

Miksi vanhemmuutta lykätään?

Nuorten aikuisten
näkemyksiä lastensaannista

Perhebarometri 2017

Miksi vanhemmuutta lykätään?

Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista

Anna Rotkirch, Kristiina Tammisalo, Anneli Miettinen ja Venla Berg

Julkaisija: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki www.vaestoliitto.fi
Kustantaja: Väestöliitto ry
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki
© Kirjoittajat ja Väestöliitto
ISBN: 978-952-226-192-2 (Painettu)
ISBN: 978-952-226-193-9 (Verkko)
ISSN: 1455-2191
Ulkoasu ja taitto: Lena Malm
Helsinki, 2017
Paino: Hansaprint Oy

Sisällys

Esipuhe | 7

- 1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus | 9
 - 1.1 Syntyvyyden kehitys Suomessa ja naapurimaissa | 9
 - 1.2 Vanhemmaksituloikä ja koulutuserot | 16
 - 1.3 Lastenhankinta siirtyy myös puolison kanssa elävillä suomalaisilla | 18
 - 1.4 Alhaisen syntyvyyden selityksiä | 19
 - 1.5 Tutkimuksen tarkoitus | 22
 - 1.6 Tutkimuksen aineistot | 24
 - 1.6.1 Fokusryhmät | 24
 - 1.6.2 Perhebarometrikysely | 26
 - 1.6.3 Rekisteriaineisto | 27
- 2 Vanhemmaksi vai ei? | 28
 - 2.1 Suomalaisten lapsitoiveesta | 28
 - 2.2 Haastattelut: Miksi saada lapsia? | 29
 - 2.3 ”Haluunko mä todella tätä?” Ristiriitaiset mielikuvat lapsiperheistä | 35
 - 2.4 Toivottu lapsiluku: kahdesta ylöspäin | 40
 - 2.5 Lapsettomuus herättää tunteita | 44
 - 2.6 Yhteenveto | 47
- 3 Minkä ikäisenä pienen lapsen vanhemmaksi? | 49
 - 3.1 Ihanteellinen ikä: Mitä suomalaiset ajattelevat? | 49
 - 3.2 Nuorten ajatuksia: vakaan elämäntilanteen merkitys | 52
 - 3.2.1 Taloudelliset ja työelämään liittyvät syyt | 58
 - 3.2.2 Parisuhteen sopiva vaihe | 58
 - 3.2.3 Oma kypsyys | 59
 - 3.3 Nuorena perheellistyminen on pysähdyttävä poikkeus | 60
 - 3.4 30 ikävuoden rajapyykki | 62
 - 3.5 Sosiaalinen takaraja vanhemmaksitulolle | 63
 - 3.6 Ristiriitaisia paineita | 67
 - 3.7 Yhteenveto | 69

4	Lastensaannin lykkääminen 72
4.1	”Muut mielenkiinnon kohteet” kyselyaineistossa 72
4.2	Mikä siirtää lastensaantia myöhemmäksi? Nuorten aikuisten kertomat syyt 74
4.2.1	Elämäntyyli ja vapaa-aika 76
4.2.2	Elämänkulku ja suljetut ovet 77
4.2.3	Elämän merkitys: menettääkö vanhempi oman elämänsä? 78
4.3	”Ihanaa et mä saan tehdä tällaista!” Lasta kaipaavat lykkääjät ja vauvakuumetta odottavat 79
4.4	Lykkääjät ja vauvauutisten jakajat sosiaalisessa mediassa 81
4.5	Yhteenveto 82
5	Perhe, tulot ja tasa-arvo 84
5.1	Tulojen yhteys ensimmäisen lapsen ajoitukseen 84
5.2	Näkemyksiä työn ja vanhemmuuden yhteensovittamisesta 88
5.3	Tasa-arvo, ei mikään itsestäänselvyys 92
5.4	Yhteenveto 94
6	Tiedetäänkö hedelmällisyydestä riittävästi? 96
6.1	Naisen ja miehen iän yhteydestä hedelmällisyyteen 96
6.2	Suomalaisten tiedot hedelmällisyydestä 99
6.3	Toiveita hedelmällisyystietouden parantamiseksi 104
6.4	Yhteenveto 105
7	Lopuksi: Yhteenveto ja suosituksia 107
	Lähteet 115

Kuviot ja tiivistykset

Kuviot

1. Syntyvyys (kokonaishedelmällisyys) Suomessa vuosina 1900–2016 | 9
2. Lopullinen lapsiluku Suomessa ja naapurimaissa naisten syntymävuosien mukaan | 11
3. Kokonaishedelmällisyys Pohjoismaissa vuosina 1990–2016 | 12
4. Vuosina 1930–1974 syntyneiden miesten ja naisten lapsiluku 45-vuotiaana | 13
5. Syntyneiden määrä kuukausittain 2016 sekä 2017 (ennakkotietoja) | 14
6. Ensimmäisen, toisen ja kolmannen lapsen hankintaa kuvaavat ikävakioidut intensiteetti-luvut Suomessa (1991=100) | 15
7. Äidiksi ja isäksi tulon ikä koulutustason mukaan, 1930–71 syntyneet naiset ja miehet | 17
8. Ensimmäisen liiton solmintaikä ja ikä ensimmäisen lapsen syntymän aikaan Suomessa | 19
9. Ihanteellinen ikä tulla äidiksi ja keskimääräinen ensisynnyttäjien ikä koulutusryhmittäin | 51
10. Ihanteellinen ikä tulla isäksi ja keskimääräinen isäksi tulon ikä koulutusryhmittäin | 51
11. ”Halu tehdä muita minua kiinnostavia asioita” -syytä hyvin tärkeänä pitäneiden osuus (%), lapsettomat 20–35-vuotiaat miehet ja naiset iän ja koulutusryhmän mukaan, 2015 | 73
- 12 & 13. Miesten ja naisten keskimääräinen tulokertymä ikävuosilta 27–42 koulutustason ja vanhemmaksituloiän mukaan | 87
14. Minkä ikäisenä mielestäsi naisen hedelmällisyys ja mahdollisuus tulla raskaaksi alkaa heikentyä merkittävästi? 20–35-vuotiaat naiset ja miehet. | 100

Tiivistykset

19–33-vuotiaiden nuorten aikuisten fokusryhmissä esittelemistä näkemyksistä

Haastateltavien näkemyksiä syistä tulla tai olla tulematta vanhemmaksi | 34

Nuorten aikuisten mielikuvat lapsiperheistä | 36

Haastatteluissa mainittuja haittapuolia yksilapsisuudessa | 42

Mikä saa tuntemaan että lastenhankinta on ajankohtaista? | 54

Sopiva elämäntilanne lastenhankinnalle | 57

Miksi ei kannata ryhtyä vanhemmaksi vanhalla iällä? | 65

Mistä perheellistyvä luopuu | 75

Työn ja perheen yhdistämiseen liittyviä huolia ja haaveita | 91

Esipuhe

Syntyvyys on laskenut Suomessa vuodesta 2011 alkaen. Lasku on tullut yllätyksenä niin kansalaisille kuin tutkijoille: Eivätkö lapset ole enää tervetulleita? Eivätkö perhepalvelut pelaa? Valitseeko yhä useampi suomalainen lapsettomuuden, vai onko kyse siitä, että lapsia lykätään sopivampaa elämäntilannetta odottaessa?

Väestöntutkimuslaitoksen vuosittainen Perhebarometri tarkastelee ajankohtaisia, perheitä koskettavia kysymyksiä. Aikuisväestön lastensaantia ja perheellistymistä koskevia mielipiteitä ja odotuksia on tutkittu edustavilla kyselyaineistoilla vuosina 2002, 2008 ja 2015 (Paajanen 2002; Miettinen ja Rotkirch 2008; Miettinen 2015). Viimeisin perheellistymistä koskeva Perhebarometri, ”Miksi syntyvyys laskee?” vuodelta 2015, löysi suomalaisten perheellistymistoiveista monella lailla yllättäviä tuloksia. Tuntui siltä, että monet suomalaisten perheellistymiseen ja vanhemmuuteen liitetyt vakiintuneet toimintatavat olisivat muuttumassa. Tämä herätti tarpeen laajentaa ymmärrystä perheellistymiseen vaikuttavista tekijöistä muilla tutkimusmenetelmillä.

Perhebarometri 2017 selvittää, mitä nuoret suomalaiset ajattelevat lasten saamisesta ja vanhemmuudesta. Olemme haastatelleet nuoria aikuisia ympäri Suomea heidän lastensaantitoiveistaan ja siitä, miltä vanhemmuus näyttäätyy niiden silmissä, jotka eivät vielä ole vanhempia tai ehkä eivät koskaan tule saamaan omia lapsia. Esitämme myös uusia aikuisväestöä edustavia tuloksia siitä, miten vanhemmuuden ajoitus ja taloudelliset vaikutukset vaihtelevat sosiaaliluokkien ja sukupuolten välillä. Näin toivomme lisäävämmä ymmärrystä kansalaisia keskeisesti koskettavasta ja murroksessa olevasta aiheesta.

Syntyvyys ja lastensaanti saattaa olla niin poliittisesti kuin henkilökohtaisesti arka asia. Johtavat suomalaiset poliitikot ovat kuluneena vuonna tuoneet poikkeuksellisen voimakkaasti esille huoltaan jatkuvasti alenevasta syntyvyydestä. Päättäjien huoli liittyy Suomessa usein syntyvyyden taloudellisiin vaikutuksiin. On totta, että nopeasti ikääntyvässä Suomessa niin syntyvyydellä kuin maahanmuutolla on tärkeä asema taloudellisesti kestävässä väestörakenteen ylläpitämisessä. Väestöliitto korostaa tässä keskustelussa erityisesti lastensaannin merkitystä yksilöille, pariskunnille ja kaikkien suomalaisten arki-elämälle. Tuemme ihmisten mahdollisuuksia elää toivomaansa perhe-elämää. Seksuaali- ja ihmisoikeuksiin kuuluu oikeus perhesuunnitteluun sanan laajassa merkityksessä: ehkäisyvalistuksesta ja -välineistä raskauden suunnitteluun ja toivotun lapsiluvun toteutukseen, eettisten ja lääketieteellisten rajojen puitteissa.

Tämän vuoden Perhebarometrijulkaisussa on käytetty tavanomaista enemmän erilaisia aineistoja, ja siten myös tekijöitä on tavanomaista enemmän. Erikoistutkija Anneli Miettinen osallistui barometrin kaikkiin eri vaiheisiin, ideoinnista fokusryhmien vetämiseen ja julkaisun

loppuviilauksiin. Mieltinen myös vastaa kyselyaineistojen analyysista. Kiitän lämpimästi tästäkin Perhebarometrasta, joka lienee Mieltisen viimeinen.

Sosiaaliopsykologi Kristiina Tammisalo koodasi laajan fokusryhmistä saadun tekstiaineiston ja teki temaattisen analyysin ensimmäisen vaiheen. Tutkija Venla Berg vastasi rekisteriaineistoja hyödyntävistä analyysista ja on kommentoinut ja tukenut barometrin tekoa ja lopullista tekstin valmistumista. Tutkimusharjoittelija Anna-Kaisa Sitomaniemi oli korvaamaton apu aineiston keruussa. Hän vastasi useiden fokusryhmien koordinoinnista ja osallistui niiden toteutukseen. Sitomaniemi myös litteroi haastattelut sekä pohti tutkimuksenkeruuprosessia hienossa Väestöliiton blogissa. Tietoasiantuntija Tiina Helamaa hoiti yhteydet painoon ja avusti taitavasti lukemattomissa muissa isoissa ja pienissä aineiston keruuseen ja barometrin tuottamiseen liittyvissä asioissa. Taittaja ja graafikko Lena Malm teki kannen ja vastasi taitosta, jonka myötä syntyi raportti, joka on visuaalisestikin ”pikkusisar” hänen taittamalleen vuoden 2015 Perhebarometrille. Kiitämme myös kaikkia Väestöliiton kannustavia kollegoita ja erityisesti tutkijaa Miika Mäkeä, joka toimi avuliaana ja tarkkana kommentoijana barometrin viimeistelyvaiheessa.

Perhebarometriaineiston keruuta on vuodesta 1997 tukenut Alli Paasikiven Säätiö. Olemme syvästi kiitollisia Säätiölle tuesta, joka mahdollisti myös tämän vuoden aineistokeruun. Väestöliitto ry sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön Veikkausvaroista saatu tuki on taloudellisesti mahdollistanut suurimman osan tutkijatyöstä.

Helsingissä 17.11.2017

Anna Rotkirch

Väestöntutkimuslaitoksen johtaja

I Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Minkälainen on tie vanhemmuuteen satavuotiaassa Suomessa? Tämän vuoden Perhebarometrin tarkoitus on avata vanhemmuuteen liittyviä mielikuvia ja toiveita sekä tarkastella perheellistymistä osana elämäntähtämissä.

Johdantoluvussa käsittelemme ensin viime aikojen muutoksia suomalaisessa ja naapurimaiden syntyvyydessä sekä vallitsevia selityksiä kehittyneiden maiden alenevalle syntyvyydelle. Sen jälkeen kuvaamme tarkemmin tämän tutkimuksen tarkoituksen, tutkimuskysymykset ja käytetyt aineistot.

I.1 Syntyvyyden kehitys Suomessa ja naapurimaissa

Syntyvyys Suomessa on alentunut yli sadan vuoden ajan. Pitkässä mittakaavassa aivan viime vuosien notkahdus erottuu selvästi, mutta se on osa laajempaa ja usein poikkeilevaa kehitystä.

Kuvio 1. Syntyvyys (kokonaishedelmällisyys) Suomessa vuosina 1900–2016.

Kokonaishedelmällisyysluku tarkoittaa karkeasti naiselle syntyvien lasten keskimäärää.

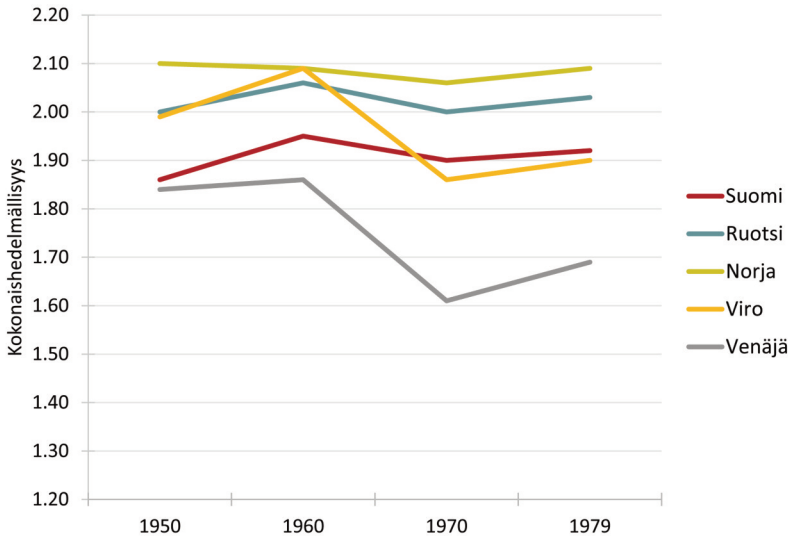
Lähde: Tilastokeskus.

1900-luvun alussa lapsia syntyi keskimäärin viisi naista kohti, mutta korkean lapsikuolleisuuden myötä kaikki eivät eläneet aikuisiksi (Kuvio 1). Lapsikuolleisuuden vähenemisen myötä suomalaisten lapsiluku aleni ja äidiksituloikä nousi (Liu, Rotkirch ja Lummaa 2012). 1930-luvulla kokonaishedelmällisyys oli enää noin kaksi ja puoli lasta naista kohti. Toisen maailmansodan jälkeinen voimakas vauvabuumi nosti hetkellisesti syntyvyyttä kokonaisella yhdellä lapsella, sillä huippuvuosina 1947–48 kokonaishedelmällisyys oli 3,5 lasta. 1940- ja 1950-luvuilla vanhemmaksi tultiin myös suhteellisen nuorena, ja enemmistö lapsista syntyi ennen kuin äiti oli täyttänyt 30 vuotta. 1960- ja 70-luvuista lähtien maamme syntyvyys on aaltoillut tasaisemmin hieman alle tai yli kahden lapsen, ja vanhemmaksituloikä on noussut.

Syntyvyyden kehitys on monella lailla nais- ja perheystävällisen hyvinvointivaltion tuotos. Suomalaiset lapset syntyvät entistä useammin toivottuina ja saavat vanhemmiltaan runsaasti huomiota ja hoivaa (Miettinen ja Rotkirch 2012). Pienten perheiden ja myöhentyneen vanhemmuuden yhteiskunta luo kuitenkin myös uudenlaisia ongelmia ja haasteita, kuten vaikeudet raskaaksi tulossa sekä ei-toivotun lapsettomuuden. Lastensaannin myöhentymiseen liittyy erilaisia riskejä niin naisilla kuin syntyvillä lapsilla (THL 2014).

Myös Suomen naapurimaissa on toisen maailmansodan jälkeen syntynyt keskimäärin noin kaksi lasta kohden. Kuvio 2 näyttää eri vuosina syntyneiden naisten keskimääräisen lopullisen lapsiluvun. Toteutunut lopullinen lapsiluku on yleensä tasaisempi käyrä kuin vuosittain laskettava kokonaishedelmällisyysluku, johon vaikuttavat vaihtelut lastenhankinnan ajoittamisessa. Kuten kuvioista 2 ilmenee, Ruotsissa toisen maailmansodan jälkeen syntyneet naiset ovat elämänsä aikana saaneet keskimäärin noin kaksi lasta. Norjassa luku on hieman korkeampi, Suomessa matalampi. Virossa ja Venäjällä taas näkyy 1990-luvun yhteiskuntajärjestelmän muutoksen aiheuttama syntyvyyden voimakas notkahdus 1970-luvulla syntyneiden naisten lapsimäärässä. Suomen syntyvyyden käyrä muistuttaa muodoltaan Ruotsia ja Norjaa, mutta on nuorempien sukupolvien kohdalla määrällisesti lähimpänä Viron syntyvyyttä. Tähän kuvioon eivät heijastu tuoreimmat muutokset hedelmällisyydessä, jotka koskevat 1980-luvulla ja sen jälkeen syntyneitä ikäkohortteja.

Kuvio 2. Lopullinen lapsiluku Suomessa ja naapurimaissa naisten syntymävuosien mukaan.

Lähde: Human Fertility Database ja Myrskylä, Goldstein & Cheng 2013.

Vaikka syntyvyyden lasku on Suomessa viime vuosina ollut yllättävän pitkä ja jyrkkä, se ei ole aivan poikkeuksellinen. Muissakin Pohjoismaissa syntyvyys on laskenut vuosituhannen alun syntyvyyden nousukauden jälkeen ja pysynyt lähellä Suomen tasoa. Ainoastaan Tanskassa hedelmällisyysluvut ovat kääntyneet varovaiseen nousuun aivan viime vuosina.

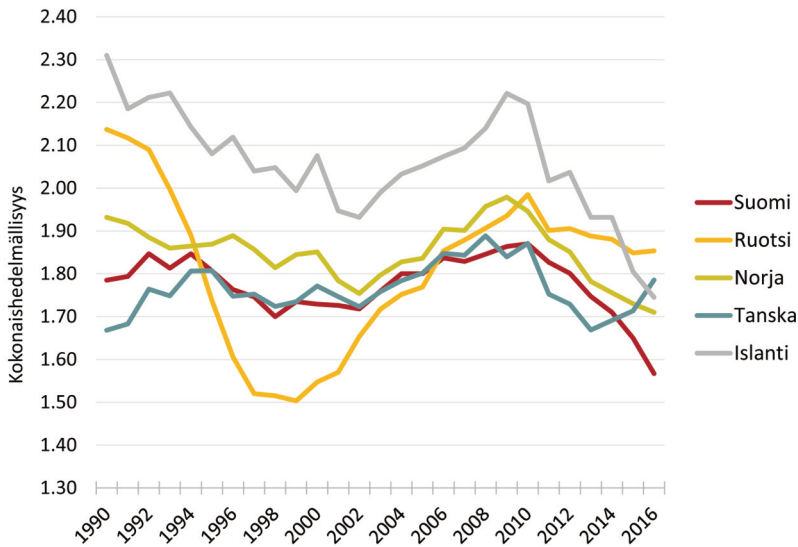
Kuvio 3 kuvaa eri Pohjoismaiden kokonaishedelmällisyyslukuja, eli naisten arvioituja keskimääräisiä lapsilukuja. Kuviosta huomataan, että syntyvyyden lasku on 2010-luvulla ollut jyrkinä Islannissa, missä on tosin pitkään ollut eurooppalaisittain poikkeuksellisen korkea syntyvyys. Viime vuosien lasku on taas ollut lievintä Ruotsissa. Sen sijaan Norjan kokonaishedelmällisyyskäyrä muistuttaa hyvin paljon Suomea, joskin se on jonkin verran korkeampi. Tämä on hämmästyttävää siksi, että vuonna 2008 alkanut taloudellinen taantuma vaikutti vahvasti Suomen talouselämään ja työllisyyteen, mutta vastaavaa ei voi sanoa Norjasta.

Maahanmuutto on vaihdellut Pohjoismaissa niin, että se on ollut korkeinta Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa ja alhaisinta Suomessa. Maahanmuutolla on vaikutusta syntyvyyteen erityisesti, jos maahanmuuttajat tulevat itse maista, joissa on korkeampi syntyvyys. Tosin jo toinen sukupolvi maahanmuuttajia yleensä ”sopeutuu” uuden kotimaan lapsilukuihin (SCB 2012). Suomessa maahanmuutto on 2000-luvulla ollut niin vähäistä, että sillä ei käytännössä ole vaikutusta kokonaishedelmällisyyteen. Lisäksi useimmat maahanmuuttajamme tulevat

alhaisen syntyvyyden maista, kuten Venäjältä sekä Virosta ja muista EU-maista. Ruotsissa maahanmuutto voi vaikuttaa jonkin verran vuosittaisiin kokonaishedelmällisyyslukuihin, mutta vaikutus hävinnee pidemmällä tähtäimellä.

Näyttää siis siltä, että tämän vuosituhannen alku suosi Pohjoismaissa lasten saamista tavalla, joka muuttui 2010-luvulla. Miksi näin on, emme vielä tiedä.

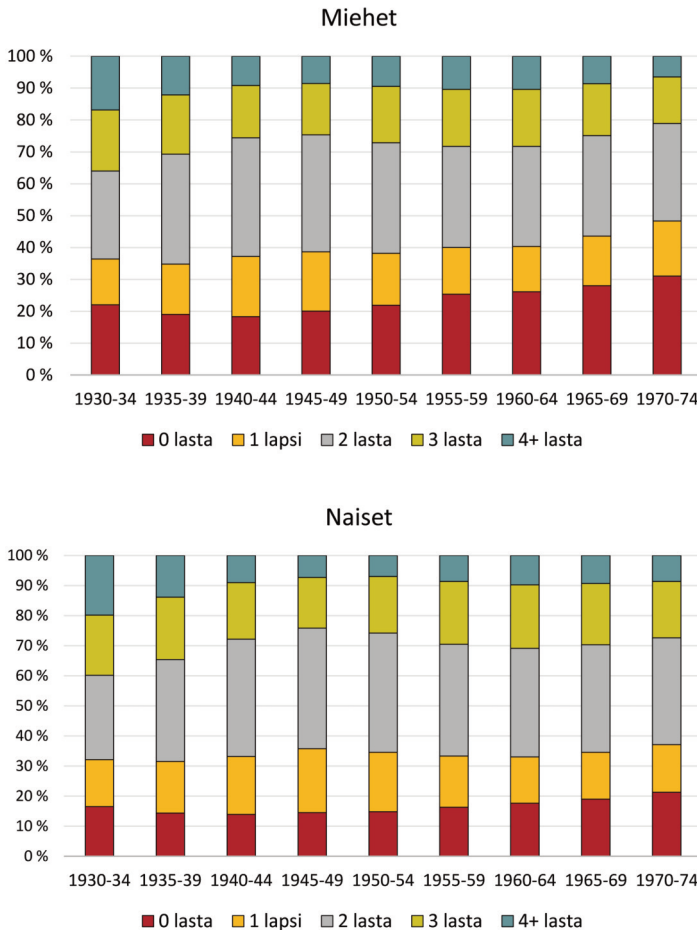
Kuvio 3. Kokonaishedelmällisyys Pohjoismaissa vuosina 1990–2016.

Lähde www.norden.org

Vaikka Suomen syntyvyyttä on usein tarkasteltu pohjoismaisessa viitekehysessä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen samankaltaisuuden vuoksi, meillä on pitkään ollut suurempi lapsettomien osuus kuin muissa Pohjoismaissa. Se, että kokonaishedelmällisyyslukumme näyttää samankaltaiselta kuin vaikkapa Norjan, johtuu siitä, että meillä on suhteellisen paljon suurperheitä, eli naisia jotka ovat synnyttäneet vähintään kolme lasta. Suomessa melkein kymmenen prosenttia naisista on saanut neljä tai useampia lapsia, mikä on viime vuosien aikana ollut eurooppalainen ennätys (Eurostat 2017; Kuvio 4). Muissa Pohjoismaissa sekä lapsettomien osuus että suurperheiden osuus on alhaisempi, ja kahden lapsen perheet vastaavasti tavallisempia.

Kuvio 4. Vuosina 1930–1974 syntyneiden miesten ja naisten lapsiluku 45-vuotiaana.

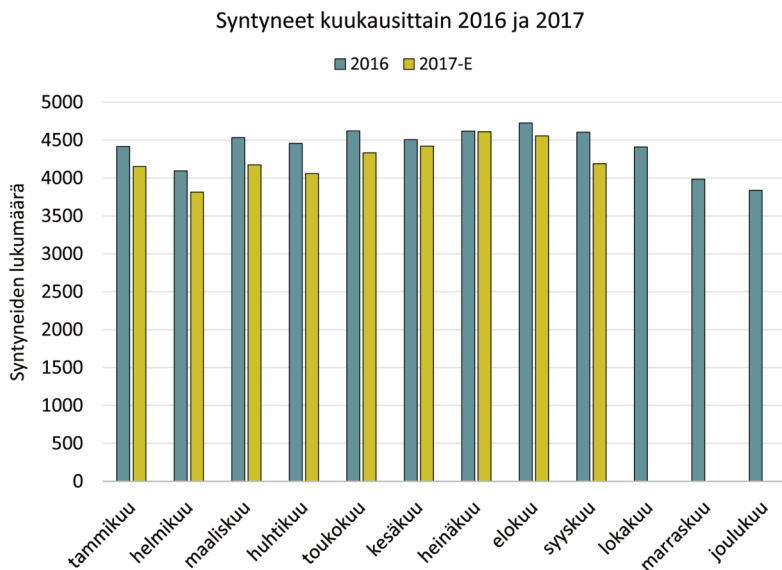

Lähde: Perhebarometri 2015, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

Suomi on myös kansainvälisesti poikkeava siksi, että syntyyvyytemme nousi 1990-luvun laman aikana. Siksi suomalaisessa julkisuudessa edelleen vallitsee mielikuva siitä, että ”laman aikana tehdään lapsia”. Tämä ei kuitenkaan pidä yleisenä säännönmukaisuutena paikkansa. Viime vuosikymmenten talousahdinkojen aikana eurooppalaiset ovat lykkäneet lastenhankintaa parempia päiviä odotellen (Sobotka 2017; Goldstein ym. 2013). Myös Suomen 1990-luvun laman aikana esikoisten määrä aleni, eli nuoret lykkäsivät perheen perustamista. Sen sijaan toisten ja kolmansien lasten määrä kasvoi, ja sen myötä koko syntyyvyys.

Miltä tämänhetkinen tilanne näyttää lasten määrän kannalta? Kuten Kuvio 1 yllä osoitti, viime vuosien syntyvyyden lasku on ollut merkittävä. Vuonna 2016 kokonaishedelmällisyysluku oli Suomessa 1,57. Edellisen kerran hedelmällisyys on laskenut alle 1,6:n 1970-luvun alkupuolella, jolloin kokonaishedelmällisyys jäi 1,50:een. Syntyvyyden lasku näyttää jatkuvan ainakin vuoteen 2018 asti, sillä vuoden 2017 aikana on syntynyt selvästi vähemmän lapsia kuin vuonna 2016 (Kuvio 5).

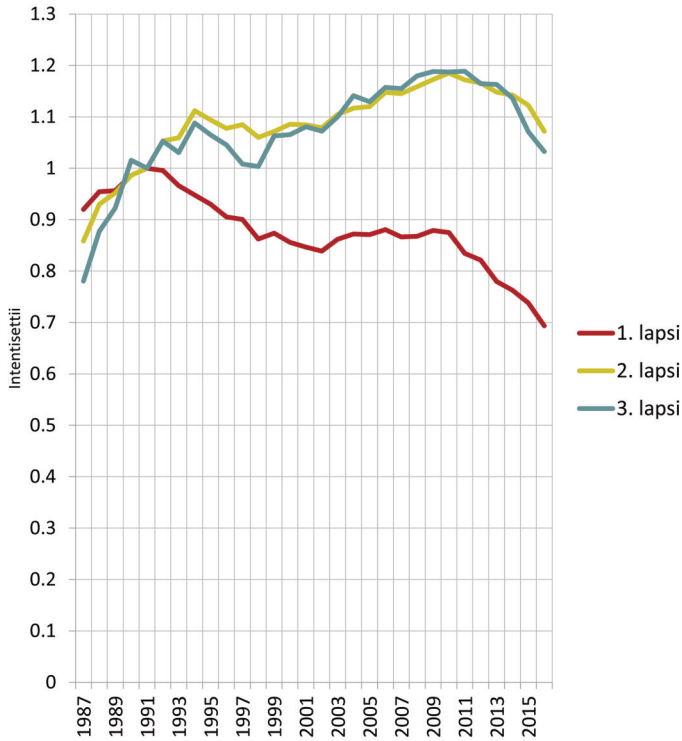
Kuvio 5. Syntyneiden määrä kuukausittain 2016 ja 2017 (ennakkotietoja).

Lähde: Tilastokeskus. 2016 tiedot lopulliset tiedot, mutta 2017 ennakkotietoja.

Toisin kuin 1990-luvun laman aikana, 2010-luvun taloudellisen kriisin myötä alkanut syntyvyyden lasku ei koske vain ensimmäisen lapsen hankintaa. Esikoisia syntyy vähemmän kuin edellisen laman alkaessa vuonna 1991. Toisia ja kolmansia lapsia syntyy edelleen enemmän kuin vuonna 1991. Tämä liittyy suurperheitä koskevaan suosioon 1960- ja 1970-luvulla syntyneiden naisten kesken, jotka saivat lapsensa erityisesti 1990- ja 2000-luvun aikana (vrt. Kuviot 2 ja 4). Mutta vuoden 2011 jälkeen myös toisten ja kolmansien lasten osuus on kutistumassa, ja erityisesti kolmansia lapsia on aivan viime vuosien aikana syntynyt vähemmän. Koko syntyvyyden kannalta lasku esikoisten kohdalla on merkittävin, sillä se vaikuttaa tietenkin myös seuraaviin lapsiin, ja kolmansia lapsia on jo aikaisemmin syntynyt vain noin 30 prosentille naisilla.

Kuvio 6. Ensimmäisen, toisen ja kolmannen lapsen hankintaa kuvaavat ikävakioidut intensiteetti-luvut Suomessa (1991=100).

Lähde: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto ja Tilastokeskus

Aiemmista tutkimuksista tiedämme, että nykyinen syntyvyyden aleneminen on tapahtunut erityisesti nuorissa ikäryhmissä. Hedelmällisyys on alentunut voimakkaimmin alle 25-vuotiaiden keskuudessa, joskin jonkin verran myös 25–34-vuotiaiden keskuudessa (Miettinen 2015). Syntyvyyden laskiessa edelleen ei ole myöskään toistaiseksi merkkejä siitä, että yli 35-vuotiaat nyt ehtisivät ”paikkaamaan” nuorempana lykkäämänsä lapset myöhemmällä lastensaannilla.

Siten on syytä olettaa, että tällä hetkellä hedelmällisessä iässä olevat naiset ja miehet eivät tule saavuttamaan samoja lopullisia lapsilukuja kuin heitä edeltävät syntymäkohortit. Pitkien aikavälien vaikutusten arviointi syntyvyyden kannalta on tietenkin vaikeaa. Silti voi jo nyt ennustaa, että lapsettomien osuus Suomessa kasvaa ja suurperheiden määrä vähenee.

1.2 Vanhemmaksituloikä ja koulutuserot

Keskeinen tekijä alenevalle syntyvyydelle on se, että vanhemmiksi tullaan yhä iäkkäämpinä. Vanhemmaksituloikä on usein suoraan yhteydessä lapsilukuun: mitä myöhemmin yhteiskunnassa keskimäärin saadaan ensimmäinen lapsi, sen alhaisempi on keskimääräinen lapsiluku ja sitä enemmän on lapsettomia (ks. esim Miettinen et al. 2015). Tosin nimenomaan Pohjoismaat ovat ainakin tähän asti onnistuneesti yhdistäneet suhteellisen korkean vanhemmaksituloian ja suhteellisen korkean syntyvyyden, mutta tämä saattaa nyt olla muuttumassa (katso Kuva 3 yllä). Suomessa naiset ovat myös tulleet äidiksi keskimäärin nuorempina kuin EU-maissa yleensä, mikä lienee osittain selittänyt suhteellisen korkeaa syntyvyyttämme (Eurostat 2017).

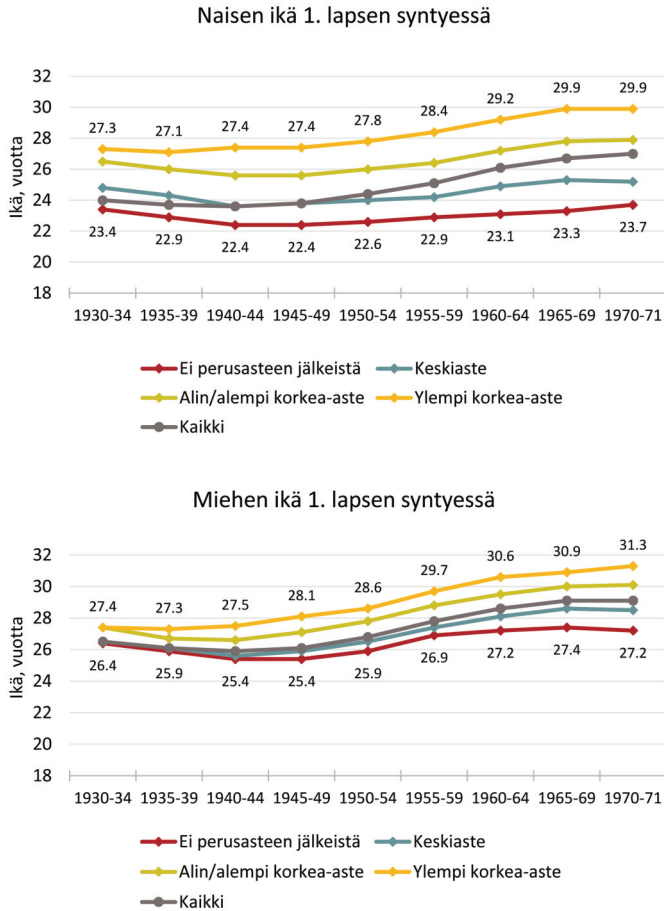
Suomessa äidiksi tuleminen ikä on 1970-luvulta lähtien noussut ja on nyt lähes 29 vuotta (THL 2015). 1920-luvulla syntyneet naiset saivat ensimmäisen lapsensa keskimäärin 25-vuotiaina ja miehet 32-vuotiaina. 1930- ja 40-luvuilla syntyneillä suomalaisilla vanhemmaksituloikä oli ennätyksellisen alhainen, 23 vuotta naisilla ja 28 miehillä, minkä jälkeen se on ollut selvässä kasvussa. (Katso Kuvio 7.)

Vanhemmaksituloikä vaihtelee sosiaaliluokan mukaan. Vähemmän koulutetut, vähemmän etuoikeutetuista taustoista tulevat ihmiset saavat lapsia keskimäärin aikaisemmin kuin korkeammin koulutetut, ylempien sosiaaliluokkien jäsenet. Tämä ero lastensaanti-ikässä on näkynyt vuosikymmeniä sekä muissa länsimaissa että Pohjoismaissa, Suomi mukaan lukien (Rindfuss ja St. John 1983; Nikander 1992; Lappegård 2000; Rendall ym. 2010; Livingston 2015). Vuonna 2014 Suomessa naisen keskimääräinen ikä ensimmäisen synnytyksen aikaan oli työntekijöillä 26,3 vuotta, alemmilla toimihenkilöillä 28,5 vuotta ja ylemmällä toimihenkilöillä 31,5 vuotta (Tilastokeskus ja THL, julkaisemattomia tietoja).

Myös toimiala ja asuinalue vaikuttavat siihen, minkä ikäisenä tulee vanhemmaksi. Kaupungeissa tullaan vanhemmaksi myöhemmin kuin maaseudulla, ja yrittäjät, maanviljelijät ja kätilöt saavat varhaisemmin lapsia kuin muissa ammateissa toimivat. Suomessa on myös merkittäviä alueellisia eroja niin vanhemmaksituloikässä kuin lapsiluvuissa; erityisesti Pohjanmaalla on pitkään ollut Suomen korkeimmat syntyvyysluvut ja nuorimmat ensisynnyttäjät.

Kuvio 7 näyttää vanhemmaksituloian koulutustason mukaan. Vähiten koulutettujen äitien joukossa keskimääräinen ikä tulla äidiksi on 22 vuotta, eniten koulutettujen naisten kesken se on yli 29 vuotta. Mielenkiintoista kyllä, koulutusryhmien väliset erot ovat viime vuosikymmenten aikana kasvaneet samalla, kun yleinen koulutustaso on Suomessa noussut. Miesten kohdalla kehitys on ollut vastaavanlaista, joskin heillä koulutusryhmien väliset erot vanhemmaksituloikässä ovat pienempiä kuin naisilla.

Kuvio 7. Äidiksi ja isäksi tulon ikä koulutustason mukaan, 1930–71 syntyneet naiset ja miehet.

Huom. 1970–71 syntyneiden lastenhankintaa on voitu seurata vain 41/42-vuotiaaksi asti.

Lähde: FINNUNION, Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

1.3 Lastenhankinta siirtyy myös puolison kanssa elävillä suomalaisilla

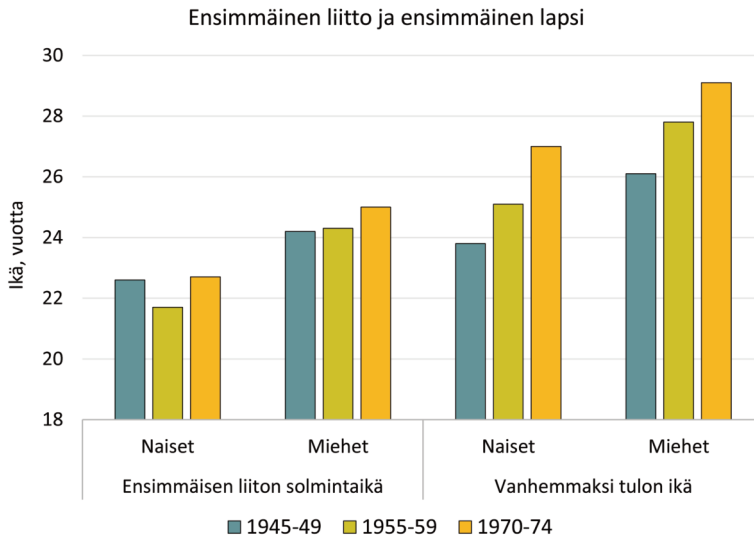
Vanhemmaksitulon myöhentyminen monissa väestöryhmissä tarkoittaa, että aika parisuhhteissa, jossa ei ole lapsia, on merkittävästi lisääntynyt. Lastensaannin ajoitus on edelleen yhteydessä siihen, missä ikävaiheessa parisuhteita solmitaan, ja harva lapsi syntyy ilman että

vanhemmilla on jonkinlainen parisuhde. Nykyisin parit elävät kuitenkin usein pitkään kahdestaan ennen kuin lasta ryhdytään suunnittelemaan. Näin kytkös parisuhteen solmimisen ja lastensaannin välillä on heikentynyt. Monissa tapauksissa parisuhteet ehtivät myös kariutua ennen kuin lastenhankintaa edes mietitään.

Suomalaiset ovat seksuaalisesti aktiivisia entistä aikaisemmin, teini-ikästä lähtien. Keskimääräinen ikä ensimmäiselle seurustelusuhteelle on noin 17 vuotta ja ensimmäinen yhdyntä on keskimäärin hieman tätä myöhemmin (Kontula 2017). Ensimmäiseen vakituiseen asuinliittoon siirrytään kaksikymppisenä. Ensimmäisen avoliiton solmimisen iässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Enemmistö naisista ja miehistä on elänyt avoliitossa tai avioliitossa 25. ikävuoteen mennessä (Jalovaara 2012). Näin suomalaisilla on keskimäärin vähintään vuosikymmen aikaa, jona harrastaa seksiä, seurustella tai asua yhdessä kumppanin kanssa, ilman lapsia.

Vaikka vanhemmaksitulo on myöhentynyt suomalaisten elinkaareissa, ensimmäinen liitto solmitaan suurin piirtein saman ikäisenä kuin aikaisemmin. Kuvion 8 vasemmalla laidalla on kuvattu ikä, jossa puolet ikäluokan miehistä tai naisista on solminut ensimmäisen asuinliittonsa, eli avoliiton tai avioliiton. Sodan jälkeisillä sukupolvilla puolet naisista oli solminut liiton noin 22-vuotiaana. 1950-luvulla syntyneiden naisten kohdalla ensimmäisen liiton solminta on kiinnostavasti tapahtunut hieman nuorempana kuin sitä edeltävällä tai seuraavalla sukupolvella (joskin osa tästä vaihtelusta saattaa selittyä tässä vertailussa käytetyillä eri aineistoilla). 1970-luvun alussa syntyneistä naisista puolet oli solminut ensimmäisen liittonsa ennen 23. ikävuotta. Vanhemmissa ikäluokissa vastaavasti miehistä puolet oli solminut ensimmäisen asuinliittonsa 24-vuotiaana ja nuoremmassa, eli 1970-luvun alussa syntyneessä ikäluokassa, vuotta myöhemmin, noin 25-vuotiaana. Vanhemmaksituloikä on samaan aikaan noussut reippaasti ylöspäin, runsaalla yhdellä vuodella aina jokaisen sukupolven kohdalla niin miehillä kuin naisilla.

Kuvio 8. Ensimmäisen liiton solmintaikä ja ikä ensimmäisen lapsen syntymän aikaan Suomessa

Huom. Vanhemmaksitulon iän keskiarvo on laskettu vain niistä kohortin jäsenistä, jotka saivat lapsia. Ensimmäisen liiton iän keskiarvo kuvaa sitä ikää, johon mennessä puolet ikäryhmästä on solminut ensimmäisen avo- tai avioliittonsa. Kohortin 1970–74 vanhemmaksitulon ikää koskevat tiedot perustuvat vain kohorttiin 1970–71.

Lähde: FFS 1989 ja 1992, Tilastokeskus; FINNUNION, Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

Näin mitattuna ero on liittojen mediaani-iän ja äidiksi tuloiän välillä on vanhimmassa sukupolvessa 0,8 vuotta ja nuorimmassa sukupolvessa 4,3 vuotta. Miesten kohdalla vastaavat luvut liiton solmimisen ja isäksituloiän välillä ovat 1,9 ja 4,1 vuotta.

Kehitys vastaa monella lailla suomalaisten toiveita siitä, että parisuhteen alkuvaiheessa voi viettää riittävästi aikaa yhdessä. Samalla nimenomaan lapsettomuuden lisääntyminen liitoissa on yksi kasvava tekijä syntyvyyden alenemisessä.

1.4 Alhaisen syntyvyyden selityksiä

Syntyvyyden jatkuva aleneminen kehittyneissä yhteiskunnissa on tieteellinen arvoitus. Kyse on selkeästä trendistä, jonka lopputulosta tai syitä ei tunneta. Miten alas syntyvyys laskee? Miksi ihmiset saavat vähemmän lapsia, kun maa vaurastuu, naisten asema paranee, perhepolitiikka kehittyy ja lasten ja koko väestön hyvinvointi kasvaa?

Pitkään kansainväliset ennusteet olettivat, että maiden ja koko maailman syntyvyys tulisi tasoittumaan lähelle kahta lasta (Basten ym. 2013). Oletuksen takana ei ollut vahvaa teoreettista viitekehystä tai selitystä. Tällä hetkellä näyttää yhä epätodennäköisemmältä, että maailma päättyisi juuri uusiutumiskynnyksen, eli 2,1 lapsen, keskiarvoon. Viime vuosikymmenen aikana muun muassa YK on luopunut tästä oletuksesta, ja olettaa nyt kaikkien maiden syntyvyyden päätyvän noin 1,7:ään. Myös arviot toteutuneesta hedelmällisyydestä eri maissa osoittavat, että moni maa on lähestymässä tuota YK:n ennustamaa lukua. Sekä niissä eurooppalaisissa maissa, joissa kokonaishedelmällisyysluku on ollut yli kaksi, että hyvin alhaisen syntyvyyden maissa, kehitys on kulkenut kohti 1,7:ää lasta, joskin tässäkin trendissä on poikkeuksia (Myrskylä, Goldstein & Cheng 2013; Sobotka 2017).

Eläinkunnassa yksilöt lisääntyvät sitä runsaammin, mitä enemmän resursseja heillä on. Näin on myös ollut ihmiskunnan esiteollisissa yhteisöissä. Syntyvyyden transition myötä tämä yhtälö ei enää päde, ainakaan jos ilmiötä tarkastellaan kansakuntien ja laajojen väestöryhmien tasolla. Vauraimmat ja kouluttautuneimmat yksilöt ovat 1900-luvulla saaneet vähemmän lapsia (Goodman, Koupil & Lawson 2012). Siten väestön syntyvyyden voi olettaa laskevan ainakin tiettyyn rajaan asti, jos ihmisten hyvinvointi lisääntyy ja etenkin naisten koulutus lisääntyy.

Alhaista, alle väestön uusiutumistason syntyvyyttä on selitetty erilaisten teorioiden avulla, joista seuraavaksi käsitellään lyhyesti viittä keskeistä suuntausta. Toiset koskevat yleisiä oletettuja lainalaisuuksia, kun toiset taas liittyvät nimenomaan vauraiden yhteiskuntien tilanteeseen tällä vuosisadalla. Todennäköisesti useat näistä selityksistä pätevät siten samaan aikaan ja toisiaan täydentävästi. Eri selitysten painoarvo vaihtelee myös maiden ja yhteiskunnallisten tilanteiden myötä.

Toinen väestötransition ja yksilöllistyminen. Niin sanottu toisen väestötransition teoria (ks. esim. Lesthaeghe 2014) korostaa perinteisten sosiaalisten instituutioiden ja arvojen heikentymistä kehittyneissä maissa toisen maailmansodan jälkeen. Se olettaa, että yksilöllisyyden ja materialististen arvojen levitessä avioliitot yleistyvät, avioliitto ja lasten saaminen erkaantuvat toisistaan, lapsettomuus elämänvalintana yleistyy ja syntyvyys jää alle uusiutumistason. Tämä väestötieteessä yleisin viitekehys ei kuitenkaan ennakoisi tai selitä syntyvyyden heilahteluja sen tarkemmin (vrt. Coleman 2004). Suhteessa muihin teorioihin toisen väestötransition teoria korostaa erityisesti kulttuurimuutoksen ja arvopohjan selitysvoimaa. Kiinnostava esimerkki teorian selitysvoimasta on tuore psykologinen tutkimus, jossa materialistinen ja luksusta korostava mieliala olivat yhteydessä vähäisempään avioliiton suosimiseen ja alempiin lapsitoiveisiin (Li et al. 2015).

Lasten kustannukset ja sosiaalinen status. Toinen klassinen selitys pienenevälle perhekoolle liittyy lasten kasvattamisen kustannuksiin. Ihmiset panostavat yleensä vahvasti lapsiinsa ja toivovat, että he pärjäisivät yhteiskuntansa avioliitto- ja työmarkkinoilla. Kulttuurinen ja taloudellinen perintö ovat myös aina olleet tärkeitä, ja perinnön siirtäminen eteenpäin seuraaville sukupolville on sitä haastavampaa, mitä useampi lapsi siitä kilpailee. Ensimmäisen syn-

tyvyyden transition aikana vauraimmat perheet rajoittivat lapsilukuaan usein etunenässä, ja tämä on yhdistetty nimenomaan vanhemmuuden kustannuksiin tässä sosiaaliluokassa (Sreter 1996). Vastaavasti toisen väestötransition aikana lapsille toivotaan yhä parempaa koulutusta, ja globaali väestö kilpailee kalliista kaupunkiasunnoista. Näin voi olla, että vanhempien jälkikasvuunsa panostaminen on ikään kuin ”lumipalloefektin” kourissa: lapsiin satsataan yhä enemmän aikaa ja resursseja, mikä pakottaa muut vanhemmat taas nostamaan omia panoksiaan (Mace 2008). Lastenkasvatuksen kustannuksia korostaville malleille ovat sukua selitysmallit, jotka korostavat *sosiaalisen statuksen* merkitystä. Koska suosio ja sosiaalinen asema ovat historiassa taanneet ihmisille parhaimmat mahdollisuudet lisääntyä, olemme ”virittäytyneet” sosiaaliseen kilpailuun, vaikka se ei enää nykymaailmassa johda korkeampaan lapsilukuun (Alvergne ja Lummaa 2014; Huber, Bookstein ja Fieder 2010). Näin vanhemmat saattavat panostaa lapsiinsa enenevässä määrin myös tarjotakseen heille sosiaalista pääomaa ja hyvän sosiaalisen statuksen verrattuna muihin.

Taloudelliset syklit ja taantumien vaikutus. Useat taloustieteelliset syntyvyyttä koskevat teorialat korostavat sitä, että eri sukupolvet varttuvat erilaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, esimerkiksi niin että heillä saattaa olla hyvin vaihtelevia näköaloja työllistymiseen ja uralla etenemiseen. Voi olettaa, että ihmiset lisääntyvät varhemmin ja enemmän, kun he elävät ympäristöissä, joissa on paljon mahdollisuuksia ja resursseja, kun taas resurssipulan ja taloudellisen ahdingon oletetaan alentavan lastensaantia. Richard Easterlinin syklisen syntyvyysteorian (Easterlin 1980) mukaan pienemmillä ikäkohorteilla on paremmat työmarkkinat, ja siksi he perheellistyvät varhemmin. Tämän vuoksi he synnyttävät isoja ikäluokkia, jotka vuorostaan synnyttävät edeltävää sukupolvea vähemmän lapsia. Merkkejä syklisestä vaihdosta löytyy, joskaan ei ole merkkejä siitä, että Euroopan maissa voisi enää tapahtua suurta vauvabuumia. Vuonna 2008 alkanut talouskriisi näyttää alentaneen syntyvyyttä, joskaan se ei yksin selitä tämän hetken murroksia. Syntyvyys on pienentynyt todennäköisemmin ja jyrkemmin niissä maissa, jotka ovat kärsineet voimakkaimmin Euroopan viimeisimmästä taantumasta (Sobotka, Skirbekk & Philipov 2011). Eurooppalaisessa vertailussa Goldstein ym. (2013) huomasivat vahvan yhteyden maan työttömyyden ja alentuneen syntyvyyden välillä, mutta myös elämänkulkuun ja institutionaalisiin tekijöihin liittyviä eroja. Suomessa vuoden 2015 Perhebarometrin tulokset osoittivat, että työttömyys tai sen uhka oli yhteydessä varovaisiin lastenhankinta-aikaisiin myös suomalaisilla. Myös näkemykset perhepoliittisten tukien tasosta vaikuttivat lastenhankintaan. (Miettinen 2015.)

Alhaisen syntyvyyden ansa. Vuonna 2006 Wienin väestötieteilijät ennakoivat alaspäin syöksyvää syntyvyyttä, jonka he nimesivät alhaisen syntyvyyden ansaksi (Lutz, Skirbekk ja Testa 2006). He ennustivat, että kehittyneiden maiden syntyvyys laskisi entisestään johtuen eri taloudellisten, väestöllisten ja sosiaalisten syiden vuorovaikutuksesta. Tämän hypoteesin oletamat taloudelliset ja väestölliset syyt muistuttavat yllä esitettyjä taloudelliseen tilanteeseen liittyviä ajatuksia. Epävarman työllistymisen, globaalin työvoimakilpailun ja taloudellisten kriisien aikana nuoret suhtautuvat vanhemmuuteen varovaisesti ja suosivat lastensaannin

lykkäämistä. Sen lisäksi sosiologinen selitys liittyy siihen, että sosiaalinen ympäristö muokkaa vähitellen nuorten ihmisten ihanteita ja käyttäytymistä. Kun nuoret näkevät ympärillään vain vähän lapsia, iäkkäämpiä vanhempia ja pienikokoisia lapsiperheitä, he alkavat pitää sitä normina. Näin lapsiluvun aleneminen ja vanhemmuuden myöhentyminen olisivat itseään vahvistavia trendejä, ja alhaisen syntyvyyden ”syöksykierre” vahvistuu.

Keskeneräinen tasa-arvokehitys. Naisten aseman paraneminen, naisten palkkatyö ja kasvanut sukupuolten välinen tasa-arvo vaikuttavat puolisoitten lastenhankintaan. On paljon näyttöä siitä, että perinteisimmissä yhteiskunnissa syntyvyys on korkeampi kuin liberaaleissa ja yksilöllistyneissä yhteiskunnissa, kuten toisen väestötransition teoria alleviivaa. On kuitenkin myös esitetty, että nykyinen alhainen syntyvyys johtuu tasa-arvokehityksen keskeneräisyydestä. Esimerkiksi Peter McDonald (2000) huomauttaa kirjoituksessaan feministisen vallankumouksen keskeneräisyydestä (”unfinished gender revolution”), että sukupuolten välinen tasa-arvo on edennyt pidemmälle koulutuksessa ja työmarkkinoilla kuin kotona lapsiperheiden arjessa. Naisia rasittaa palkkatyön ja kodin- ja lastenhoidon tuplataakka, eivätkä he tällöin uskalla tai halua hankkia montaa lasta. McDonald ennustaa, että kun isät ja äidit alkavat jakaa lastenhoitoa tasaisemmin, syntyvyys saattaa jälleen nousta. Tämä intuitiiviselta kuulostava hypoteesi ei kuitenkaan ole saanut empiirisestä tutkimuksesta varauksetonta tukea (Suomesta ks. Miettinen, Gietel-Basten ja Rotkirch 2010).

1.5 Tutkimuksen tarkoitus

Perhebarometri 2017 tutkii lastensaannin ajoitukseen vaikuttavia syitä. Syntyvyyden lasku johtuu suurelta osin siitä, että vanhemmuutta lykätään elämänsästä yhä myöhemmäksi. Aikaisempi syntyvyyttä koskeva Perhebarometri antoi osviittaa siitä, että epävarmuus tulevaisuudesta tai työttömyyden uhka olisivat ainakin osittain laskevan syntyvyyden taustalla (Miettinen 2015). Myös vanhemmuuteen liittyvät käsitykset ja odotukset, jotka ohjaavat yksilöiden ja parien lastensaantia koskevia valintoja, ovat muuttumassa. Tähän viittaavat monien nuorten aikuisten esittämät näkemykset siitä, että lastensaannin lykkäämisen syynä ovat ”muut mielenkiinnon kohteet” tai ”halu säilyttää nykyinen elämäntyyli” (emt). Toisaalta sekä Perhebarometri 2015 että kouluterveyskyselyt (THL 2014) ovat osoittaneet, että nuorilla tai nuorilla aikuisilla ei aina ole oikeansuuntaista tietoa hedelmällisyydestä ja raskaaksitulon mahdollisuuksista tai riskitekijöistä. On epäselvää, missä määrin vääränsuuntaiset käsitykset esimerkiksi iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen ovat osaltaan vaikuttamassa siihen, että lapset halutaan tehdä entistä vanhempana (vrt. Billari ym. 2011).

Tässä raportissa tarkastelemme sitä, mitkä tekijät ovat lastensaannin lykkäämisen taustalla. Erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat koulutustasojen ja sosiaaliluokkien väliset erot sekä naisten ja miesten näkemysten mahdolliset erot.

- (1) Fokusryhmien avulla selvitämme vanhemmaksi tulemiseen liittyviä käsityksiä ja odotuksia. Kysymme, mitä nuoret suomalaiset ajattelevat vanhemmuudesta ja miten monta lasta he toivovat saavansa. Mitkä on eri koulutusryhmien ja sukupuolten mielestä ihanteellinen ikä tulla vanhemmaksi? Milloin ajatellaan, että on jo ”liian myöhäistä”? Mitä seikat painavat vaakakupissa, kun yksilöt pohtivat lastensaantia – ja eroavatko nämä tekijät eri sosiaaliryhmiin kuuluvien välillä?
- (2) Vuoden 2015 Perhebarometri-aineistolla selvitämme tarkemmin, miten nuorten aikuisien lastenhankintatoiveet ja ihanteet eroavat sosiaaliluokan ja koulutuksen mukaan.
- (3) Rekisteriaineiston avulla selvitämme, miten vanhemmaksituloikä on yhteydessä ansiotulojen kehitykseen suomalaisten elinkaareissa.
- (4) Vuoden 2015 Perhebarometri-aineistolla sekä fokusryhmien kautta käsitellään myös näkemyksiä ja tietoa miesten ja naisten lisääntymisterveydestä ja hedelmällisyydestä ja siihen liittyvistä tiedontarpeista.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat parisuhde, vanhemmuus, lastensaanti, lastenhankinta ja lapsettomuus. Käytämme tässä sanoja *lastensaanti* ja *lastenhankinta* rinnakkain. Tämä on kielellisen ilmaisun kannalta usein sujuvinta, vaikka tiedostamme, että sanoilla on merkityseroa ja suosimme ilmaisua ”lasten saaminen”. Lastenhankinta mieltyy toiminnaksi, joka on suunnitelmallista ja ihmisen omien päätösten varassa, kun taas lastensaanti viittaa enemmän sellaiseen tapahtumaan, joka ei täysin ole yksilön itsensä hallittavissa. On selvää, ettei lasta ”hankita” kulutustavaran kaltaisesti, ja puhe ”lastenhankinnasta” saattaa kuulostaa julmalta raskaaksitulovaikeuksista tai lapsettomuudesta kärsivälle. Raskaaksitulo ei myöskään aina ole suunniteltua ja se voi olla ei-toivottu tapahtuma, vaikka Suomessa on hyvin saatavilla nykyaikaisia ehkäisy menetelmiä.

Parisuhde ja vanhemmuus voivat toteutua eri lailla riippuen puolisoiden sukupuolesta ja määrästä. Seksuaalisten vähemmistöjen oikeudet ja mahdollisuudet perheellistyä ovat kasvaneet 2000-luvulla, ja tietoisuus perheiden moninaisuudesta on lisääntynyt. Tässä raportissa – jollei toisin mainita – tarkoitamme parisuhteella ja vanhemmaksitulolla yleensä heteropariskuntaa, joka on hedelmällisessä iässä eikä kärsi lisääntymisterveydellisistä ongelmista. Tämä siksi, että se on selvästi laajin vanhemmuutta pohtiva väestöryhmä. On selvää, että tie vanhemmuuteen on hyvin erilainen esimerkiksi homopariskunnalla, yksin elävällä naisella, tai heteropariskunnalla, joka kärsii lisääntymisterveydellisistä ongelmista. Näiden ryhmien perheellistymisen tutkiminen vaatii kuitenkin usein omia aineistojaan ja tutkimusasetelmiaan (ks. Miettinen 2011; Aarnio 2014).

Lapsettomalla tarkoitetaan tässä yksilöä, jolla ei ole omaa biologista tai adoptoitua lasta. *Vapaaehtoinen lapsettomuus* tarkoittaa, että yksilö itse ei toivo omia lapsia. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen viitataan myös ilmaisulla ”lapsivapaa” elämäntyyli. *Ei-toivottu lapsettomuus* tarkoittaa, että yksilö olisi toivonut itselleen lapsia, mutta ei voi saada niitä lääketieteellisistä tai sosiaalisista syistä. Nämä määritelmät ovat väistämättä yleisiä ja karkeita (ks. määritel-

mistä tarkemmin Miettinen ja Rotkirch 2008). Yksilö voi esimerkiksi ensin toivoa tulevansa vanhemmaksi, mutta sitten siirtyä vapaaehtoiseksi lapsettomaksi, tai päinvastoin. ”Lapsettomilla” ihmisillä voi myös olla tärkeitä suhteita lapsiin elämässään, kuten puolison lapsiin tai sukulaisten lapsiin.

Raportin temaattinen rakenne on seuraava. Ensimmäinen tulosluku, luku 2, käsittelee vanhemmuutta ja toivottua lapsilukua. Sitä seuraava, 3. luku käsittelee vanhemmaksituloikkää, ja luku 4 pureutuu tarkemmin lastensaannin lykkäämiseen syihin. Luku 5 käsittelee sukupuolten välistä tasa-arvoa ja luku 6 pohtii hedelmällisyysneuvonnan mahdollisuuksia Suomessa. Luku 7 tarjoaa yhteenvetoa tulosluvuista sekä kiteytyksen perheellistymisen keskeisistä kipukohdista. Useimmissa luvuissa on ensin osio, jossa esitellään tuloksia edustavista kysely- tai rekisteriaineistosta, ja jonka jälkeen esitellään tuloksia fokusryhmien kautta saadusta rikkaasta tekstiaineistosta.

1.6 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia kolmen eri aineiston avulla. Ensiksi keräsimme fokusryhmä-haastatteluja nuorilta aikuisilta. Toiseksi hyödynsimme edustavaa kyselyaineistoa, jotta saisimme luotettavaa tietoa koko väestön näkemyksistä. Kolmanneksi hyödynnämme yhdessä luvussa myös edustavaa rekisteritietoa.

1.6.1 Fokusryhmät vanhemmuudesta

Fokusryhmä on suosittu tapa tutkia eri ryhmien yleisiä mielipiteitä ja arvoja (esim. Lappegård ja Noack 2015). Kokosimme 12 fokusryhmää, joihin kutsuttiin perheellistymisen alkuvaiheessa olevia henkilöitä, joilla on korkeintaan yksi lapsi. Kussakin ryhmässä jäsenet edustivat samankaltaista koulutustaustaa ja elämäntilannetta.

Kutsukirje kuului:

”KUTSU TUTKIMUKSEEN

Hei sinä 20–30-vuotias nuori aikuinen!

Haluatko osallistua tutkimukseen, jossa selvitetään, mitä nuoret aikuiset ajattelevat perheestä ja lapsista? Etsimme niin miehiä kuin naisia, parisuhteessa eläviä kuin sinkkuja ja lapsettomia kuin yhden lapsen vanhempiakin fokusryhmähaastatteluihin. Voit mielellään osallistua muutaman ystävän kanssa.

Yhä useampi suomalainen toivoo korkeintaan yhtä lasta ja lapsen vanhemmiksi tullaan yhä myöhemmässä iässä. Haastattelussa haluamme kuulla sinun ajatuksiasi perheestä ja sen perustamisesta ja niihin vaikuttavista asioista. Haastattelut tehdään

ryhmähaastatteluina. Osallistumalla tutkimukseen autat meitä selvittämään nuorten aikuisten elämäntyyliin ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimuksen tuloksia käytetään Väestöliiton vuoden 2017 Perhebarometrissa ja perhepoliittisessa vaikuttamistyössä. Keskustelut äänitetään niiden puhtaaksikirjotusta varten ja niitä käsitellään luottamuksellisesti.

Haastattelu kestää noin 1,5 tuntia, ja kiitoksena osallistumisestasi saat kaksi elokuvaalippua.

Jos haluat osallistua, ota yhteyttä ...”

Fokusryhmäkeskusteluja veti tutkimusavustaja ja yksi tutkija. Tutkimusavustajana toimi Anna-Kaisa Sitomaniemi ja tutkijoina toimivat Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch. Pidettiin 12 ryhmää, joista jokaisessa oli 3–6 haastateltavaa. Yhteensä 50 nuorta aikuista osallistui ryhmiin, nuorin oli 19-vuotias ja vanhin 33 vuotta vanha.

Tavoitteena oli saada fokusryhmiin erilaisia nuoria: alhaisen syntyvyyden pääkaupunkiseudulta ja korkeamman syntyvyyden Pohjois-Pohjanmaan Oulusta, miehiä sekä naisia, ja vähemmän sekä korkeammin koulutettuja. Miehiä sekä vähemmän koulutettuja oli vaikeampi löytää, muuten onnistuimme kokoonpanotavoitteessa hyvin. Puolet fokusryhmistä (6 kpl) oli Oulusta ja puolet Helsingistä. Haastatteluissa oli seitsemän naisryhmää, neljä miesryhmää ja yksi sekaryhmä. Kolmessa ryhmässä oli ammattikoulutuksen saaneita tai vailla koulutusta olevia, seitsemässä ryhmässä oli korkeakouluopiskelijoita ja yhdessä ryhmässä oli kättilöitä. Kättilö-ryhmä edusti alansa kautta selvästi muista ryhmistä eriyviä näkemyksiä, minkä vuoksi juuri heidän ammatillinen taustansa mainitaan tekstissä usein. Muita haastateltavien ammatteja olivat kampaaja, tarjoilija, muusikko, lähihoitaja, media-assistentti ja lastenhoitaja. Opiskelijoita oli rakennustekniikan, ympäristötekniikan, suomen kielen, kasvatustieteen, sosiaalityön, oikeustieteen, yhteiskuntatieteen ja lääketieteen aloilta. Useimmissa ryhmissä oli toisilleen aikaisemmin tuttuja ihmisiä, mutta mikään niistä ei ollut läheinen ystäväporukka. Yhdessä ryhmässä oli aikaisemmin toisilleen vieraita ihmisiä.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat vielä lapsettomia. Valtaosa seurusteli tai asui kumppanin kanssa, neljä oli tai oli ollut naimisissa. Yhdellä haastateltavalla oli puoliso, jolla oli lapsi, jonka kanssa hän välillä asui. Yksi haastateltavista oli päättänyt, että ei hankkisi lapsia missään vaiheessa. Loput haastateltavista olivat joko vahvasti tai jossain määrin sitä mieltä, että he toivoivat saavansa tulevaisuudessa lapsia.

Fokusryhmien alussa esiteltiin haastattelun tarkoitus, minkä jälkeen osallistujat allekirjoittivat suostumuksensa haastattelujen käyttöön. Osallistujille taattiin anonymiteetti ja se, ettei henkilöitä voisi tunnistaa käytettyjen lainausten perusteella. Heille korostettiin, että ryhmien tarkoitus oli keskustella vapaasti ja toisia kunnioittavasti, ja että ”oikeaa” tai ”väärää” vastausta tutkijoiden esittämiin kysymyksiin ei ollut tarkoitus etsiä. Osallistujille annettiin kaksi elokuvaalippua haastattelujen jälkeen.

Fokusryhmissä seurattiin ennalta tehtyä temaattista haastattelurunkoa. Siinä kysyttiin mielikuvia vanhemmuudesta, lastensaantitoiveista, äidiksi tai isäksi tulemisen ajoituksesta elämäncakaressa, vanhemmuuden haasteista, työn ja perheen yhteensovittamisesta ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Osallistujia kehoitettiin kertomaan niin omista kuin lähipiirin kokemuksista. Erikseen kysyttiin myös kokemuksia seksuaalikasvatuksesta, oliko saanut hede-elmällisyysneuvontaa ja kokiko kaipaavansa sellaista. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin.

Litteroitu tekstimateriaali analysoitiin hyödyntäen Atlas.ti-analyysityökalua. Analyysityökalun avulla litteroitu keskustelu jaettiin vaihtelevan mittaisiin lainauksiin, jotka luokiteltiin sisällön mukaan. Kullekin lainaukselle annettiin sisältöä kuvaavia avainsanoja tai lyhyitä kuvauksia eli koodoja, kuten: parisuhde, oma lapsuus, mielikuvat omasta tulevaisuudesta, koetut kulttuuriset vanhemmuusnormit, vanhemmaksituloikä, media jne. Yksi lainaus saattoi edustaa useampia koodoja. Koodoja oli yhteensä noin 30 ja lähes jokainen puheenvuoro keskusteluissa edusti ainakin yhtä koodia. Luokittelun jälkeen keskusteluja saattoi tarkastella koodittain. Luokittelun pohjalta jäsennettiin Barometrin sisältöluvut. Tiivistykset fokusryhmähaastatteluista ovat referaatteja koodien sisällöistä. Koska kyse on laadullisesta kuvauksesta, ei koodien esiintymisten määriä tuoda erityisemmin esiin ja jotkut yksittäiset lainaukset saavat suhteellisen paljon painoarvoa.

Raportin tulosluvuissa haastateltavista kerrotaan sukupuoli, ikä ja ammatti tai koulutusala. Haastateltavien nimet on muutettu. Haastateltaviin ja ryhmiin ei viitata aina täysin samalla lailla, joten yksilöiden tai ryhmien eri kohdissa esiintyviä lainauksia ei voi yhdistää toisiinsa. Kaikki haastateltavat ovat lapsettomia, jollei asiasta erikseen mainita (vain yksi haastateltava oli itse äiti). Mahdollisesti tunnistettavat asiat liittyen esimerkiksi perheen historiaan on häivytetty. Lainauksissa on säilytetty puhekielen asu, mutta niitä on hieman muokattu kirjallisempaan ja luettavampaan suuntaan poistamalla toistot ja täytesanat. Tärkeät ryhmäkohtaiset ei-sanalliset tapahtumat, kuten nauru, on mainittu, jotta puheen sävy välittyisi lukijalle. Mikäli lainauksesta on poistettu enemmän kuin kaksi sanaa, se on merkitty kolmella pisteellä (...).

1.6.2 Perhebarometri-kysely

Vuoden 2015 Perhebarometri-aineistoa hyödynnetään tässä vuoden 2017 barometrissa. Selvitämme sosiaaliryhmien ja koulutusryhmien välisiä eroja lastenhankintaihanteissa ja -odotuksissa sekä ihanteellisessa iässä tulla vanhemmaksi väestötasolla. Kyselyyn vastasi lähes 3200 iältään 20–50-vuotiaasta suomalaista. Jatkotutkimus kohdistuu 20–40-vuotiaisiin aikuisiin (N=1900). Kyselyssä tiedusteltiin myös tietoja parisuhteista, lapsuudenkodin kokemuksista, vanhemmuuteen liittyvistä odotuksista ja peloista, raskaaksitulon toiveista, terveydentilasta sekä tulevaisuuden odotuksista. Näiden kysymysten pohjalta selvitetään, minkälaiset tekijät ohjaavat nuorten aikuisten perheellistymisvalintoja eri sosiaaliryhmissä.

1.6.3 Rekisteriaineisto

Tarkastelemme tässä barometrissa lisäksi lastensaannin ja aikuisuuden tulotason välisiä yhteyksiä käytössämme olevalla FinnFamily-rekisteriaineistolla. Aineisto on edustava satunnaisotos Suomessa vuosina 1950, -55, -60, -65, -70, -75 ja -80 syntyneistä ihmisistä (10 000 ihmistä / syntymäkohortti), jotka on yhdistetty heidän sisaruksiinsa ja heidän ja sisarusten lapsiin ja lapsenlapsiin. Aineistossa on tietoja paitsi henkilöiden synnyin- ja kuolinpäivistä sekä maasta- ja maahanmuutoista, myös heidän koulutustasostaan (korkein saavutettu tutkinto) ja vuosittaisista valtionveronalaisista tuloista vuodesta 1987 eteenpäin aina vuoden 2012 loppuun asti. Aineiston on koonnut ja toimittanut Väestöntutkimuslaitoksen käyttöön Tilastokeskus.

2 Vanhemmaksi vai ei?

”Vaikka niitä lapsia haluaa niin se on silti aika – pelottava, ajatus ylipäättään.”

Vanhemmuus on elinkaaren keskeinen käännekohta, jota pidettiin aiemmin itsestään selvyytenä. Kirjailija Merete Mazzarella on osuvasti kuvaillut, miten hän mentyyään naimisiin 1960-luvulla häämatkan ensimmäisenä iltana huolettomasti heitti ehkäisytabletit laivan kannelta mereen. Nyt oli aika perustaa perhe, eikä asiasta tarvinnut keskustella tai edes erikseen mainita puolisolle. Nykyään lastensaannin maisema on hyvin toisenlainen kuin Mazzarellan kuvaama, toisen maailmansodan jälkeinen perinteinen arvomaailma. 1970-luvulta lähtien parisuhteen vakiintuminen ja lastensaanti ovat tapahtumina erkaantuneet toisistaan länsimaissa. Tänäpä oletetaan, että parisuhteessa tiedustellaan toisen toiveita liittyen lastensaantiin. Parisuhteet myös seurustelevat ja elävät kauemmin yhdessä ennen mahdollista vanhemmuutta. Näin yksilöllä ja pareilla on enemmän valinnanmahdollisuuksia, mutta samalla myös enemmän päätöksentekorasitteita. Haluaako ylipäänsä lapsia, ja miksi?

2.1 Suomalaisen lapsitoiveista

Suomalaiset ovat 1950-luvulta lähtien toivoneet saavansa keskimäärin kahdesta kolmeen lasta. Meillä on 2010-luvulle asti ollut verrattain vähän niitä, jotka eivät halua olla vanhempia tai toivovat vain yhtä lasta. Väestöliitto on seurannut lapsilukutoiveita 1970-luvusta asti, ja niitä kysytään myös useissa eurooppalaisissa tutkimuksissa. Suomalaisen lapsilukutoive on aikaisemmin ollut Euroopan korkeimpia. Ero toivotun ja toteutetun lapsiluvun välillä on ollut 2000-luvulla Euroopan keskitasoa (Goldstein et al. 2003; Testa 2013).

Vuoden 2015 Perhebarometrin yllättävämpiä tuloksia oli selvä, jopa dramaattinen lasku toivotussa lapsiluvussa. Suomalaisen oma ihanteellinen lapsiluku näyttäisi nyt olevan hieman alle kahden lapsen, kun se on aikaisemmin, ollut 2–2.5 lasta kyselystä riippuen (Miettinen 2015, 23). Toisaalta kyseisessä barometriaineistossa oli poikkeuksellisen monta lapsetonta vastaajaa eikä vastaajien joukossa ollut neljän tai useamman lapsen suurperheiden vanhempia.

Ihanteellinen lapsiluku näyttää pudonneen siksi, että lapsettomuuden suosio oli kasvanut vuoden 2015 barometriaineistossa jopa 15 prosenttiin. Myös suurperheiden suosio, eli vähintään kolme lasta itselleen toivovien osuus on pienentynyt, 40 prosentista 30 prosenttiin.

Vain yhtä lasta itselleen toivovien suomalaisten osuus on säilynyt lähes samana kyselystä toiseen ja on noin 10 prosenttia. Kahden lapsen perhe on säilynyt suomalaisten suositumpana lapsilukutoiveena, joskin sen suosio on pudonnut hieman alle puoleen (45 prosenttia). (Mietinen 2015.)

Vuoden 2015 Perhebarometrissa tarkasteltiin myös lähemmin lisääntyneen vapaaehtoisen lapsettomuuden taustatekijöitä. Miehet, pienituloiset ja kaupungissa asuvat ilmoittivat muita useammin, että eivät lainkaan halunneet lapsia. Syntyi vaikutelma, että valittuun lapsettomuuteen johti pikemmin resurssien niukkuus kuin hyvin toimeentulevien kaipuu lapsivaapaaseen elämäntyyliin. Vaikutti myös siltä, että vanhemmuuden mukanaan tuoma vastuu saattoi vähentää tai hillitä suomalaisten halua saada lapsia. Halusimme ymmärtää näitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia perheenperustamista koskevia murroksia syvemmin. Tässä hyödynsimme fokusryhmähaastatteluja, joissa esiin nousseita pohdintoja toivotusta lapsiluvusta esitetään alla.

2.2 Haastattelut: Miksi saada lapsia?

Mitkä asiat painavat vaakakupissa nuorella lastenhankintaa punnitsevilla aikuisella? Fokusryhmähaastatteluissa pohdittiin, löytyykö sopivaa kumppania ja elämäntilannetta, pilaako lapsi parisuhteen, tyssääkö ura ja kuinka pitkään lastenhankintaa voi lykätä. Haastateltavat jakautuivat karkeasti kahtia lastenhankintasuunnitelmiansa suhteen. Yli puolelle oli selvää, että he haluavat lapsiperheen. Lähes yhtä monen kanta lastenhankinnan suhteen oli epäselvä. Vain aniharva kertoi varmasti valinneensa lapsettomuuden.

Yleisimmin mainittu syy tulla vanhemmaksi oli, että lasta yksinkertaisesti halutaan. Jotkut muotoilivat asian niin, että lapsi hankitaan rakkaudesta kumppaniin tai halusta olla vanhempi ja elää perhe-elämää. Useat uskoivat, että vanhemmuus tuntuisi hyvältä vanhempainrakkauden myötä. Muutama mainitsi myös mahdollisuuden, että lapsen hankkimatta jättämistä saattaa katua vanhana. Tiiviisti-ruutu luettelee nuorten aikuisten mainitsemia yleisempiä syitä toivoa lapsia.

Haastatteluissa vanhemmuutta toivovat näkivät lapsen useimmiten hienona tai itsestään selvänä osana elinkaarta. Näin isyyttä pohtivat 21–22-vuotiaat opiskelijamiehet Oulussa:

”Itelläki just silleen että vaikka nyt ei, todellakaan ei, niin jostain jääny tonne takaraivoon että varmaan jossain vaiheessa sitten, se ois ja pitäis, en oikeen tiää mistä se on tullu.”

”Mä oon tottunu, mää silleen tykkään lapsista. Kai ehottomasti haluan joskus tulevaisuudessa.”

28-vuotias, Oulun yliopistossa opiskeleva nainen pohtii oman lapsen merkitystä näin: ”On se aivan ihana, äärettömän kaunis ajatus että ois jotain vain meidän kahden tekemää. Jotain ihan täysin meidän omaa ja sit vois kasvattaa ja elää sen kanssa yhdessä.” 25-vuotias hoitoalalla Helsingissä työskentelevä nainen kuvailee samantapaisesti oman lapsen kaipuaan:

”Tavallaan kaipaa sitä että olis, oikeesti se oma, ihan ite tehty, et se ei oo vaan se joku toisen lapsi jota sää sitte silität päikkäreille ja jolle sää piät niitä rajoja ja näin, vaan että se ois sitte oma lapsi jolle saa – siirtää eteenpäin omia arvoja. Siinä näkee sen osan itsestään että se on minun ja sen minulle rakkaan ihmisen ((nauraen)) rakkauden hedelmä, näin runollisesti sa-nottuna.”

Välillä viitattiin vahvaan kaipuuseen saada oma lapsi eli ”vauvakuumeeseen” (Rotkirch 2007). Muutamalla naisella oli ollut vahva lapsenkaipuu jo pitkään. Vauvakuume vahvisti pyrkimystä tulla joskus vanhemmaksi, vaikka se saattoi tuottaa tuskaa ja kärsimättömyyttä nykyhetkessä.

”Mää koen että mulla on ollu vauvakuume jo nyt monta vuotta, ja mä oon vasta valmistu-massa mä oon vasta alottamassa sitä määräaikaista showta, kuinka monta vuotta niitä on eessä et jaksako ees oottaa sinne asti et saa sen viran.” (25-vuotias nainen, yliopisto-opiskelija, Oulu)

”mulla on itellä tosi vahva se et mä haluun lapsia, hirvee vauvakuume mikä on vähän harmi ((naurua)) -- emmää oo mitenkään ainut jol on jo tosi nuoresta kova vauvakuume” (19-vuotias yliopistoon pyrkivä nainen, Helsinki).

Muutama mies oletti, että tulevan puolison vauvakuume olisi asia, joka toisi lastensaannin omalla kohdalla ajankohtaiseksi. ”Tuntuu että naisilla on vielä semmonen tarve että halutaan, lapsia ennemmin tai myöhemmin, ja sitte varmaan just se, biologinen kello tai joku.”

Jotkut korostivat lapsen merkitystä etenkin isompana, pikkulapsivaiheen jälkeen:

”Mua ei hirveesti innosta se ajatus että mullon vauva, (...) vaan se että siinon joku, josta tulee, älykäs keskusteleva erillinen persoonansa, jota mä voin kasvattaa jollakin tavalla niin se mikä oikeesti siinä on ruvennu kiinnostamaan, pitemmän päälle” (29-vuotias nainen, opettaja)

Ainut haastateltava, jolla oli jo oma lapsi, kuvaili äitiyden tärkeimmäksi tavoitteekseen:

”Mulla on ollu suuri haave pienestä pitäen olla äiti. Mullei oikeastaan muita semmosia haa-

veita ollu, että haluaa joksiki näyttelijäksi tai jonku tietyn ammatin tai mittään muuta. Mulla on vaan se että mä haluan olla äiti ja perheen ja semmosen, tavallista elämää.”

Tästä selkeästä, mutkattomasta toiveesta tulla vanhemmaksi ja sen yhteydestä koulutukseen kerrotaan lisää luvussa 4.

Monet haastateltavat pohtivat sitä, miksi lastenhankkimista ei yleensä tarvitse muille perustella, toisin kuin päätöstä olla hankkimatta lasta. Heidän mielestään oletus vanhemmuudesta on edelleen vahva yhteiskunnallinen normi, ”lapsia nyt täytyy tehdä”. Välillä, joskaan ei aina, tämä normi yhdistettiin vanhoillisiin ja perinteisiin arvoihin. ”Ehkä itellä vielä vaikuttaa sen verran vanhoilliset periaatteet – tai jostaki iskostunut että pittää saaha se perhe jossaki vaiheessa”, kertoo 22-vuotias insinööriksi opiskeleva mies, ja 25-vuotias kieliä opiskeleva nainen pohtii: ”Ihmisillä on jotenki sellanen ajatus et lapsia täytyy ylipäätään tehdä (...) sitä pidetään normina että lapsia on joka tapauksessa hankittava.”

Lasten saamisen syyksi esitettiin myös biologisia syitä. Tämän ajatuksen mukaan jos keran ”kaikki” sen tekevät, siihen lienee joku perustava syy.

”Kai se sit jotenki tulee luonnostaan koska mieltii että jos kaikki vanhemmat tekee sitä niin pakko sen on tulla jostain, geeneistä tai hormoneista” (19-vuotias korkeakouluun pyrkivä nainen, Helsinki).

”Eihän se voi olla nii että vaan ne jotka jotenki tykkää lapsista niin hankkii niitä. Kyllähän ihmiset haluaa niitä jälkeläisiä tykkäs ne tavallaan geneerisesti lapsista tai ei”, pohtii 31-vuotias nainen Helsingistä.

Ryhmässä pohdittiin myös sitä tosiasiaa, että vanhemmuutta ei voi koemaistella eikä sen mukana tuomia tunteita ja elämänarvoja pysty ennakoimaan. Äsken lainattu 31-vuotias nainen jatkaa ajatustaan siitä, että vanhemmuuden myötä tulee kiintymys lapseen: ”Kai siinä nyt sitte, niistä oppii ((nauraen)) tykkäämään ku ne on omia”. Häntä kymmenen vuotta nuorempi nainen pohti samaa haastetta näin:

”Eihän sitä tiedä. Äitiyshän voi olla jotenkin, niihän sitä sanotaan, mullistava ja sellasta rakautta mitä ei osaa hahmottaa. Et ehkä sitten sen jälkeen, niillä muilla asioilla ei oo oikeesti niin paljoo merkitystä. Enhän mä voi tietää sitä.”

Vanhemmuuden tuomiin ennalta-arvaamattomiin muutoksiin liittyy myös viimeinen mainittu ja keskeinen syy saada lapsia, eli se, että muuten saattaa katua päätöstään. Sekä miehet että naiset mainitsivat, että vanhemmuus voi tuntua oikealta ratkaisulta sitten, kun lapsi on olemassa, vaikka tällä hetkellä se ei siltä suinkaan tunnu.

”Joo kyllä haluan lapsia ehattomasti. Se että yleensäki, että ihmiset ajattelee olevan lapsettomia

ni ((tauko)) ((syvä huokaus)) mä vähän mietin, sitä sitte siinä vaiheessa että, se on vähän niinku semmonen kortti, jota ei vaikka sitte käännä. Sitte ku oot tarpeeks vanha, vaikka viis kuuskymmentä ja sä et oo tehny ikinä sitä lasta. Niin kait monet aika lailla katkeroituu loppupeleissä kuitenkin siitä päätöksestä.” (21-vuotias mies)

”Kaikkein suurin ehkä, pelko on se että entä jos tulen katumapäälle siitä etten hankkinut lapsia (...) Se pitää niinku voittaa ne kaikki kauheat vaikeudet mitä se lasten hankkiminen voi tuoda, vaan sen takia koska lapsia nyt täytyy tehdä.” (31-vuotias nainen)

Entä syyt olla saamatta lapsia? Vaikka vain yksi haastateltava oli varmasti valinnut lapsettomuuden, useissa ryhmissä mainittiin monia syitä epäröidä tai sittenkin luopua lasten saamisesta. Tämä oli erityisen selvää korkeammin koulutettujen naisten ryhmissä. Tärkeimpiä syitä päätyä lapsettomuuteen oli vauvan kaipuun puute. 31-vuotias helsinkiläisnainen kertoo, että hän ei välttämättä halua lasta avioliittoon, mikäli sitä ei vahvasti kaivata. Hänen tuttavansa ovat hankkineet lapsia rationaalisen päätöksenteon tai vahinkoraskauden seurauksina, mutta kumpikaan ei tunnu sopivan hänelle itselleen ja hänen parisuhteeseensa.

”Ite jotenki aattelee sillee, ja oman kumppanin kanssa myös ollaan puhuttu että et ei tarvi kii-rehtiä tässä asiassa. Jos ei oikeasti oo semmonen olo että, haluaa sen lapsen, nii, miksi se pitää sit, väkisin tähän maailmaan saattaa?” (31-vuotias nainen)

Toinen usein mainittu syy oli, että vastaaja ei välttämättä olisi käytännössä valmis muuttamaan nykyistä työtahtiaan tai parisuhdettaan, ja saattaa sen takia jäädä lapsettomaksi.

”En tiää onks se sit hirveen itsekästä ajattelua mut kyl mä nyt vähän mietin et miten mä saan mun työt tehtyy tai muita semmosia oikeasti tärkeitä asioita” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen)

”Mä oon sellasesta kultturista et siinä perheeseen aina kuuluu lapsia. Mä oon ehkä aina ajatellu et sit joskus mullaki on lapsii. Mut sit, nyt ku mä oon miettiny niin mä saattaisin ehkä kokee sen kans, pikkasen rajottavana, välillä” (26-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen)

”Kun on tuore parisuhde, kyllä mää haluaisin nauttia siitä että me ollaan vaan kahestaan, että ei oo mittään lapsia siinä tiellä” (26-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, avoliitossa)

Jotkut kertoivat, miten runsas kokemus muiden lapsista on kyseenalaistanut halua tulla itse vanhemmaksi. 22-vuotias opiskelija oli ollut harjoittelijana vauvateholla ja kuvailee helpotustaan, kun pääsi kotiin mielekkäästä, mutta raskaasta työstä.

”Mä olin tosi huojentunu siitä et mun ei tarvi hoitaa niit koko aika tai et mä pääsen siitä et joku ei koko aika tarvi mua. –ku ei niille vauvoille voi sanoa et odota, et mä juon täs mun kahvin loppuun tai jotain van ne tarvii heti, niin sit tuli sellanen et jaksanks mä sitä oikeesti (...) et haluunks mä tätä oikeesti jaksanks mä tätä oikeesti et, semmonen et, kummin mä oisin onnellisempi?” (22-vuotias kättilöopiskelija)

Yhdessä ryhmässä helsinkiläiset naiset keskustelivat siitä, miten puolison lapset saattavat vähentää halukkuutta tulla itse äidiksi.

”Ehkä ennemminki tuo oman kumppanin lapsi vaan vähentää omaa lapsensaantihalukkuutta ((nauraen)), ku joutuu tilanteeseen jossa joutuu elään sitä lapsiperhearkea ilman et se lapsi on oma.”

Ryhmäkeskusteluissa korostettiin, että tuntuisi vääraltä päätökseltä tehdä lapsi suvun painostuksesta tai vain tavan vuoksi ilman, että on itse halunnut lasta: ”Se ois inhottavasti tehty sille lapselle että jos väkisin hankkis lapsen, koska niin kuuluu tehdä jos ei oikeesti ite halua olla vanhempi.”

Lasta ei myöskään haluta tehdä, jos pelkää, ettei voisi tarjota hänelle hyvää elämää.

”Emmä haluais tehdä lasta sellaseen tilanteeseen et mulla ei olis varaa esimerkiksi antaa sen harrastaa semmosia lajeja mitä se haluais. (...) Emmä ihan tämmöseen opiskelijabudjettiin haluas. Nytku on katellu perheitä jotka saa lapsia jotka on nuoria äitejä, niin sitä rahan menoa ei sitä tajua et mitä se on ku sä saat sen lapsen.” (22-vuotias opiskeleva nainen, Helsinki)

Eri syyt olla hankimatta lapsi on esitetty Tiivistyksessä. Samankaltaisia ajatuksia esitettiin myös syiksi siirtää vanhammaksi tuloa myöhempään elämänvaiheeseen. Lykkäämisen syitä käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Tiivistys

Haastateltavien näkemyksiä syistä tulla
tai olla tulematta vanhemmaksi

MIKSI HANKKIA LAPSIA?

Halu saada lapsi, tykkää lapsista, vauvakuume

Rakkaus kumppaniin

Halu elää perhe-elämää, halu olla äiti tai isä

Niin kuuluu tehdä

Suvun paine

Pelko, että katu myöhemmin, jos ei tee lapsia

MIKSI EI LAPSIA?

Ei vauvakuumetta

Lapsiperheen arki pelottaa

Ura on tärkeämpi

Parisuhde on tärkeämpi

Ei halua lapselle huonoa elämää

Ei halua lasta, ei pidä lapsista

Fokusryhmissä oli selkeitä eroja riippuen haastateltavien iästä, sukupuolesta ja asuinpaikasta. Oulussa haastateltavilla oli enemmän suoraa kosketusta lapsiin kuin pääkaupunkiseudulla. Pohjanmaalla asuvilla oli enemmän sisaruksia ja sukulaisten lapsia elämässään, ja kokemus heidän kanssaan olemisesta mainittiin usein sen yhteydessä, että itse pitää lapsista ja toivoo omia lapsia. Michillä oli usein naisia mutkattomampi suhtautuminen vanhemmuuteen. Se nähtiin myönteisenä ja mukavana asiana tai sitten etäisenä ja asiaankuuluvana tapahtumana, mutta vähemmän ristiriitaisena. Näistä sukupuolten välisistä eroista puhutaan enemmän luvussa 5.

Myös ikä vaikutti pohdintojen intensiteettiin. Vasta 20 täyttäneillä haastateltavilla vanhemmuus ei välttämättä lainkaan tuntunut ajankohtaiselta asialta. Erityisesti moni mies kertoi, että ei ollut koskaan aikaisemmin edes pohtinut lastensaantia ääneen kenenkään kanssa. 30:a ikävuotta lähestyvillä tilanne oli erilainen. Etenkin naisilla, mutta nyt myös miehillä, ambivalenssi ja lasten saamisen erilaisten hyötyjen ja haittojen vertailu herätti vilkasta keskustelua. Lapsi on periaatteessa ihana asia, mutta ”miten hyvin siinä onnistuu ja että miten kaikki siinä ympärillä rakentuu ni, se on sitten, toinen kysymys”, kuten 31-vuotias nainen kuvailee.

Lapsiperhe-elämään liittyvillä mielikuvilla näytti olevan keskeinen merkitys siinä, että periaatteessa lasta haluavat nuoret aikuiset silti niin usein epäröivät aikomuksiaan.

2.3 ”Haluunko mä todella tätä?” Ristiriitaiset mielikuvat lapsiperheistä

”– Mikä tulee mieleen sanasta lapsiperhe?

– Rivialolähiö missä on sit se perus: nelikymppiset heterovanhemmat, kaks lasta ja kultanen noutaja.”

Haastattelujen aluksi esitimme lämmittelykysymyksenä, mitä tulee mieleen sanasta lapsiperhe. Kysymys oli tarkoitettu korostamaan, että haastattelussa sai olla spontaani eikä tarkoitus ollut hakea ”oikeaa” vastausta, vaan toivoimme avointa pohdintaa. Välillä ryhmäkeskustelu lähti lentoon heti näistä alustavista mielikuvista. Mielikuvat olivat erilaisia: jotkut mainitsivat tunteen tai olotilan, jotkut omia kokemuksiaan. Valtaosa vastauksista oli kuitenkin hämmästyttävän samankaltaisia. Enemmistö kuvaili keskiluokkaista ydinperhettä taloi-neen, lemmikkeineen ja autoineen. Sitä, että vanhemmat voivat olla eri tai samaa sukupuolta kommentoitiin välillä, kuten tämän kappaleen yllä oleva lainaus osoittaa. Sen sijaan mieli-kuvien muut ainekset, esimerkiksi sosiaaliluokkaan, asumiseen, elämäntyyliin ja -tahtiin liittyviä oletukset, eivät herättäneet vastaavanlaista pohdintaa. Mielenkiintoista mielikuvissa on myös se, että ne olivat hyvin kaukana haastateltavien nykyisestä elämäntilanteesta oma-kotitaloineen ja kalliine autoineen.

Tiivistyksessä on koottu vastaukset aiheiden mukaan.

Tiivistys

Nuorten aikuisten mielikuvat lapsiperheistä

Talo ja rakennettu ympäristö

Omakotitalo

Punanen mökki (ja perunamaa)
Talo ja paljon huutoa ja hälinää
Rivitalo
Iso omakotitalo ja iso piha
Omakotitalo jossain taajamassa
Päiväkoti
Leikkikenttä

Auto

Farmariauto ja pari lasta, farmarivolvo, punainen volvo, farmariauto
Seatin tila-auto josta lapsia juoksis parkkipaikalla ulos sieltä autosta
Tila-auto missä mennään jonneki ja lapset huutaa takana
Volvo, Volvo pihas ehottomasti

Lemmikit

Labradori
Kultainen noutaja
Koira, ja monta eläintä

Ydinperhe

Isä, äiti ja kaks lasta
Kaikilla on sellaset tuulipuvut
Keskivartalolihavuutta

Tunnetila

Puhtaus, turvallisuus, hyvyys
Ahdistus, pimeys
Hoppu meteli, ruuhkavuodet, sotku
Nauruidylli

Lyhyen lämmittelykysymyksen lisäksi fokusryhmissä keskusteltiin useaan otteeseen perheisiin liittyvistä mielikuvista. Vanhemmuutta pohtivat nuoret aikuiset mainitsivat kotoa, sukulaisilta, tuttavilta ja mediasta kumpuavia mielikuvia. Kysyimme myös välillä suoraan, onko haastateltavilla antaa esimerkkejä omasta mielestään hyvästä isästä tai hyvästä äidistä.

Useimmat lapsiperheisiin ja vanhemmuuteen liitetyt mielikuvat olivat syvästi ristiriitaisia. Samassa puheenvuorossa ja keskusteluketjussa sekoittuvat usein kielteiset ja myönteiset puolet. Vastaajat itse pohtivat mielikuvia toisaalta-toisaalta asetelmissa saman lauseen sisällä. Alla on ote 24-, 26- ja 31-vuotiaiden, korkeasti koulutettujen helsinkiläisnaisten keskustelusta. Kirsiä kauhistuttaa kiukkuiset pienten lasten vanhemmat, joskin muutamien tuttavien esimerkki on saanut hänet lapsimyönteisemmäksi. Eveliina ja Susanna pelkäävät vauvan vaikutusta äidin yöuniin ja parisuhteeseen, ja työtoverin kokemaa univaje kauhistuttaa.

”Kirsi: totta kai ne lapset varmasti tuottaa iloa ja se on sellasta mitä ei voi kuvitellakaan kun jos ei niitä ole ja näin pois päin, mut sitten pakko kyllä sanoa että on ne, pienten lasten vanhemmat vaan ihan saatanan kiukkusia koko ajan ((Eveliina on samaa mieltä)) ihan jossain niinku, sfääreissä menee tuolla vaan, silleen että huhhuijaa!

Eveliina: ja kuin paljon parisuhde kärsii, ku työmenot ja harrastemenot jo aiheuttaa sellast kitkaa niin sit siihen on vielä univelkaa, väsymystä ja sit kiukkunen lapsi niin et, eihän se nyt, – kovin ideaalia ole.

Kirsi: mut toisaalta mulla on kyllä nyt nää pari, sellast tuttuu, kaverii jotka on saanu ne lapset, niin tota, ne on vähän pehmentäny tätä mun suhtautumista, koska ne on ollu tosi hyviä lapsia.

Eveliina: ei sais ikinä, aina näkee et tää nukkuu kymmenen tuntii yössä tää ei itke ikinä ja se on ihan sairaan söpö (...) tollanen lapsi on niinku viimeinen virhe sit ku sä saat sen sun kolikkisen ((naurua))

Susanna: – mut siis esimerkiks se meiän toinen työntekijä joka on nyt perhevapail sehän oli silleen et joo et en oo nukkunu tosiaan nyt yli vuoteen, ((Eveliina: joo)) kokonaisii yöunii

Kirsi: ei helvetti ihan hirveetä”

Lapsiperheisiin törmättiin supermarketissa ja parkkipaikoilla, mikä ei välttämättä anna niistä kovin seesteistä tai houkuttelevaa kuvaa.

”Vaikka niitä lapsia haluaa niin se on silti aika (...) pelottava, ajatus ylipäättään. Tuli just mieleen tässä yks päivä ku olin kaupassa, ja katoin ku tuli joku lapsiperhe siihen, parkkipaikalle ajo sillä tila-autolla ja, sit sieltä lähti ne, neljä mukulaa juoksemaan sinne parkkipaikalle isä huutaa siellä perään et ei saa juosta ei saa syödä sitä hiekotushiekkaa ja ((nauru peittää puheen)) tänne nyt kaikki. Ja, niinku kattoo sitä minkä näkönen se isäki on vaikka, jos vertaa sit muihin samanikäisiin ihmisiin joilla ei oo lapsia et, se – kiinnostus omaan ulkonäköön jää just

toissijajseks ku se oma lapsi pitää pistää siihen enssijajseks. Nii nii, se tuntuu – pelottavalta ajatukselta, – ku se on niin iso muutos.” (21-vuotias mies, Oulu)

Oululaiset miesryhmät mainitsivat usein, miten tärkeitä sisarukset ja sisarusten lapset olivat omalle halulle tulla vanhemmaksi. Samalla moni heistä oli nimenomaan sukulaisten kautta seurannut vahvasti aikataulutettua ja kiireistä lapsiperheen arkea.

– Ko sinne töihin pääsee niin on kaheksasta neljään siellä ja, sitte on, nähny justiin sukulaisila monila että, työpäivän jälkeen ne vaan kuskaa niitä lapsia harrastuksiin ja sieltä poies ja, siis niillä on, semmonen kalenteri siellä jääkaapin oassa että mitä ne tekee joka päivä ja ne, justinsa joskus yheksältä pääsee lävähtään siihen sohovale nii ei, ei!

– Joo just tommonen mielikuva tulee siitä ... Tuommonen negatiivinen kuva itteä ainaki pelottaa että ei, niinku nyt haluais semmosta, varmaan mieli muuttuu jossain vaiheessa johonki suuntaan.” (20–24-vuotiaiden insinööriksi opiskelevien ryhmä, Oulu)

Pelottavien, kiireisten tai kiukkuisten oikean elämän ”prismaperheiden” lisäksi lapsiperheistä sai kielteisiä vaikutelmia mediasta. Haastateltavien mielestä mediasta löytyi lähinnä pelottavia esimerkkejä vanhemmuudesta, ”lapsiperhekaluuskusteluohjelmia”. Ilmaisua ”ruuhkavuodet” kavahdettiin:

”Mitä me kuullaan vaikka median välityksellä, niin sehän on negatiivista, että ’ei, yksin jään, en pärjää rahat loppuu’.” (29-vuotias yliopisto- opiskelija, Oulu)

”mun mielestä ruuhkavuodet on jotenkin hirveen pelottava sana. Jotenkin kun miettii et mitä kaikkee se sisältää ja must tuntuu et – semmostest lapsiperhearjesta on ruvettu viime vuosina puhumaan mediassa hirveän paljon, on nämä kaikki Merja Hintikka Livet ja muut tällaset. Sit ku siel oikeesti kuuntelee niitä ihmisten niiden arkielämää ja mä mietin et miten ne selviytyy, oikeesti, et pystyyks siihen ite että nukkuu vähän ja mitä se tekee parisuhteelle?”. (28-vuotias jatko-opiskelija, Oulu)

Ryhmissä pohdittiin, miksi vanhemmuuden myönteisistä kokemuksista puhutaan julkisuudessa niin paljon vähemmän kuin kielteisistä asioista, vai johtuiko se valikoivasta tavasta seurata mediaa.

”niistä positiivisista ja siitä ihanuudesta varmaan oikeasti puhutaan vähemmän ku siitä miten vanhemmat väsyä ja ne eroaa. Totta kai jos se on selvää et mää haluan lapsen ja, varmaan sitä ommaa ainutlaatusta skidiään rakastaa enemmän ku mitään muuta maailmassa ja se antaa sulle hirvittävästi iloa, mutta siitä jotenki, mä en tiiä miksi siitä puhutaan vähemmän.” (30-vuotias opettaja, Oulu)

Seuraavassa pidemmässä otteessa oululainen naisryhmä pohtii, voiko median antamien mielikuvien pohjalta ryhtyä kyseenalaistamaan omaa toivoa vanhemmaksitulosta.

”Leena: niin kauhean negatiivinen kuva tuntuu välittyvän tai sitten ite jotenkin onnistuu poimimaan ne negatiiviset jutut sieltä – mutta ei sekään varmaan ole ihan todenmukainen kuva että mikä ehkä itellä nyt just on jostaki lapsiperhearjesta ja perheen pyörittämisestä ja semmosesta. Niin mullon kans just tomonen kuva et ’miten ne selviytyy hengissä että, siitä ei voi selviytyä hengissä et se on niin kamalan kuulosta että miksi kukaan tekee lapsia’.

Venla: on just mielenkiintosta että vaikuttaako se siihen siirtämiseen et no niitä lapsia joka tapauksessa tehdään vaikka se— epäroityttääkin vai aiheuttaako se sitä et haluunko mä todella tätä ylipäättään?

Kristiina: must se ehkä aiheuttaa enemmän siihen sitä eksistentiaalista että no ’haluanko mä tällasta elämää’ -tyyppisen pohdinnan.” (25–29-vuotiaiden korkeakoulutettujen naisten ryhmä, Oulu)

Lisäksi kahdessa ryhmässä puhuttiin äitiydelle asetetuista vaatimuksista, jotka nekin välittyvät median ja sosiaalisen median kautta. Kuvattiin ironisesti mutta myös hieman ihailevasti ”sporttisia mamia joilla on semmoset hyökkäyskärryt ja ne kuuntelee musiikkia ja juoksestelee tiukoissa trikoissa”. Yksi nainen viittasi suoraan joidenkin kokemaan paineeseen olla täydellinen äiti:

”se paine olla niin kun todella todella hyvä äiti joka menee siihen että kaikki luomusoseet survotaan ite ja pitää olla tietynmerkkiset vaatteet ja kaikki kiintymyssuhde ja curling ja onko perhepeti vai ei ja semmonen et aiheutanks mä tälle traumaaja kun on asia X, niin – se keskustelu on semmonen että woh-hoh-hoh-hou” (25-vuotias opettaja, Oulu)

Korkeat vaatimukset ”oikeasta” ja trendikkästä vanhemmuudesta eivät kuitenkaan näyttäneet pelottavan vailla omia lapsia eläviä nuoria aikuisia yhtä paljon kuin näkemys pienen lapsen vanhemman kiireestä, yksinäisyydestä ja unettomuudesta – ”yksin jäin, en pärjää, rahat loppuu”, kuten tätä kuvattiin yllä.

Myönteisiä mielikuvia julkisuudesta ei haastatteluissa mainittu juuri lainkaan. Seuraavat lainaukset kuvaavat, miten myönteisiä mielikuvia saattoi löytyä omasta lapsuudenperheestä, sukulaisten perheistä tai tuttavapiiristä.

”ehkä mullaki jotenki vaikuttaa siihen että ei pelkää niin paljon sitä arkea ko, mulla on 10–11 vuotta nuoremmat pikkusisarukset. Ja jotenki ei minusta meidän arjessa tuntunu siltä että se olisi raskasta tai, kamalaa tai vanhemmat ois väsyneitä.” (27-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen)

”itellä oli kans paljon semmosia pelkoja just, liittyy siihen lastenhankintaan että entä jos sen kanssa ei pärjää ja muuta. Sitte ku näki, sen oman isosiskon, esimerkkin perheen perustamisesta niin, kyllähän ne, näkökulmat ja ajatukset, lieveni tosi paljon, että ei se ollukkaan semmosta mitä oli ajatellu.” (24-vuotias nainen, myyjä)

Joskus myös työtovereilta kuului rohkaisevia esimerkkejä. Jotkut kollegat olivat saaneet lapsilleen vuoropäivähoidon, kun vanhemmat tekivät työtä epätyypillisiin aikoihin. Toiset tuttavavanhemmat ovat omaksuneet toimivan rytmin ja osaavat järjestää elämän ”fiksusti”, tulevat vanhemmuuden myötä tehokkaammaksi, tai pärjäävät opiskelijavanhempina, vaikka taloudellinen tilanne on tiukka. Yksi nuori oululainen mies mainitsee harrastuksen kautta nähneensä hyvän esimerkin toimivasta isyydestä:

”meiän siinä joukkueessa, on yks semmonen kolomekymppinen kaveri ni, se käy päivätöissä ja sitte tulee iltasin aina reenaan – silloin ne pari lasta on siellä reeneissä välillä mukana – sitte ko ne on nipin napin kävelyllä niin ne on jo tullu sinne, pikkuhiljaa totutellu siihen ympäristöön ja nyt ne siellä ihan mielissään, vähän pella sähälyä siinä kentän laijalla ja, mää oon ainaki kokenu et se on ollu tosi toimiva systeemi niillä, ja haluaisin ehkä itekin toteuttaa jos tulee mahdollisuus sammaan – ottaa lapset mukkaan sinne – se on ollu kyllä ihan toimiva ja, yllättävä ratkasu.” (21-vuotias ylioppilas, työtön)

Tätä esimerkkiä lukuun ottamatta haastateltavien oli usein erittäin vaikeaa nimetä omasta mielestään hyviä isii, paitsi niitä muutamia, jotka mainitsivat oman isänsä.

2.4 Toivottu lapsiluku: kahdesta ylöspäin

Kysyimme vastaajilta toivottua lapsilukua korostaen, että sitä ei tarvinnut sanoa tai että se ehkä ei ollut selvä. Useimmat ilmoittivat ihanteensa helposti, ja kysymys herätti paljon keskustelua. Usein keskustelu liittyi sisarusten määrään ja sisarussuhteisiin, mikä heijastaa vastaajien omia tuoreita kokemuksia kasvamisesta lapsiperheessä. Vaikka vanhemmuudesta ei ollut kokemuksia, sisaruksena tai ainokaisena olemisesta oli.

Huolimatta vanhemmaksi tuloon liittyvästä epäroinnistä fokusryhmissä, suurimman osan lapsilukuihanne oli hyvin selkeä: kahdesta kolmeen lasta. ”Ei ainakaan yhtä” oli usein toistuva vastaus. Aika moni halusi tai harkitsi enemmän kuin kahta lasta eikä monikaan asettanut ehdotonta ylärajaa kahden lapsen kohdalle. Neljä oli sen sijaan useimpien mielestä ”liikaa”, joskin muutama toivoi itselleen viittäkin lasta.

Oulussa sekä perus- että keskiasteen koulutuksen saaneissa ryhmissä mainittiin hieman korkeampia lapsilukuja, kahdesta viiteen ja usein kolmea. Helsingissä ja korkeasti koulutet-

tujen ryhmissä lapsiluku oli kahden ja kolmen välillä, ja useampi korosti, että kaksi riittäisi. Oulussa kolme saatettiin pitää ”standardina” ja viittä lasta ”suurperheenä”. Helsingissä vastaavat luvut olivat pikemmin kaksi ja kolme. Silti lapsilukuihanteet ja perustelut olivat kauttaaltaan kaikissa ryhmissä hyvin samankaltaisia.

Perustellessaan lapsilukuihannettaan haastateltavat viittasivat omaan lapsuudenperheeseensä. Poikkeuksetta kaikki pitivät sisarusuhteita tärkeinä ja halusivat tarjota sellaisia omille lapsilleen.

”Oona: ainaki, varmaan semmonen kolme ois ihan, et haluaa kuitenkin lapsille sisaruksia, ja tietenki vähän isompi perhe sitte.

Martta: varmaan just joku kaks viiva kolme ((pällekkäispuhunaa))

Oona: kyl siinä neljäki voi olla. jos innostuu niin viis on viimeinen ((naurua)) mutta ei sen enempää – se on jo suurperhe, mutta ehkä joku, kolme ois semmonen.” (21–24-vuotiaat naiset Oulusta, perus- tai keskiasteen koulutus)

”mä oon ite aatellu että jos teen lapsia niin, vähintään kaks mutta enintään kolme. Mä en haluais tehä vaan yhtä lasta, se ois varmaan semmonen ((nauraen)) hirveen lellitty ja semmonen, kyllä sillä leikkikaveri pitäis olla mutta ei nyt kuitenkaan mitään suurperhettäkään, haluais, et kolme ois se aika maksimi.” (yliopisto-opiskelija, Oulu)

Kahden lapsen perhettä pidettiin standardina, joskin Oulussa toteutetuissa fokusryhmissä myös kolme lasta kutsuttiin standardiksi.

”Tiro: mä luulen että se on, ainaki vähintään kaks lasta (...) kyllä mä luulen että seki on osa sitä niinku kasvamista että sulla on se sisarus (...), se jotenki on ehkä, vähän luonnollisempaa (...)

Elias: tuo on aika optimaalinen että kolme lasta. – kaks poikkaa yks tyttö ((yleistä naurua)) (...)

Johannes: joo, mutta ((tauko)) neljä lasta, ei. mä oon ite, perheestä jossa on neljä lasta (...) et aika lailla se standardi, hommataan nyt se kolme lasta ja nissan cascade koska, neljä lasta – – siinä tulee niitä käytännön, vaikeuksia siinä ja.

Elias: kolme lasta on hyvä” (20–22-vuotiaat ammattikorkeakoulun opiskelijat, Oulu)

Toivotun lapsiluvun yläraja liitettiin yllättävän usein henkilöautoihin. Jaksaminen ja useiden synnytysten tuoma ruumiillinen rasitus mainittiin myös, mutta lapsiluku konkretisoitui erilaisten henkilöautojen kuljetuskapasiteettiin. Erityisesti miehillä pohdinta perhekoosta yhdistyi siihen, millainen auto perheen kuljettamiseen tarvitaan.

”Onni: mä itekki toivoisin että jos mulla joskus lapsi on niin mä tekisin – sen kaks lasta – et ois joku, kaveri sille, lapselle

Oskari: sillä tavalla et ne mahtuu henkilöautoon siististi

Oskari: siis, neljä on jo ehottomasti erittäin liikaa, niinku erittäin erittäin liikaa

Haastattelija: miks neljä on liikaa?

Ilmari: pittää ostaa farmari sitte”

Mielenkiintoista kyllä, yhden lapsen perhettä ei kukaan haastateltavista pitänyt ihanteellisena. Vähintään kaksi lasta oli monien mielestä saatava, koska yhden lapsen perhettä pidettiin ongelmallisena. Ainokaisia pidettiin ”helvetin ärsyttävinä”, lellittyinä ja hemmoteltuina. Koska vastaajilla itsellään oli yleensä vähintään yksi sisarus, ajateltiin että ainokaiset jäävät jostain tärkeästä paitsi. Seuraavassa nuorten oululaismiesten pohdinnassa mietitään sitä, miksi kaksi lasta on alaraja, kunnes käy yllättäen ilmi, että yksi osallistuja on itse ainoa lapsi.

” Oskari: pitäs just olla kaveri sille että, ne ehkä hoitaa toisensa jos niitä on kaks, vaikka jopa helpompi hoitaa niitä jos niitä on kaks

Tapaniä: niin tai ainut lapsi en tiiä se kuulostaa jotenki että, ois parempi että ko ois kaksi

Miika: just – omasta lapsuudesta mieltii niin kaikki, jotka oli ainoita lapsia niin tuntui että ne oli vähän sellasia lellittyjä ja vähän, kusipäitä ja tällaa että, ((naurahuksia))

((huomio kiinnittyy siihen, että Onni on ainut lapsi))

*Onni: kyllä mää oisin toivonu että mulla ois ollu, sisaruksia tai ainaki yks sisarus, että, uskoi-
sin että se niinkö tekee ihmisestä paremman ku se kasvaa sen kanssa ja. Siks mä itekki toivoisin
että jos mulla joskus lapsi on niin mä tekisin – sen kaks lasta et ois joku, kaveri sille, lapselle”*

Kun haastattelussa kysyttiin, mitä mahdollisesti hyviä puolia yksilapsisuudessa olisi, vastattiin että vanhempien resurssit riittävät paremmin. Huonoja puolia tuotiin esiin spontaanisti ja enemmän ja niitä pidettiin vahvempina ihannetta ohjaavina tekijöinä. Haittapuolia on koottu oheiseen Tiivistykseen.

Tiivistys

Haastatteluissa mainittuja haittapuolia yksilapsisuudessa

Lapsi ei opi tärkeitä taitoja kuten jakamista, pitämään puoliaan ja tappelemista

Lapsella ei ole seuraa

Lapselle voi tulla luonneongelmia

Vanhemmat kohdistavat kohtuuttomia odotuksia ainoaan lapseen

Ainoan lapsen menettämisen pelko

Yksilapsisuus tuntuu oudolta/ei kuulosta hyvältä

läkkäistä vanhemmista huolehtimisen taakka jää yhdelle

2.5 Lapsettomuus herättää tunteita

Fokusryhmiltä kysyttiin myös, mitä ajatuksia vapaaehtoinen lapsettomuus herättää. Halusimme tietää, onko ”lapsivapaa” elämäntyyli leviämässä nuorten piirissä, tähtäävätkö he itse vapaaehtoisesti lapsettomaksi tai tuntevatko sellaisia ihmisiä ystäväpiireissään. Kysyimme myös, miten nykyään suhtaudutaan vapaaehtoisesti lapsettomiin.

Toisin kun oletimme, vapaaehtoista lapsettomuutta ei esiintynyt kovin laajasti ja suhtautuminen siihen oli ristiriitaista. Vain kaksi haastateltavista kertoi, ettei itse aio hankkia lapsia (tai oli aikaisemmin ajatellut olevansa vapaaehtoisesti lapseton). Se, oliko ylipäänsä törmännyt vapaaehtoiseen lapsettomuuteen tuttavapiirissään, vaihteli ammatin ja alan mukaan. Useat korkeakoulutetut tai korkeakouluissa opiskelevat pitivät kuitenkin lapsettomuuteen ajautumista omalla kohdallaan jossain määrin mahdollisena, vaikka se ei olisi tietoisien valinnan tulos.

Kirsi ja Eevi olivat molemmat pohtineet vapaaehtoista lapsettomuutta. Kirsin kohdalla ympäristö oli suhtautunut ymmärtäen, mutta Eevi oli kokenut vahvaa painostusta sekä oman että puolison suvun suunnalta.

Eevi kertoi hänen ja hänen miehensä kohtaamista odotuksista sukujen taholta. Eevin ja hänen miehensä päätös oli ristiriidassa heidän vanhempiansa toiveiden kanssa. Heidän valintansa olla vapaaehtoisesti lapsettomia tarkoitti tahatonta lapsenlapsettomuutta edelliselle sukupolvelle. Ristiriita tuli haastattelussa esiin konfliktina oman äidin kanssa ja asian salailuna puolison vanhemmilta.

”vähän ahistaa aina mennä kaikkiin sukulaistapahtumiin ni, siellä tulee kyselyä ja sitte jos kertoo ihan suoraan että en aio tai ei aiota niin sieltä alakaa just tulleen tämmöstä virttä, niin sitte nykyään vaan sannoo että, no ei oo ajankohtasta koska ei jaksa kuunnella sitä, väankytyä ((naurua)) (...)

24 mä olin suurinpiirtein ko me alettiin sillon seurusteleen ja meiän äiti melkein heti alotti sen että ’no eikös se oo ja ootpa sinäki jo niin vanha ja, kyllä kait se menis siinä sivussa ja,’ mä että äiti hiljaa ((tauko)) siis se – aina – ko siellä kotona kävi ni se ehkä se just kaks vuotta siitä koko ajan, pommitti. (...)

ja mun mies, niitten isä kaivo vintiltä lasten kehdon ja kysy että milläs väreillä tämä maalaan ((naurua)) (...) mutta nyt se kehto on siirtynyt takasin sinne ylös ((naurua)), nyt ne on, ehkä alkanu sen käsittää että ei – niinkö oikeasti hankita, ja sitte meiän äiti, oli sanonu työ-kaverille että hänestä ei tuu koskaan mummoa.”

Vaikka olisi päättänyt, että ei hanki lapsia ja vaikka elämäntyyli olisi lapseton, vasta sterilisaatio on peruuttamaton este biologisen lapsen hankkimiselle. Sterilisaatio mainittiin kahdessa ryhmässä. Eevi oli päättänyt hankkia sterilisaation, mutta ajatus toimenpiteen lopullisuudesta herätti hänessä pelkoja. Eräs toinen kolmikymppinen nainen kertoi tuttavastaan, joka oli hankkinut sterilisaation, ja siitä, miten omalla kohdalla päätöksen tekeminen tuntui ahdistavalta.

”Kirsi: emmä tiää se on niinku, se on tosi jännää (...) esimerkiksi yks, kaveri joka on hankkinu sterilisaation, joskus päälle kolmikymppisenä ja sillä on ollu pitkä suhde ja, avioliitto takana mut sit se, on hyvin hyvin vahvasti sitä mieltä et se ei halua ikinä lapsia. (...) ja siis siis niinku, emmätiiä, niih mä en oo ikinä mitenkään ite aktiivisesti halunnu perhettä tai lapsia ja nyt se tilanne jotenki vaan niinku ((naurahtaen)) koko ajan ahdistaa mua takaraivossa että mitä helvettii pitääkö tässä tehdä jotain päätöksiä”

”Eevi: Siis kyllähän mää pelkään että mää tuun tosiaan raskaaksi, mut sitte, nytkö käy sitte siellä, jossaki vaiheessa siellä sterilisaatiossa ni sitte ei tarvis enää pelätä. Mut kyllä mä oon miettiny sitä että, – oonko mää ihan varma, ja mitä jos sitteki mulle tulee joku kohtausta että mää haluanki lapsen ja se ei oo mahollista ni, kuolenko mää siihen ja tämmöstä.”

Lapsettoman kohtaamat epäilyt ja perustelupyynnöt sisältävät taustaoletuksen, jonka mukaan kaikki haluavat lapsia. Joutuessaan perustelemaan, tai Eevin tavoin salailemaan, lapsettomuuttaan, henkilö voi kokea, että hänen halunsa ja valintansa eivät ole yhtä hyväksyttyjä kuin niiden, jotka haluavat ja hankkivat lapsia. Myös se, että jotkut kärsivät tahattomasta lapsettomuudesta, voi saada tuntemaan, että lapsettomuutta ei saisi haluta tai siitä ei saisi puhua.

Haastateltavat jakautuivat kahtia siinä, miten he puhuivat vapaaehtoisesti lapsettomista. Toiset lähestyivät asiaa siltä kannalta, että lapseton ei halua lapsia, toiset taas puhuivat elämäntavan sanelemasta lapsettomuudesta. Suhtautuminen elämäntavan sanelemaan lapsettomuuteen oli hyväksyvää, ja annetut esimerkit olivat haastateltavien lähipiiristä. Sen sijaan ne, jotka tarkoittivat lapsettomuudella sitä, että henkilö ei halua lapsia, suhtautuivat lapsettomuuteen kielteisemmin ja tunteellisemmin.

Monet ajattelivat, että halu saada lapsi voi herätä myöhemmin ja siksi päätöstä ei kannata tehdä liian varhain. Kommenteissa näkyy tunnetason reagointi ja joidenkin kohdalla myös vilpittömyyden ymmärryksen puutetta valittua lapsettomuutta kohtaan. Valittu lapsettomuus tuntuu kummalliselta tai oudolta, se ”ei tunnu hyvältä” tai vaikuttaa ”hölmöltä” ja siihen halutaan kuulla perusteluja. Se, että haluaa lapsia, on taas haastateltavien mielestä ”standardioletus”. Vaikka hyväksyttiin, että jotkut eivät todella toivo lapsia elämäänsä, korostettiin että silloin elämästä ”joku iso kokemus jää puuttumaan”.

”pari vuotta sitte samassa harrastusryhmässä oli semmonen, sano et se vihaa lapsii et se ei missään tapauksessa halua ikinä lapsii, (...) ei se tunnu hyvältä” (25-vuotias helsinkiläismies, peruskoulutus)

”vähän tuntuu hölmöltä sanoa niin jyrkästi että ei halua lapsia koska sen mieli voi muuttua aika, äkkiä” (22-vuotias mies, Oulu)

”haluan niinkö kuulla että miksi, koska ite ei välttämättä ymmärrä semmosta suoraa valintaa” (26-vuotias opettaja, nainen, Oulu)

Muutama nainen kuvaili vahvaa ruumillista reaktiota ja latautuneita sosiaalisia tilanteita, kun hämmästyneenä kuuli tuttavien asenteesta.

”siin vaihees ku siitä aletaan puhua et ’minä en halua lapsia’ niin se tilanne on sit, yleensä (...) jännästi latautunu. Ja sit siinä se ihminen ((nauraen)) joka tulee tän homman kans ulos ni on jotenki silleen, selkeesti lähtee haastamaan et ’mä en aio’, ja et, ’come at me bro’ tyyppisesti – jännä niinku sellanen”

Osa haastateltavista pohti elämäntyylin sanelemaa lapsettomuutta. He kuvailivat lapsettoman henkilön työtä, parisuhdetta tai luonnetta sellaisina, joihin lapsi ei sopisi. Tällöin haastateltavat eivät korostaneet tietoista tai valittua lapsettomuutta. Haastateltavien kuvailemista esimerkkitapauksista osa olikin ”toistaiseksi lapsettomia”, eli päätöstä lapsettomaksi jäämisestä ei ollut tehty. Tämä muistuttaa sitä tilannetta, johon osa haastateltavista saattaa itse päätyä (ks. yllä oleva Tiivistys: Miksi saada tai olla saamatta lapsia).

”ainut syy mitä mä oon kuullu on vain et, ne nauttii niin paljon siit itsenäisyydestä että – yleensä näil ihmisil on taustal hyvä parisuhde mun mielestä, silleen et ne tykkää siit arjest mitä niil on ne ei halua ketään sotkemaan sitä. Ihan silleen yksinkertaisesti. Et ei ne ihmiset ketä mä tunnen, niin ei ne oo tehny sellast, niinku pitävää päätöstä et näin se on mut et sit, ne, miettii et jos joskus tulevaisuudes mut et se ei oo niiden prioriteetti ykkönen.” (yliopisto-opiskelija Helsingistä, nainen)

”mullon taas kaveripiirissä, muutamia sellasia niinkun oikein uraorientoituneita kavereita et jos ne jossain vaiheessa oikeasti, pistää sen nousukiitonsa paussille, pyöräyttää muksun niin mä yllätyn! Ja must se on ihan ookoo ne on – semmosii valintoja – mitä ne arvot tai millasia tavoitteita niillä on.” (yliopisto-opiskelija Helsingistä)

Lapsettomuutta elämäntyylinä kuvattiin mahdollisena monissa sosiaaliryhmissä. Tässä korostuivat kuitenkin nimenomaan erilaiset, haastavia töitä tekevät ryhmät: vaativaan uraan tähtäävät yliopisto-opiskelijat Helsingissä, tai vuorotyöajoiltaan vaativaa ja vaihtelevaa työtä tekevät ryhmät Oulussa.

”Mä taas ehkä ite tunnen enemmän ihmisiä jotka ei halua lapsia, tai siis sanotaan, et – kaheksankyt yheksankyt prosenttia varmuudel tietää et ei tuu haluamaan lapsia tulevaisuudessa et niillä voi olla oma ura ja oma kehitys etusijalla. Ehkä nimenomaan se just naispuoleisten

kavereilla et ei mul oo ykskään miespuolinen, sanonu et ei missään ni- messä halua.” (22-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Helsinki)

”joo kyllä paljon kuulee sitä että omilla ehdoilla haluaa ellää. Tavallaan siinä vaiheessa ku on lapsia niin mennään lapsen ehdoilla niin siinä ei oo vaihtoehtoja, nii, ko se että mieluummin ellää omilla ehdoilla ja tekkee, just niinkö lystää että, ja se on tällä hetkellä myös mun miehellä se ajatus että, hän haluaa tehdä just niinkö hän ite kokkee, näin että, ei halua ottaa vielä vastuuta muista, ku itestään.” (24-vuotias myyjä, nainen, Oulu)

Puhuttaessa lapsettomuudesta sivuttiin myös tahatonta lapsettomuutta. Haastateltavista kaksi naista mainitsi omakohtaisen pelon lapsettomaksi jäämisestä. Muutamat kertoivat tuntevansa tahattomasti lapsettomia ihmisiä tai asettuivat hypoteettisesti tahattomasti lapsettoman asemaan. He toivat esiin tahattomaan lapsettomuuteen liittyvän surun. Tätä aihetta pohdimme enemmän luvussa 6.

2.6 Yhteenveto

Vuoden 2015 Perhebarometrin valossa näytti siltä, että suomalaisten lapsilukutoiveet olisivat pienenemässä. Vapaaehtoinen lapsettomuus oli lisääntynyt selvästi, etenkin miesten, kaupungissa asuvien sekä pienituloisten keskuudessa. Varovainen tulkintamme silloin kaksi vuotta sitten oli, että pienempi toivottu lapsiluku heijasti enemmän ulkoisten puitteiden sanelemia ehtoja ja vanhemmuuteen liitettyä suurta vastuuta kuin pienten perheiden kulttuurista trendiä. Fokusryhmähaastattelumme vahvistavat tätä oletusta. Emme huomanneet merkkejä vapaaehtoisen lapsettomuuden leviämisestä trendinä tai sen kasvaneesta kulttuurisesta hyväksynnästä. Päinvastoin, lapsettomuus oli edelleen monella lailla stigmatisoitu, etenkin jos kyse oli vapaaehtoisesti valitusta lapsettomuudesta. Nuoret ollettivat esimerkiksi, että vapaaehtoisesti lapsettomat usein katuivat valintojaan myöhemmin. Myös ne haastateltavat, jotka olivat itse pohtineet vapaaehtoista lapsettomuutta ainakin jossain elämän vaiheessa, pitivät asiaa outona ja selitystä vaativana.

Nuorten aikuisten suhtautuminen lapsettomuuteen on hieman yllättävää, koska lapsettomia aikuisia on Suomessa aika suuri osuus, noin viidesosa naisista ja joka kolmas mies. Kyse on tietenkin osittain siitä, että omasta lapsuudenperheestään suhteellisen äsken itseinäistyneet nuoret aikuiset eivät ole välttämättä koskaan tutustuneet vailla lapsia elävien keskiikäisten aikuisten elämään. Sen lisäksi suomalainen sosiaalinen elämä jakautuu usein vahvasti iän ja elämänvaiheen mukaan, niin että nuoremmat eivät kohtaa vanhempia ja lapsiperheet eivät kohtaa pareja tai yksin eläviä (Verkasalo 2010).

Enemmistö fokusryhmiin osallistuneista oli itse lapsettomia elämäntyylin ja kumppanin

puutteen vuoksi. Sellainen tie lapsettomuuteen myös ymmärrettiin paljon paremmin kuin vapaaehtoinen lapsettomuus tietoisena elämänvalintana. Suhtautuminen elämäntavan sanelemaan lapsettomuuteen oli hyväksyvää, mutta kun lapsettomuudella tarkoitettiin sitä, että henkilö ei halua lapsia, siihen suhtauduttiin kielteisemmin ja tunteellisemmin.

On mielenkiintoista, että ajatukset muiden ihmisten lastensaantisuunnitelmista näyttäsivät olevan niin vahvasti latautuneita. Tietääksemme asialle ei ole esitetty hyvää selitystä. Reaktiota tuskin voi laittaa vain yhteiskunnallisten normien piikkiin, sillä lapsettomuutta ei vahvasti vastusteta nykypäivän Suomessa, ja nuoret osaavat kyseenalaista monenlaisia yhteiskunnallisia normeja.

Vielä yllättävämpää oli yhden lapsen perheeseen kohdistuva vahva epäluulo. Oletus sisarusten tuomasta ilosta ja hyödystä olivat hyvin vahvoja iästä, sosiaaliluokasta ja sukupuolesta riippumatta. Oletuksella ei juuri ole tutkimuksellista tukea, sillä ainokaiset pärjäävät yleensä niin sosiaalisesti kuin taloudellisesti vähintään yhtä hyvin kuin lapset, joilla on sisaruksia (Falbo ym. 1986; Yucel ja Downey 2015).

Kiinnostavaa on, ettei sisarusten tärkeyttä varsinaisesti opeteta nuorille eikä se kuulu kulttuurimme vahvasti artikuloituihin arvoihin. Pikemmin kyse lienee arjessa välittyneestä arvomaailmasta ja oman lapsuudenperheen kokemuksista. Suurissa perheissä kasvaneet nuoret haluavat usein toistaa samanlaista perhe-elämää aikuisina. Tämä käyttäytyminen saa tutkimuksesta tukea, sillä lapsiluvun on huomattu kulkevan suvuissa, johtuen sekä geneettisistä että ympäristösyistä (Anderton ym. 1987; Booth ja Kee 2009; Murphy ja Knudsen 2002; Murphy 1999). Sen lisäksi yksin kasvaneet lapset saattavat kokea, että ovat jääneet jostain paitsi, ja pyrkivät korkeampaan lapsilukuun kuin mitä omilla vanhemmilla oli. Lopputulema on, ettei kahden lapsen perheen ylivertainen asema mallina, ihanteena ja tavoitteena suomalaisessa lastenhankintamaisemassa ole tällä hetkellä uhattu.

Vaikka vanhemmuus oli suurelle enemmistölle selvä toive, sen toteutuminen näyttäytyi kuitenkin hyvin haasteellisena. Vapaaehtoisesti lapsettomia oli fokusryhmissä vähän, mutta vanhemmuutta omalla kohdallaan epäroivia sitäkin enemmän. Mielikuvat lapsiperheistä vaihtelivat realistisista inhorealistisiin. Vanhemmuus näyttäytyy kiehtovana ja kamalana, ja vaikka lapsettomuus ei ole valinta, se on mahdollinen lopputulos.

Mielikuvat ovat ongelma etenkin niiden kohdalla, joiden omassa elämässä ei ole luontevaa yhteyttä lapsiperheisiin tai lapsiin ylipäänsä. Silloin oma tuttavapiiri koostuu iloisista sinukuista ja pareista. Lisäksi median kautta altistuu ”lapsiperhekamaluudelle”, kuten eräs nuori lapsiperheitä koskevaa uutisointia kuvaili. Tämä ambivalenssi johtaa lastenhankinnan lykäämiseen, jota käsittelemme seuraavassa luvussa.

3 Minkä ikäisenä pienen lapsen vanhemmaksi?

”lastensaantia tulee ajateltuu tosi paljon muttei välttämättä tiedä miten ajankohtanen se oikeesti on”

Mihin ikävaiheeseen nuoret haluaisivat sijoittaa lapsensaannin? Minkä ikäinen on sopiva tulemaan äidiksi tai isäksi – entä mihin mennessä lapset tulisi viimeistään saada? Vanhemmuuden myöhentyminen elämäнкааressa on yhteydessä siihen, mitä ikää pidetään sopivana. Tässä luvussa tutkimme sopivaa lastensaanti-ikää ensin edustavan kyselyaineiston valossa ja sen jälkeen nuorten aikuisten fokusryhmissä esiin nousseiden näkemysten ja kokemusten kautta.

3.1 Ihanteellinen ikä: Mitä suomalaiset ajattelevat?

Mikä on hyvä ikä tulla vanhemmaksi? Aikuisväestön mielipidettä ihanteellisesta vanhemmaksituloiästä on kysytty useissa perhebarometreissä. Kaikilla ei toki ole asiasta varmaa mielipidettä, ja saman yksilön näkemys ihanteellisesta iästä saattaa myös vaihdella elämän aikana. Ihanteellisena pidetty ikä voi esimerkiksi nousta samalla, kun itse lykkää lastensaantia yhä myöhemmäksi. Toisaalta ihanneikä voi päinvastoin laskea, esimerkiksi jos tuore vanhempi ryhtyy ajattelemaan, että lapsen olisi voinut saada jo aikaisemmin. Väestön keskimääräinen näkemys ihanteellisesta iästä kertoo kuitenkin ihmisten toiveista ja yhteiskunnan kulttuurisista normeista.

Vuonna 2015 toteutetun perhebarometrikyselyn perusteella suomalaisten näkemys ihanteellisesta lastensaanti-ikästä on kohonnut tasaisesti viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Vuonna 1997 ihanteellisena ikänä tulla äidiksi pidettiin 25,2 vuotta, vuonna 2007 ihanneikä oli kohonnut 25,6 vuoteen, ja vuonna 2015 26,7 vuoteen. Äidiksitulon ihanneikä on näin noussut 1,5 vuotta viime vuosikymmenten aikana. Samana ajanjaksona isäksitulon ihanneikä kohosi noin yhdellä vuodella: vuonna 1997 isän ihanneikänä pidettiin keskimäärin 27,4 vuotta, vuonna 2015 se oli 28,5 vuotta (Miettinen 2015).

Ihanteellisena pidetyn iän nousu heijastaa käyttäytymisessä tapahtunutta muutosta. Johdantoluvussa kerroimme, kuinka ensimmäisen lapsen hankinta on siirtynyt yhä myöhemmäksi Suomessa. Tällä hetkellä naiset saavat ensimmäisen lapsensa noin 28,6-vuotiaana, miehet noin 31,6-vuotiaana, kun 1990-luvun alussa ensi kertaa äidiksi tulevien naisten keski-ikä oli 26,3 vuotta, ja isäksi tulevien miesten 29,4 vuotta (Tilastokeskus, julkaisemattomia tietoja).

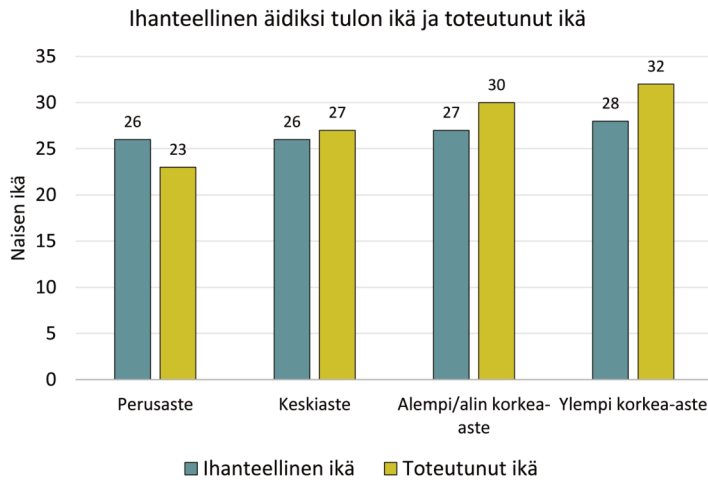
Ensimmäisen lapsen ajoituksessa samoin kuin siinä, mitä pidetään sopivana ikänä tulla vanhemmaksi, on olennaisia eroja koulutusryhmien välillä. Kuviot 9 ja 10 havainnollistavat näitä eroja naisilla ja miehillä. Korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneet naiset saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin 23-vuotiaana, keskiasteen koulutuksen saaneet naiset noin 27-vuotiaana, alemman korkea-asteen opinnot suorittaneet naiset noin 30-vuotiaana, ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet noin 32-vuotiaana (Kuvio 9). Vanhemmaksi tulon välinen ero matalimman ja korkeimman koulutuksen saaneiden naisten välillä on siis lähes 10 vuotta!

Miesten kohdalla koulutusryhmien väliset erot isäksitulon iässä ovat kapeammat. Korkeintaan perusasteen miehet saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin 28,5-vuotiaana, keskiasteen koulutuksen saaneet noin 29-vuotiaana, ja korkea-asteen koulutuksen (alempi tai ylempi korkea-asteen koulutus) saaneet noin 32–33-vuotiaana (Kuvio 10). Ero matalimman ja korkeimman koulutuksen saaneiden miesten välillä on siis noin viisi vuotta, eli puolet naisten vastaavasta erosta.

Miten koulutus vaikuttaa näkemyksiin ihanteellisesta vanhemmaksituloiästä? Ihanneiän suhteen näkemyserot ovat hieman pienempiä kuin toteutuneen iän suhteen. Äidiksitulon ihanneiän keskiarvo vaihteli 26 ja 28 ikävuoden välillä koulutusasteiden mukaan, joten eroa matalimman ja korkeimman ihanteen välillä oli naisten kohdalla noin kaksi vuotta (Kuvio 9). Keskiasteen koulutuksen saaneet naiset näyttävät keskimäärin pystyvän toteuttamaan lastensaantinsa ihanteelliseksi kokemassaan iässä. Vähiten koulutetut naiset pitivät ihanteellisenä jonkin verran myöhäisempää ikää kuin milloin keskimäärin saavat ensimmäisen lapsensa. Korkeakoulutetuilla äidiksi tulon ihanneikä oli puolestaan selvästi matalampi kuin toteutunut ensisynnyttäjien ikä.

Isäksitulon ihanneiän keskiarvo vaihteli 28 ja 33 ikävuoden välillä, ja ihanneikä kohosi koulutustason mukaan samaan tapaan kuin naisilla. Perusasteen ja keskiasteen koulutuksen saaneet miehet näyttävät keskimäärin onnistuvan ajoittamaan vanhemmaksi tulonsa lähes ihanteidensa mukaisesti. Sen sijaan myös miesten kohdalla korkeakoulutettujen näkemys ihanteellisesta vanhemmaksitulon iästä oli selvästi matalampi kuin mihin he keskimäärin lopulta päätyvät, kuten korkeasti koulutetuilla naisilla. Kuviossa 10 on kuvattu ihanteellisena pidetty lastensaanti-ikä ja keskimääräinen ensi kertaa isäksi tulevien ikä koulutusryhmittäin.

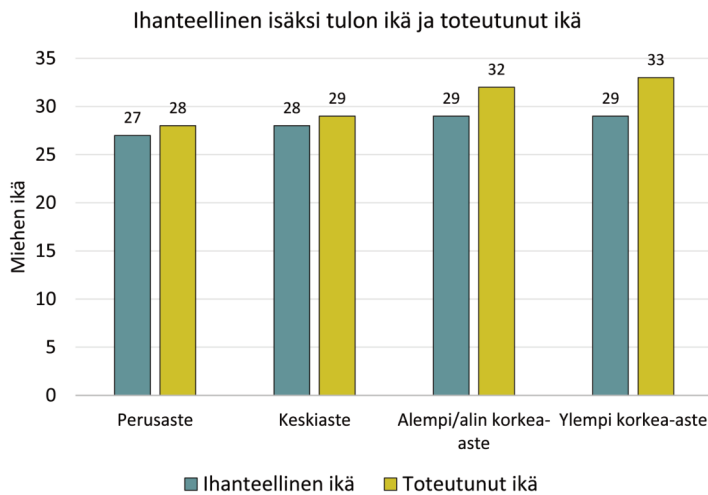
Kuvio 9. Ihanteellinen ikä tulla äidiksi ja keskimääräinen ensisynnyttäjien ikä koulutusryhmittäin.

Huom. Äidin ihanneikää koskevassa tiedossa huomioitu vain naisvastaajien mielipiteet

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos Perhebarometri 2015 ja julkaisemattomia tietoja Tilastokeskuksesta.

Kuvio 10. Ihanteellinen ikä tulla isäksi ja keskimääräinen isäksi tulon ikä koulutusryhmittäin.

Huom. Isän ihanneikää koskevassa tiedossa huomioitu vain miesvastaajien mielipiteet,

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos Perhebarometri 2015 ja julkaisemattomia tietoja Tilastokeskuksesta.

Suomalaisten käsitykset siitä, mihin ikään mennessä lapset tulisi viimeistään saada, eivät sen sijaan juuri vaihdelleet koulutusryhmien välillä. Vastaajien näkemyksen mukaan naisen tulisi saada viimeinen lapsensa keskimäärin 38-vuotiaana, miehen 42-vuotiaana. Noin 84 prosenttia barometrivastaajista oli sitä mieltä, että naisen tulisi saada lapsensa viimeistään 40-vuotiaana tai tätä aikaisemmin. Pari prosenttia piti yli 45 vuoden ikää soveliaana ikänä naiselle saada vielä lapsia. Kovin myöhäiselle iälle ulottuvaa lastenhankintaa ei pidetty toivottavana miehillekään: 84 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että miehen tulisi saada lapsensa viimeistään 45-vuotiaana tai tätä ennen. Vain kolme prosenttia piti yli 50:tä vuotta soveliaana ikänä miehelle saada vielä lapsia.

Lastensaannin takaraja ei ole viime vuosina merkittävästi noussut. Vuonna 2008 korkeintaan yhden lapsen vanhemmiltä tiedusteltiin samaa asiaa, ja tuolloin naisen takarajaksi ilmoitettiin sama, noin 38 vuotta, kun nyt. Miehen takaraja oli hieman matalampi, 41 vuotta, kun nyt. Koska ihanteellinen vanhemmaksituloikä on noussut ja takaraja säilynyt samana, suomalaisten ihanteellinen näkemys lastensaantivuosista on kapeutunut. Lastensaannin takaraja on myös jonkun verran tiukempi kuin naisten ja etenkin miesten lisääntymisikä. Biologisen iän ohella monet muut käsitykset ja normit ohjaavatkin ajatusta siitä, milloin on sopiva hetki vanhemmaksi tulolle, tai milloin on jo liian vanha vanhemmaksi. Avaamme seuraavaksi näitä käsityksiä nuorten aikuisten fokusryhmä-aineiston avulla.

3.2 Nuorten ajatuksia: vakaan elämäntilanteen merkitys

Fokusryhmiltä kysyttiin, mikä on sopiva ikä tulla vanhemmaksi ja onko sellaista ikää ylipäänsä. Kysyimme myös onko ikää, jolloin on ”liian vanha” pienen lapsen vanhemmaksi. Kysymykset olivat mahdollisimman neutraaleja. Emme kysyneet suoraan, mitä tunteita ikäpohdinta herätti, mutta monissa haastatteluissa tunteita mainittiin spontaanisti.

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta joko halusivat lapsia tai pitivät mahdollisena, että he jossain vaiheessa haluavat lapsia; vain yhdellä oli jo oma lapsi. Näin ollen lähes kaikki 19–33-vuotiaat haastateltavamme pohtivat ikäkysymystä omakohtaisesti, eli sen kautta, mikä heille itselleen olisi sopiva vanhemmaksituloikä. Tämän lisäksi haastatteluissa käsiteltiin yleisemmin tyypillistä lastenhankintaikää ja -ihanteita Suomessa sekä näihin liittyviä esimerkkejä ja koettuja yhteiskunnallisia odotuksia ja ristiriitaisuuksia.

Kaikissa haastatteluissa puhuttiin siitä, että aika lapsenhankinnalle on rajallinen. Moni katsoi, ettei sopivaa tilannetta vanhemmuudelle välttämättä tule tämän rajatun ajan sisällä. Tällöin lapsi saattaa jäädä joko saamatta tai lapsenhankintaan ryhdytään tilanteesta huolimatta.

Sopivaksi katsottu aika lastenhankinnalle oli yhtäältä ihanteellisen työ- ja parisuhdetilanteen ja toisaalta hedelmällisen ikkunan ja vanhemmuusihanteiden kompromissi. Useat mainitsivat omien vanhempensa vanhemmaksituloian tai ensisynnyttäjien keski-ian erään-

laisina ankkureina, joiden perusteella asia joko tuntui tai ei tuntunut vielä kiireelliseltä. Akaateemisten naisten haastatteluissa hedelmällisyyden lasku mainittiin usein omiin lastenhan-
kintasuunnitelmiin vaikuttavana tekijänä (nämä haastateltavat olivat myös keskimäärin
muita naisia vanhempia). Ammattikoulutetut naiset taas kyseenalaistivat yhteiskunnallista
mallia, joka tuomitsee äidiksi tulemista vähän päälle 20-vuotiaana, vaikka se olisi muun
muassa hedelmällisyyden kannalta optimaalista. Muissa haastatteluissa sopivan iän rajat mää-
räytyivät pikemmin sitä kautta, millaiseksi vanhemmaksi haastateltavat halusivat tulla. Haas-
tateltavat olivat myös melko yksimielisiä siitä, että (omalla) vanhemmuudella on parasta
ennen -päiväys.

Hyvä ikä omalle vanhemmaksitulolle liikkui fokusryhmäkeskusteluissa 24–45 vuoden vä-
lissä. Poikkeuksena oli ainut äiti, joka oli tyytyväinen siihen, että oli saanut lapsen 21-vuo-
tiaana. Puhuessaan yleisesti sopivasta iästä haastateltavien ikähaarukka oli suurempi kuin
oma ihanneikä ja ulottui miesten kohdalla 55. ikävuoteen asti, mutta ääripäät nähtiin poik-
keuksina. Tiivistykseen on koottu fokusryhmien näkemyksiä siitä, mistä tietää että nyt on
sopiva ikä tai sopiva aika lasten saannille.

Haastateltavilla oli selkeä näkemys siitä, miten pian seuraavan lapsen tulisi syntyä ensim-
mäisen lapsen jälkeen. Kahden vuoden ikäero tai ”mahdollisimman pieni ikäero” sai paljon
kannatusta fokusryhmissä. Yksi ryhmä vitsaili siitä, että kaksoset olisi paras tapa saada lapset
”alta pois”. Lyhyttä ihannesyntymäväliä perusteltiin sillä, että lapset todennäköisemmin viih-
tyvät toistensa seurassa ja sillä, että pikkulapsivaiheen kokonaiskesto on lyhyt. Etenkin jos
on kolme lasta, niin niitä ei ”hirviän pitkään viittis kasvatella”, jolloin olisi parempi päästä
”nopeasti eroon” ja saada ”ennemmin kaikki kerralla”, kuten 22–24-vuotiaista yliopisto-
opiskelijoista koostuva miesryhmä Oulusta lasten ajoitusta pohti. Ajatukset lasten sopivista
ikäeroista pohjautuvat, lapsiluvun tavoin, pitkälti omiin lapsuudenkokemuksiin.

Kahdessa naisten haastatteluryhmässä tuotiin esiin lyhyen syntymävälin rasitus naisen
keholle ja useamman pikkulapsen hoidon raskaus, kuten seuraavassa keskustelussa:

*”Anna: semmonen arjen kaaos vois olla mulle vaan liikaa (...) sit siel kotona ois niinku ihan
hirveest tavaraa ja hirvee meteli ja hirvee trafikki —*

*Olivia: varsinki jos ne ois pienellä, ikäerolla vielä et ne ois kaikki tosi pieniä viel samaan
aikaa semmosii et se ois varmaan aika raskastaki*

Anna : nii ja sit kestäkö kroppa”

Näissä kahdessa ryhmässä haastateltavat asettivat lyhyen syntymäväli-ihanteen kyseenalai-
seksi. Toisessa näistä ryhmistä oli kättilöopiskelijoita, jotka ovat koulutuksensa takia tietoi-
sempia äidin näkökulmasta lyhyisiin syntymäväleihin. Toisessa ryhmässä oli 25–30-vuotiaita
korkeakoulutettuja, joilla oli lähipiireissään esimerkkejä pikkulapsivaiheen perheistä. Muissa
haastatteluryhmissä ikäeroja pohdittiin omien lapsuuden kokemusten kautta, eli lapsen nä-
kökulmasta, jolloin lyhyissä syntymäväleissä nähtiin vain hyviä puolia.

Tiivistys

Mikä saa tuntemaan,
että lastenhankinta on ajankohtaista?

Kun täyttää 30 tai 35

Oikea elämäntilanne

Oikea kumppani

Halu saada lapsi

Tieto keskimääräisestä ensisynnyttäjien iästä

Tieto hedelmällisyyden laskusta ja lisääntyvistä riskeistä

Omien vanhempien lastenhankintaikä

Esimerkkitapaukset lähipiirissä

Ulkoapäin tuleva paine tehdä lapsia

Elämäntilanteen tai ihmisen kypsyyden katsottiin olevan ikää tärkeämpiä tekijöitä, kun arvioitiin sopivuutta perheellistyä. Kansanopistossa opiskeleva 19-vuotias helsinkiläisnainen kuvailee yhteiskunnallista ja suvun odotusta siitä, että kaiken pitää olla ”valmiina” elämässä ennen kuin on sopiva hetki saada lapsia. Sopivan elämäntilanteen kriteerit olivat moninaisia, mutta vakaata taloudellista tilannetta ja työtä pidettiin selvästi tärkeimpinä. Toivottiin myös pysyvää virkaa (”jos sen nyt koskaan saa”) ja varmuutta siitä, että voisi rauhassa jäädä pois työpaikalta ja palata pelkäämättä mullistuksia. Suunnitelmallisuus tarkoitti myös sitä, että monet pohtivat lapsen tulon ajoitusta parisuhteen kaaren, työelämään sijoittumisen tai uran kannalta.

Seuraavat eri koulutustasojen miesten hyvin samankaltaiset lainaukset heijastavat hyvin kaikille fokusryhmille tyypillistä asennetta:

”omasta mielestä ei välttämättä kyllä oikeen semmosta ikkää, tai tietysti se riippuu vähän että, me esimerkiksi niinku opiskellaan nyt ja kellään ei oo, mittään tutkintoa todennäköisesti, niin oikeen semmoset työllistymismahdollisuudet niin vähän huonot mutta tietysti, jos on joku meijä ikänen joka on vaikka saanu jo vakipaikan ja sillä on, joku kihlattu ni, miksei”
(yliopistossa opiskeleva mies, Oulu)

”ne on käyny ammattikoulun ja sen jälkeen menny duuniin ja ne on siinä samas työpaikassa ja tälleen, tommoseen elämäntilanteeseen mun mielestä se on niinku täydellinen, totta kai sit vaan niinku heti, miksei heti hommais lapsia” (25-vuotias mies, töissä palvelualalla, Helsinki)

Naiset pohtivat ajoitusta kiihkeämmin ja enemmän kuin miehet. Monet alle 25-vuotiaat haastateltavat pohtivat ja hahmottelivat ”elämän valmistumiseen” tarvittavia vuosia. Seuraavaksi ensin oululainen ammattikorkeassa opiskeleva miesryhmä ja sitten kaksi naista Helsingistä suorittavat perheellistymiseen tähtäävää laskuoppia. Lopputulos on, että tarvitaan vähintään 5–8 vuotta:

”Oskari: opiskeluitten jälkeen sitte ku on saanu paperit ulos ja, on vaikka saanu ylipäättään, jalan työpaikan oven väliin etäisesti, jo stabiiliksi, sitte varmaan
Miika: niin justiinsa, että on joku paikka missä, töitä ja, jonkunmoinen kämppä missä voi olla vähän pitempään, tietenki riippuu siitä toisesta osapuolestaki, puolet että, siitäki riippuu et minkälainen, miten sillä mennee, on aika, monta muuttujaa että
Ilmari: kyllä se tietenki -- että kaikki muu eka pittää saaja kuntoon siitä että, että jos on jo varma työpaikka ja omakotitalo jo valmiina ja sitte, ei se oo silleen et saman tien nyt heti lapsia vaan pittää olla kaikki muunki
Oliver: pittää olla vielä, sopiva puolisoki siinä
Miika: siinä lähemmäs kolmeakymppiä mennee varmasti”

”se riippuu kans perhetaustasta ja tälleen mut jos kannustetaan et kouluttaudu mahdollisimman paljon niin, no ku mä haluun valtsikkaan niin tietysti, no sinne itse asiassa keskivertoikä millon sinne pääsee sisään on joku 23 tai 24 ja sit jos sä mietit et pitäs olla työpaikka ja sit pitäs olla, oma talo ja sit pitää luonnollisestikki ((nauraen)) täytyy varmaan joku mies ((muut nauravat)) niin... mut just pitäs olla tavallaan elämä tietyl tavalla valmiina” (22-vuotias keski-asteen opiskelija, nainen, Helsinki)

”niin kakskytviis tuntuu mustki kuulostaa aika silleen niinku et aikasintaan siinä ehkä, mut sitte toisaalt ku nyt (–) täyttää kakskyt nii siihen on enää viis vuotta, niin ((muut nauravat)) ((nauraen)) kasvanks mä viidessä vuodessa tarpeeks tai et oonks mä sitkään valmis tai silleen?” (19-vuotias keski-asteen opiskelija, nainen, Helsinki)

Vaatimuksia asetettiin myös parisuhteelle ja omalle kypsyydelle. Moni kuitenkin näki, että elämäntilanne joustaa ja että halu saada lapsi voi mennä muiden vaatimusten edelle. Lapsen tulon nähtiin myös pakottavan järjestämään elämäntilannetta sopivaksi. Haastateltavien sanoin: ”Kyllä sen sitten järjestää sen oman elämäntilanteen”, ”Siperia opettaa” ja ”kierrättämällä ja kirppareilta tai sillaa et kaikki sit järjestyy”. Jotkut myös mainitsivat, että olisivat valmiita saamaan lapsia aikaisemmin, mutta että se ei varmaan sopisi suvun ja ympäröivän yhteiskunnan odotuksiin.

Tiivistys

Sopiva elämäntilanne lastenhankinnalle

- Vakituinen työ tai tietty asema työelämässä
- Vakituisen paikan saamisesta olisi kulunut jonkin aikaa
- Työkokemus/uralla eteneminen
- Valmistuminen
- Vakaa taloudellinen tilanne
- Nuoruus ohitettu/tietty kypsyys saavutettu
- Vakiintunut parisuhde ja puolison kanssa yhdessä asumista/yhteinen asunto
- Rakkautta parisuhteessa
- Omakotitalo
- Oikea paikkakunta
- Rauhoittunut elämän rytmi
- Valmis luopumaan ja uhrautumaan (tästä lisää elämäntyyliolosuhteissa)
- Valmis kehon muutoksiin
- Riittävästi kokemuksia ja matkustamista takana
- Riittävästi kumppaneita/seksuaalisia kokemuksia
- Lapsen kasvattamiseen kypsynyt arvomaailma
- Halu saada lapsi

3.2.1 Taloudelliset ja työelämään liittyvät syyt

Taloudellinen itsenäisyys ja vakaas oli kaikkien fokusryhmien mielestä edellytys hyvälle vanhemmuudelle. Jotkut mainitsivat, että omakotitalo olisi kiva olla, ja että lapsille tulisi voida kustantaa harrastuksia ja tarjota turvallinen ympäristö ilman, että rahasta tarvitsisi nipistää. Sen lisäksi erityisesti naiset pohtivat vakaan työsuhteen merkitystä ja mahdollisen uran ja lastensaannin yhdistämistä. Korostettiin, että ainakin toisen puolison on pystyttävä elättämään perhettä ja pelättiin tilannetta, jossa kummallakaan ei ole vakaita tuloja. Seuraavat puolisonsa kanssa elävät naiset antoivat nimenomaan taloudellisia syitä siihen, että lastenhankinnalle ei vielä ollut sopiva aika. Taloudellista vakautta kaipasivat kuitenkin myös miehet.

”tavallaan sillon ei oo [kun on valmistunut ja on määräaikaasia töitä] oikea aika tai – (...) ei oo työpaikkaa johon palata sitte, mut sittekin kun sen viran saa niin voi olla ajatus että ”emmää ainakaan heti voi koska” – se on naiselle aika vaikee.” (26-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Oulu)

”mie ainaki pelkään tuota taloudellista tilannetta tai minusta tuntuu että minun, lasten hommaamiseen vaikuttaa tällä hetkellä just varmaan eniten se. Siihen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttaa tietenki se että mulla ei itellä ole mittään virkaa tai mittään semmosta pysyvää työpaikkaa näköpiirissä (...) Minusta tuntuu että minun elämä tulee mahdollisesti olemaan semmosta, määräaikaasia työpätkiä siellä sun täällä. (...) Sitte se että jos meillä kummallakaan ei ois mittään töitä, niin, se tuntuu liian pelottavalta ajatukselta sitte. Että, vaikka tietysti siitä vois, selvittääki mutta että kuitenkin aattelee että no pystyykö sitte antaa sille lapselle kaikkee mitä se tarvis ja -- tulleeo siitä omasta elämästä semmonen yks iso stressipallo sen takia että, joutuu kokoajan ressaamaan siitä että onko mulla rahhaa syyä tai maksaa tuole lapselle joku toppapuku tai korjata joku tiskikone.” (28-vuotias yliopistosta valmistunut nainen, Oulu)

”just että sen sais tuoda – sen lapsen semmoseen turvalliseen ja varmaan ympäristöön ettei se, se lapsi, elä semmosta epävarmaa lapsuutta.” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, mies, Oulu)

3.2.2 Parisuhteen sopiva vaihe

Taloudellisen vakauden ohella mainittiin parisuhteen kesto ja laatu. Parisuhteen merkityksestä kysimme erikseen. Välillä se nousi myös itsestään vastauksissa esille, erityisesti niillä vastaajilla joilla oli tai oli äskettäin ollut parisuhde. Haastatellut kokivat, että ennen lasten saantia tulevien vanhempien olisi hyvä asua yhdessä ainakin muutaman vuoden ja tuntea toisensa hyvin, ettei jää ”sivuja kääntämättä toisessa” ja voi olla ”satavarma”, että suhde kestää.

”jos lapsen hankkii toisen ihmisen kanssa niin se että ois semmonen vakaa parisuhde ja tilanne siihen et koetaan yhdessä et siihen vanhemmuuteen ollaan valmiita niin se nyt varmaan ehkä määritelmällisesti [on ratkaisevaa] ainaki mun ajatuksissa, emmä ajattele ite et se ois niinkään ehkä fyrkasta tai asunnon koosta tai semmosista asioista kiinni.” (33-vuotias yliopistosta valmistunut mies, Helsinki)

Seuraavassa lainauksessa oululaismies korostaa, että vahinkoraskauden voisi hyväksyä, jos se tapahtuu läheisessä ja toimivassa suhteessa.

”jos parisuhteessa alettais tekeen lapsia niin että se ei ois vaikka, ei oltais ihan, täysin satavarmoja siitä että se tulee kestään, että, alettas kiirehtii asioita niin ei. Sitte ko se lapsi tullee ki onhan se nyt hirveen iso asia. Niin sitte tullee ki jottain riitoja ja yms yms, mahollinen ero ehkä pahimassa tappauksesa. ((tauko)) kyllä se pittää olla silleen ihan satavarma, täysin että se lapsi tullee. ainaki mulle se on tärkeä. – voihan se olla sillee et ei välttämättä oo niin täysin suunniteltu lapsen hommaaminen mutta. Se että kuitenkin se on menny aika siitä, että ollaan seurusteltu.” (21-vuotias keskiasteen koulutuksen saanut mies, Oulu)

3.2.3 Oma kypsyyys

Kolmanneksi elämän ”valmiuden” osatekijäksi mainittiin talouden ja parisuhteen lisäksi oma henkinen kypsyyys: tunne siitä, että on valmis ”rauhottumaan” ja asettamaan lapsen tarpeet etusijalle. 29-vuotias oululainen opiskelijanainen toteaa että olisi nyt itse valmis äidiksi, mutta tämä tapahtui vasta muutama vuosi sitten. Hän korostaa, että on vasta nyt ”henkisesti tullut tasapainoisemmaksi ja kasvanut ihmisenä”. Katsottiin, että vanhemmuus edellyttää tiettyä kypsyyttä ja vastuun ottamista. Erityisesti miehet pohtivat valmiuttaan toimia aikuisesti:

”en tiää silleen ite, kokisinks mää, olevani vielä ihan valmis isäksi ku mieltii et omaki elämä tuottaa aina välillä vaikeuksia” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, mies, Oulu)

Myös valmiutta valmiutta luopua omista harrastuksistaan pohdittiin:

”et ois jotenki valmis laittaa ne lapsen tarpeet omiensa edelle et jos lapsi vaikka halua harrastaa jotain – ni sit mieluummin ehkä sit lähtee kускаan sitä sinne harrastukseen ku menee ite, tekeen omaa juttuunsa” (25-vuotias mies, töissä palvelualalla, Helsinki)

Muutama nainen myös huomautti miesten hitaasta kypsymisestä isyyden edellyttämään vastuuseen. Henkisen kypsyyden lisäksi monet naiset korostivat valmiutta raskauden ja synnytyksen tuomiin ruumillisiin muutoksiin. Seuraavassa lainauksessa 23-vuotias nainen ajattelee,

että ”pinnallisten asioiden” kuten (ilmeisesti) ulkonäön merkitys hänelle kielii siitä, että hän ei ole kypsynyt äidiksi:

”niin kauan ko justiinsa on, tavallaan huolissaan tommosista pinnallisista asioista, että, minä en ois valamis siihen että, – se keho muuttuu niin paljo, niin ehkä siitäki vois päätellä että ei oo lasten aika vielä” (23-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Oulu)

3.3 Nuorena perheellistyminen on pysähdyttävä poikkeus

Lapsen saaminen on suuri päätös, jonka moni haluaa tehdä harkiten. Fokusryhmähaastattelujen perusteella oikea ajoitus on erityisen tärkeä, ja elämäntilanne haluttiin nähdä ratkaisevampana asiana kuin ikä sinänsä. Silti lapsen saaminen nuorena, tai kun opinnot olivat vielä kesken, oli monien puheessa hyvin latautunut ja kielteinen asia. Varhainen lastensaanti yhdistettiin usein siihen, että lapsi ei ollut suunniteltu. Vahinkoraskaus näytti vuorostaan olevan useimmille määritelmällisesti merkki siitä, ettei nuori aikuinen ole kypsä vanhemmaksi.

Monilla haastateltavilla ei ollut lähimmässä ystäväpiirissään nuorena perheellistyneitä, mutta he kertoivat esimerkkejä muun muassa peruskoulukavereistaan, tutun tutuistaan, sukulaisista ja muista, jotka olivat saaneet nuorena lapsia. Vaikka vain muutama avoimesti tuomitsi nuorena lapsen saamisen, esille tuoduissa esimerkeissä aikaisin perheellistyneiden elämäntapaa tai elämäntilannetta ei kuvailtu kovin ihailevasti. Nuorena perheellistymistä kuvailtiin ”jämhättämisenä” paikoilleen, kun taas oikea-aikainen perheellistyminen oli ”asettumista aloilleen”.

Haastatellut myös tiedostivat sen, että perheellistymisen ajoitus vaihtelee alueen ja sosiaaliluokkien mukaan. Helsingiläiset viittasivat Pohjanmaalla asuviin tuttavii tai sukulaisiin, jotka olivat saaneet lapsia paljon pääkaupunkiseutua aikaisemmin. Näin 26-vuotias, yliopistossa opiskeleva helsinkiläisnainen kuvailee työmatkaansa Pohjanmaalle:

”mä ihmettelin sitä et nää on 28-vuotiaita ja näil on, kolme lasta ja omakotitalo ja koira niin [Pohjanmaalta kotoisin oleva työkaveri] sano mun mielestä aika hyvin et ’niin et, no ku ei tääl oo mitään tekemistä’. Sä meet lukioon ja sit sä ehkä hankit jonkun lyhyen tutkinnon ammatin ja sit sä oot kaksytkaksvuotias. Sä voit mennä sen sun, boyfriendin kaa naimisiin ja sitte hankitte asunnon joka on omakotitalo koska tääl ei oo mitään muuta. Ja sitten teette niit lapsii ja lenkkeilette sen koiran kaa ei siellä oo mitään muuta tekemistä.”

Seuraavissa lainauksissa Helsingissä opiskelevat naiset kertovat kokemuksiaan tuttavien varhaisesta perheellistymisestä. Heillä se yhdistyy näissä tapauksissa sosiaaliseen haavoittuvuuteen.

”Pohjanmaalla (...) [sukulaiseni] lähipiirissä kaikki vaan niinku sillai, – jotenki ihan oudoissa paikoissa ja siis mä huomaan et mä moralisoin ihan kymptä sitte siinä et ’jaa et te ootte, seurustellu, neljä kuukautta ja nyt sä oot raskaana ja aattelit pitää sen lapsen että,’ ootteko puhunu tästä hoivan järjestämisestä tai siis silleen miten te aiotte jakaa tän. Ja sitte yhtäkkiä se mies feidaakin ja se lapsi, jää siellä äidille ja sit yllättäen onki sitte taas ihan hirveen vaikeeta ni, hirveen vaikee olla moralisoimatta silleen et ihan niinku, kukaan ei ois voinu aavistaa tän tulevan et miten sä saatoit tehdä itselles...” (24-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Helsinki)

”mun sukulaiset on saanu tosi nuorena lapsia, ja sitte, ne on kyllä selkeesti, huomattavasti alemmin kouluttautuneita ja aika, – ehkä matalapalkkadiuuneissa jos on töissä ollenkaan” (31-vuotias yliopistosta valmistunut, nainen, Helsinki)

Oulussa opiskelevat miehet pohtivat hyvin samaan sävyyn näkemiään kielteisiä esimerkkejä varhaista perheellistymistä, joita he ovat kohdanneet tuttavapiirinsä kautta.

”varsinki ne, semmoset puolitutut mitä Prisman kassalla ollaan nii, ne ketä on niit lapsia saanu, vuosi nuorempaanaki vielä, ni niillon se oma elämä niin semmosta, repaleista ja semmosta että – koulut on jääny kesken ja ei oo töitä ja vaan ryyppätään kaikki viikonlopun.” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, mies, Oulu)

”voiaanko siis heittää semmonen raaka kärjistys että jos lapset tullee periaatteessa ja, jompikumpi vanhemmista on, alle vaikka kaksikytkä nii se ei oo todellakkaa ikinä harkittu ja ylleen-säkkään sillä ei oo niinku tota, no lähtökohtasesti sillä ei oo välttämättä kovin hyvät olosuhteet sillä lapsella yleensäkkään” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, mies, Oulu)

Toki oli myös myönteisempiä esimerkkejä nuoresta vanhemmuudesta. 21-vuotiaana omasta toiveestaan äidiksi tullut haastateltava huomautti, että ”monet varmaan aattelee et se lapsi on ollu vahinko ja sit et ’mikset sä oo huolehtinu sun asioist miks sulla on vahingos laps ja et ei noin nuori pysty ees huolehtiin’ vaik, se on tavallaan tosi hassuu” ja hän oli omasta mielestään pärjännyt varsin hyvin.

Tampereella opiskellut 24-vuotias mies kertoi periaatteessa hyvästä, joskin ensin järkytyksestä, suhtautumisesta 22-vuotiaan ystävänsä isyyteen.

”yks hyvä ystävä tos viime syksynä kerto meille, että hänelle on tulos lapsi ja hän on mua vuotta nuorempi. Suhtautuminen siihen ylipäätään oli tosi positiivinen et kaikki oli tosi onnellisia hänen puolestaan, mut tietysti, jossain yhteyksissä ku siitä mainitsi niin myös, tuli semmost niin kun, et ”hetkine, et, kaksytkaksvuotias ja lapsi, korkeekoulutettu, opinnot kes-

ken, mitä". (...) Se oli semmost, elekielest se enemmin huomasi ettei, sitä ei lähetty tuomitseen, mut se, oli vaan semmonen pysäyttävä et, pidettiin vähän uskomattomana asiana ihan ensimmäisellä kuulemalla. Mut sitte, nopeesti siihen myös suhtauduttiin ihan positiivisesti."

Lapsen saaminen silloin, kun opinnot ovat vielä kesken tai muuten nuorella iällä, nähtiin ihmetyksen aiheena, vaikka haastatteluissa kerrottiin esimerkkejä myös opiskelijavanhemmista, jotka olivat onnistuneet yhdistämään opiskelun ja perhe-elämän. Myös haastateltava, joka oli saanut lapsen 21-vuotiaana, uskoi että hänen valintaansa paheksuttiin hänen selkänsä takana.

Kukaan ei suunnitellut lapsenhankintaa opiskeluaikana, mutta osalle ajatus tuntui jossain määrin mahdolliselta. Kaksi helsinkiläisnaista puhui opiskeluajasta jopa otollisempana aikana lapsenhankinnalle kuin työelämää.

"koska sehän voi tavallaan olla aika otollista aikaa [opiskeluaika lastenhankintaan], siin saa niinku, olla kaks vuotta pois koulusta ihan vaan, ilman mitään selityksiä tai sä oot vaan tauolla. Ja sit, kyl mä joskus oon miettiny sitä miten ne jaksaa lukee johonki tenttiin sen pikkulapsen kanssa mut, muuten aika semmost hyvää aikaa" (22-vuotias ammattikorkeakoulussa opiskeleva nainen, Helsinki)

"nyt ku opiskelee ja sit mun opiskelut on aika joustavaa ni, mä mietin et, jos mä valmistun tyyliin, kolmessa neljässä vuodessa, niin nythän ois tosi otollista aikaa et vois, vois vaan opiskella sen lapsenhoidon ohella. Sitku, sä meet duuniin niin sit – sä vaan – keskityt siihen uran luomiseen eikä sun tarvi miettii – lapsen hankintaa" (26-vuotias yliopisto-opiskelija, Helsinki)

3.4 30 ikävuoden rajapyykki

Kolmeakymmentä ikävuotta nimettiin poikkeuksetta selväksi "rajapyykiksi" ensimmäisen lapsen saamiselle, etenkin naisilla. Useimmat sijoittivat lastensaantitoiveensa juuri sen ympärille. 30 ikävuoden tienoilla vanhemmuus tuntuu ajankohtaiselta, vaikka sopivaa elämäntilannetta ei olisikaan näköpiirissä. Monet olivat havainneet, että 30 ikävuoden paikkeilla tapahtuu "päättös", "herääminen" tai "hälytys" tai silloin tulee tunne "biologisesta kellosta". 30 vuotta on myös "isoissa medioissa hyvin istutettu takaraja". 30 vuoden raja yhdistetään siis selkeästi naisen hedelmällisyyden laskuun.

"hedelmällisyys vaan rupee ainaki naisil sit pikkuhiljaa väheneen et, tiedostaa hyvin et siin kolmekymppisen kyl kannattaa alkaa, realistisesti ajatella et oisko nyt, tekeenki asialle jotain eikä vaan sit silleen sit joskus" (19-vuotias yliopistoon hakeva nainen, Helsinki)

”Leena: nuo 30 ja 35 on kyllä semmoset hyvin itellekki tutut ikärajat – että 30 alkaa olla sillee että pitäis jonku hälytyskellon alkaa piippaamaan siellä päässä että nyt vauhtia! Ja sitte 35 on semmonen että ’apua apua apua’ ((äänestä naurua ja päällekkäispuhunaa))

Venla: kuitenkin ensisynnyttäjien keski-ikä on joku 30? Vai johtuukse just siitä et monilla, sit soi se hälytyskello siinä vaiheessa et ne saa siinä kolmekymppisinä lapsen, yleinen hälytys lähtee päälle! ((nauraen))”

25-vuotias palveluammatissa työskentelevä mies Helsingistä toteaa, että jos ylipäänsä haluaa lapsia niin ”kolmekymppisenä voi tulla se ’joo, kyl nyt kyl’.” Kolmekymmentä itse lähestyvät korkeasti koulutetut oululaisnaiset pohtivat samansuuntaisesti, että kun tulee ”kolmosella alkava luku” niin tajuaa ettei voi enää odottaa, jos haluaa vanhemmaksi, ja tämä ikä on ”tosi iso sysävä tekijä” tuttavapiirissä. Muutamia vuosia myöhemmin kun voi jo olla liian myöhäistä: ”sit on kolkytkuus, kuivahtanu ja on silleen äh, no ni, se oli siinä”.

Eräs nainen kuvaili itseironisesti, miten oma ihanteellinen lastensaanti-ikä oli siirtynyt eteenpäin sitä mukaa kuin itse vanheni eikä lapsia ollut vielä tullut:

”mustaki tuntuu et [oma ihanneikä] on kokoajan siirtyny. Nuorempana se oli että 26 koska äiti on sillon saanu ensimmäisen lapsensa. Sitte, sit ku lähesty se niin sitten no 28, ja 30 on kyllä ehton raja. Nyt se alkaa olla silleen no, viimistään viien vuen päästä että 33–32.”

Pitkään avioliitossa elänyt nainen kuvaili, miten hänen parisuhteessaan emmitään vanhemmaksituloa:

”Ku me alotettiin opiskelu mun miehen kanssa samaan aikaan, eka se oli no katotaan et teidän kandit. Ja sit et katotaan ku, valmistutaan ja katotaan ku saadaan työpaikat. Ja nyt homma on menny ihan kokonaan uusiks [väitöskirjan myötä] ja, no mietittiin sitten ku mä oon 27 että hyvä se on alkaan kokeileen että tietää että, tapahtuukse mitään. No mä täytän kohta 28 ja ((nauradus)) NO WAY! Ja, sitten no katotaan sit kun on, 30 tai, jos [väitöskirja] nyt valmistuis kohta ja sais jonkun työpaikan et jos se taloudellinen tilanne vähän stabiloituis tai... – Mä en enää tiedä et mitä tekosyitä keksii sitten, kun on, – tai no ei nyt välttämättä tekosyitä mut, se ratkasu on tehtävä sitte ku täyttää 30 ja se, tuntuu vähän pelottavalta”

3.5 Sosiaalinen takaraja vanhemmaksitulolle

Siinä missä 30 oli korkea aika tulla vanhemmaksi, 40- tai viimeistään 45-vuotiaan naisen (ja joidenkin mielestä myös miehen) nähtiin saavuttaneen takarajan, jonka jälkeen on myöhäistä aloittaa perheen perustaminen. Naisen takarajan määrittivät hedelmällisyys ja ihanteet äidin

iästä. Miesten takarajan nähtiin joustavan enemmän, mutta isän ihanneikä oli silti lähellä äidin ihanneikää. Isyyden takaraja ei määrittynyt hedelmällisyyden perusteella. Parisuhteissa kumppanien ikä on yleensä lähellä toisiaan ja miehen lapsensaanti on riippuvainen naisen hedelmällisyydestä. Tästä syystä miehet harvemmin saavat lapsia esimerkiksi 60-vuotiaana, vaikka voisivatkin.

Elämäntapaa, jossa iäkkäällä ihmisellä on vielä nuoria lapsia, ei myöskään toivottu omalle kohdalle. Tosin myös positiivisia esimerkkejä iäkkäämmistä vanhemmista esitettiin. Haastateltavat kertoivat haluavansa itse välttää lastenhankinnan lykkäämistä liikaa, koska vanhemman nuorempi ikä nähtiin monella tavalla parempana: siitä hyötyivät lapset, vanhemmat ja isovanhemmat. Yksi usein mainittu syy hankkia lapsia aiemmin oli tietysti myös naisen heikkenevä lisääntymisterveys. Tiivistys esittää nuorten mainitsemia syitä siitä, miksi ei kannata ryhtyä vanhemmaksi vanhalla iällä.

Tiivistys

Miksi ei kannata ryhtyä vanhemmaksi vanhalla iällä?

- Hedelmällisyyden lasku ja siitä seuraavat lapsettomuus ja terveysriskit äidille ja lapselle
- Synnytyksestä ja raskaudesta palautuminen on vaikeampaa
- Heikkenevät voimavarat yöheräilyyn ja lapsen kanssa toimimiseen
- Se olisi lapsen kannalta ikävää
- Lapsen/teini-ikäisen asemaan asettumisen vaikeus
- Muiden lasten vanhemmat ovat nuorempia
- Halu nähdä lapset aikuisina tai nähdä lastenlapsia
- Halu antaa lapselle iso(iso)vanhempisuhde
- Halu viettää omaa aikaa ja matkustella lasten lähdettyä kotoa

Vaikka varhaiseen lastensaantiin suhtauduttiin usein leimaavasti, joskus myös ihailtiin nuorta vanhemmuutta – etenkin suhteessa ”liian vanhaan” vanhemmuuteen: ”ois ihana olla viisikymppinen ja sitte, lapset ois aikuisia ja vois vaan – ois vielä kumminki suht, silleen nuori että vois vielä matkustella”, unelmoi 23-vuotias opiskelijanainen.

Seuraavassa otteessa nuoret hieman yli 20-vuotiaat ammattikorkeakoulupöytäkirjat Oulusta pohtivat sitä, milloin olisivat liian vanhoja isiä. Yleinen näkemys on, että 40–45 on ehdoton takaraja. Tätä kuitenkin mielenkiintoisesti haastaa muutamien ryhmään osallistuvien kommentti siitä, että heidän omat vanhemmat olivat 40-vuotiaita heidän syntyessään. Tästä kokemuksesta ei kuitenkaan puhuta sen enempää. Yksi keskusteluun osallistuva myös korostaa, että fyysinen kunto on kiinni yksilöstä eikä vain iästä.

*”Elias: Vanhemmat ei varmaan sitten jaksaa tehdä sen lapsen kanssa mitään, emmää ainakaa halua että mun, vanhemmat, et ku mulla on ylioppilassuunnitelmat nii, ne on rollaattorissa. Sano-
taan että joku, neljäkymmentä alkaa olla jo semmonen että, neljäkymmentä nelkyttiis ni siinä on, se vieminen, aika, sille, – lapselle. Ihan ehton takaraja on nelkyttiis, sen jälkeen on liian myöhästä –*

Onni: Kyllä tuohon vielä että kyllä mä ite haluisin en kuitenkaan liian vanha olla – alle neljäkymmentä ku saa lapsia että, tuntus ainaki jos mä oisin niin mua ärsyttäis jos, vanhemmat ois silleen, tosi vanhoja. Tai isä ois joku yli kuusikymmentä niin sitte se ei välttämättä jaksais touhuta ja näin ni, lapsen näkökulmasta se ei ehkä oo niin hyvä juttu. Mä ainaki toivoisin että silleen hyvissä ajoin

Tapani: Mulla ja mun äitillä on neljäkymmentä vuotta ikäeroa

Onni: On mullaki, melkein sama

Oskari: – ois niinku kiva olla vielä ite fyysisesti kunnossa että, pystyy vaikka pellaamaan lätkää tai jalkapalloa tai, jotaki sen kans että ei oo – jotaki, vanhuuden tuomia nivelvammoja tai vastaavia että. Joku kuusikymppinen pellaamassa, jotaki jalkapallo niin se voi olla aika harva ehkä pystyy

Ilmari: Sehän taas pittää ite sitte pittää kuntoa yllä niin sitte ehkä samantien romaha että, sehän on vaan itestä kiinni ja yksilöstä kiinni että – oon nähny silleenki – ketkä on – hyvässä kunnossa vielä että, jotka pystys harrastaa”

Oululaisen miesryhmän näkemykset toistuvat samankaltaisina keskiasteen oppilaitoksessa opiskelevan naisryhmän puheessa:

”Vilma ((jatkaa)): ja sit se et mä luulen et kyl jollekki nelikymppiselle äidille on paljon ranskempaa valvoo sen vauvan kans ku nuorelle joka muutenki jaksaa valvoo

Kerttu: ja ehkä sit just, sosiaalisestikki et jos muiden lasten äidit on, tai vanhemmat tosi nuoria, nii jos ite on yli nelkyt niin sit se ois ehkä vähän ((muut myötäilevät)) en tiä, siis riippuu tietenki (–?) ”

Naisten kohdalla vanhemmuuden ”parasta ennen” liitetään hedelmällisyyteen sekä osittain jaksamiseen. Erityisesti esikoisen syntymiseen 40 ikävuoden jälkeen suhtauduttiin epäröiden, se tuntui ”selkeältä rajalta”. Sen sijaan iltatähteä oli joidenkin helpompi ajatella myös 40 vuotta täyttäneelle äidille. Miesten kohdalla sopivan iän takaraja liitettiin fyysiseen kuntoon. Sen lisäksi niin naiset kuin miehet katsoivat, että olisi hyvä nähdä omien lastensa varhaisaikuisuus. Vanhoihin vanhempiin liitettiin myös lapsen häpeä, ”miltä siitä lapsesta tuntuu, ku se on parikymppinen, ja sun isä saattaa silloin olla vanhainkodissa”. Korostettiin myös, että murrosikäisen lapsen kanssa ei ole hyvä olla, jos on itse liian vanha: ”on se nyt varmaan helpompi, olla sen murrosikäsen kaa ku on kolkytviis tai nelkyt ku kuuskymppinen”.

Myönteisempiä näkemyksiä yli 40-vuotiaiden lisääntymisestä löytyi vain henkilökohtaisten esimerkkien kautta. Jollain oli itsellä iäkkäitä vanhempia, toiset tunsivat sellaisia perheitä. Erään haastateltavan koulukaverin äiti oli saanut lapsensa yli 40-vuotiaana, ”mä muistan et sen äiti oli, tosi cool äiti sillä oli nahkatakki ja sit, se oli ihan sairaan hyvä tyyppi niin mulla on siitä jääny hyvät fiilikset”.

Välillä myös korostettiin, että iäkkäiden vanhempien omat vanhemmat ovat saattaneet kuolla, jolloin lapsi jää ilman isovanhempia: ”haluis semmosen siin mieles isomman perheen et ois myös ne isovanhemmat mukana ni sitte et jos sais, lapset vaikka vast ensimmäisen keran esimerkiks neljäkakkosena ni ei se, se, tuntuu ehkä vähän oudolle.” Myös synnytykseen ja lapsen terveyteen liittyviä kohonneita riskejä mainittiin. Toisaalta ajateltiin, että lääketiede osaa auttaa kohonneisiin riskeihin.

3.6 Ristiriitaisia paineita

Haastatteluissa tuli esiin, kuinka lastenhankinnan ajoitukseen katsottiin liittyvän ristikkäisiä paineita. Selkein ristiriita syntyi siitä, että työelämä ja lapsenhankinta kilpailivat samoista hedelmällisistä vuosista. Monet ajattelevat, että opintojen tulisi olla suoritettu tai niiden olisi oltava vähintään loppuvaiheessa ennen kuin lasta ryhdytään suunnittelemaan. Sen lisäksi olisi vielä hyvä saada vakaa asema työelämässä. Tämä haaste puhutti, kosketti ja ahdisti erityisesti korkeammin koulutettuja lapsettomia naisia, jotka kuvailivat heihin kohdistuvia kohtuuttomia, samanaikaisia odotuksia. Lisäksi jotkut kokivat, että heihin kohdistui kulttuurisia odotuksia tai suvun puolelta tulevia paineita. Muutama katsoi ulkopuolelta tulevan paineen kehottavan tekemään lapsia nuorena. Toiset taas kokivat, että nuoria vanhempia paheksutaan ja että kehoitus on kouluttautua pitkälle ja elää ja kokea nuoruutta ennen lasten hankintaa.

Seuraavissa korkeasti koulutettujen naisten lainauksissa lisääntymiseen liittyviä paineita kuvataan sanoilla ”ristiriita”, ”taistelu”, ”ikävä ilmapiiri”, ”ahdistavaa” ja ”raskasta”, ja nauhalta kuuluu syviä huokauksia.

”sehän se on ristiriita itellä, ettäkö ei haluttais olla mikkään vanha äiti, ja saako es vanhemmalla iällä sitte jos vaikka, päälle kolmekymppisenä tekkee lapsia että onkse niin helppoa saaha siinä vaiheessa, mutta sitte toisaalta se että, haluais just että kävis koulun ensin, ja ois semmonen hyvä, pysyvä, parisuhde ja, vaikka omakotitalo justiin” (24-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Oulu)

”nii toi on ehkä vähän semmonen, taistelu tavallaan (...) et miten pitkälle oot valmis ottamaan sen riskin että sillä lapsella on joku hätä tai tulee komplikaatioita tai jotain, sattuu ja sitten vastaan se sun oma halu saada, lapsi, että kumpi voittaa? Mun äiti oli 43 kun mun nuorin veli, syntyi ja se meni ihan, siististi kivasti ei, mitään ongelmia, mut ei kaikilla mee” (27-vuotias yliopistosta valmistunut, nainen, Oulu)

”sitte ko on nimenomaan semmonen ikävä ilmapiiri jotenkin että, painostetaan valmistumaan tosi nopeasti että nyt äkkiä siitä putkesta läpi ja, sitten, samaan aikaan kuitenkin, tavallaan jotenkin moititaan siitä että ’no naiset tulee niin vanhoina raskaaksi ja pitäis olla nuorempia synnyttäjiä’ ja sitte silleen että no päätäs siinä sitte että mitä teet ku ei ole ku toinen mahdollinen tavallaan, tai semmonen realistinen vaihtoehto” (28-vuotias yliopistosta valmistunut, nainen, Oulu)

”siis on todella ahdistavaa ja jotenki, emmä tiä, tuntuu, vähän siltä että on koko ajan jotenki, väärän, ikänen ja, väärän, väärässä koht – tai siis silleen et – sit ku pitäis samalla – edetä uralaan ja – kuitenkin haluu ihan varmaan hyviin, asemiin myös työelämässä. Ni sit se on koko ajan se kuumotus siellä, taustalla että, – kohta toi nyt sitte poksahdaa ja, onki paksuna heti ku se on saanu jonku vakituisen paikan ja, – vastahan oli, tää ikäkeskustelu (–) minkä ikäsenä niitä lapsia pitää tehdä ja, ((syvä huokaus)) raskasta” (31-vuotias yliopistosta valmistunut, nainen, Helsinki)

Muutamat vakituksessa suhteessa elävät naishaastateltavat kuvailivat erilaisia viestejä omilta äideiltään. Toisen mukaan, kun hän 24-vuotiaana alkoi seurustella, ”äiti melkein heti alotti sen että ’no eikös se oo ja ootpa sinäki jo niin vanha ja, kyllä kait se menis siinä sivussa”. Toinen päinvastoin kertoo että ”mun äiti on aina silleen ’älä vielä älä vielä, syö pillerit!’”

Ristiriidat puhuttelivat korkeammin koulutettuja naisia eniten. Myös muutamat miehet mainitsivat ristiriidan: ”ainaki tuntuu että, on koko ajan piiskaa selässä että pitäis, tehdä työtä enemmän ja valmistua nopeammin niin tuota, ni tähän ittele jos pistettäis vielä lapsi niin, ei kyllä toimis”.

Muutama nainen korosti, että yhteiskunnan normi myöhentää lasten saantia, vaikka esimerkiksi he itse kannattaisivat varhaisempaa vanhemmuutta. Itse 21-vuotiaana synnyttänyt nainen (ainoa vanhempi aineistossamme) huomautti, että yhteiskunta kannustaa hankkimaan lapsia paljon myöhemmin kuin mikä olisi biologisesti otollisin aika.

”jotenki ku totta kai meidän yhteiskunta on rakennettu sillei, et se tavallaan kannustaa hankkiin lapset myöhemmin, mut sit jos mieltii, et se hedelmällisin ikä on jossain ennen kahtakymmentä viittä, niin jos sä biologisesti pysyt parhaiten tekeen lapset sillon, nii kylhän mä uskon et niistä myös pystyy huolehtiin.”

Seuraava 24-vuotias opiskelija kokee myös, että yleinen kulttuuri kannustaa myöhäisempään vanhemmuuteen:

”jos mä haluisin olla vaik vuoden töis nii mä oisin semmonen 25–26, niin must se ois henkilökohtasest itelle hyvä aika saada lapsia mutta, kyl se, mitä mä kuuntelen mun kavereilta ja mistä paljon puhutaan niin kyl se, koko ajan menee lähemmäs kolmeekymmentä että, haluaa reissata ja, haluaa elää, niinku sen lapsen kans ei vois elää”

Kuten edeltävän lainauksen loppu hienosti korostaa, oletus siitä, että ”oma elämä” häviää vanhemmuuden myötä, onkin keskeinen kulttuurinen syy lastenhankinnan lykkäämiseen Suomessa. Tämä on seuraavan luvun aihe.

3.7 Yhteenveto

Olemme tässä luvussa tarkastelleet lasten saannin ajoittamista elämänkaareissa. Edustavan kyselyaineiston perusteella selvisi, että niin vanhemmuuden toteutus kuin ihanteellisena pidetty vanhemmaksituloikä vaihtelivat vastaajan koulutustason mukaan. Korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneet naiset saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin 23-vuotiaana ja miehet 28,5-vuotiaana, keskiasteen koulutuksen saaneet naiset noin 27-vuotiaana ja miehet noin 29-vuotiaana, ja korkea-asteen opintojen suorittaneet naiset noin 30–32-vuotiaana ja miehet 32–33-vuotiaana.

Ihanneiän suhteen näkemyserot ovat toteutunutta ikää pienempiä. Äidiksitulon ihanneiän keskiarvo vaihteli 26 ja 28 ikävuoden välillä koulutusasteiden mukaan, ja isäksitulon ihanneikä vastaavasti 28 ja 33 ikävuoden välillä.

Myös ero ihanteiden ja toteutuksen välillä vaihteli koulutustason mukaan. Keskiasteen koulutuksen saaneet naiset ja miehet näyttävät keskimäärin pystyvän ajoittamaan lastensaantinsa ihanteidensa mukaan. Myös perusasteen koulutuksen saaneet miehet onnistuvat ajoittamaan vanhemmaksi tuloaan lähelle ihanteitaan, sen sijaan tämän koulutusryhmän naiset pitivät ihanteellisena jonkin verran myöhäisempää ikää kuin mihin keskimäärin päätyvät. Korkeakoulutetuilla suomalaisilla vanhemmaksi tulon ihanneikä oli puolestaan selvästi matalampi kuin toteutunut ikä sekä naisilla että miehillä.

Näiden tulosten perusteella viime vuosina tapahtunut syntyvyyden lasku erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä vastaa siis myös suomalaisten toiveita. Moni suomalainen onnistuu

myös saamaan lapsensa toivomassaan iässä. Mutta korkeasti koulutettujen oman vanhemmuuden ajoitus ei vastaa sen ryhmän omia ihanteita, vaikka ihanteet ovat tässäkin ryhmässä nousseet.

Fokusryhmähaastatteluissa tuotiin esiin hyvin samankaltaisia näkemyksiä vanhemmuudelle sopivasta iästä ja elämäncvaiheesta. Vastaajat korostivat sukupuolesta ja koulutustasosta riippumatta elämäntilanteen vakautta, omaa kypsyyttä ja toimivan parisuhteen merkitystä. Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että ihmiset ovat valmiita hankkimaan lapsia silloin, kun opinnot on hoidettu alta ja tehty muutama vuosi töitä. Mitä myöhemmin aloittaa vakaaksi kokemassaan oman alan työpaikassa, sitä myöhemmin myös hankkii lapsia. Elämäntilanteen vakaus tulee esille haastattelijoiden keskusteluissa voimakkaammin kuin sopiva kumppani, joka mielenkiintoista kyllä mainittiin usein sivulauseessa. Toki tiedämme aikaisemmista tutkimuksista, että sopivan kumppanin puute on keskeinen lasten saamista lykäävä tekijä, joskaa ei välttämättä enää ykkösijalle oleva este (vrt luku 4).

Tulokset kyseenalaistavat sinänsä tärkeitä yrityksiä parantaa nuorten mahdollisuuksia yhdistää vanhemmuuden ja opiskelija-ajan esimerkiksi korottamalla tai selkeyttämällä opiskelijan saamia perhetukia. Haastatteluissa kompastuskivi ei näet ollut opiskeluaika, vaan sitä seuraava työelämässä vakiintumisen vuodet.

Suunnitelmallisesti suomalaiset nuoret aikuiset siis rakentavat itselleen ”valmista elämää”, joka laskelmien mukaan häämöttää 30-vuotiaana. 30 ikävuosi nousi rajapyyksi etenkin naisilla. Varsin haasteelliseksi muodostuu se, että 30 vuotta näyttäytyy tällä hetkellä useilla sekä ensimmäisenä että viimeisenä sopivana ikänä tulla äidiksi. Ennen 30 vuotta on liian varhain, ja sen jälkeen ei voi lykätä etenkin jos toivoo useampia lapsia, kuten valtaosa tekee. Kuten 19-vuotias opiskelijanainen asian tiivistä: ”pitäis varmaan olla just joku kolkyt vee äiti”. Yhtäloä kuvattiin usein varsin haasteelliseksi, varsinkin niiden naisten kohdalla jotka itse lähes tyivät tuota ikää: ensin lasten saamista lykätään lykkämistään, ja sitten sen pitäisi tapahtua yhtäkkiä.

Oltiin myös melko yksimielisiä siitä, että (omalla) vanhemmuudella on parasta ennen -päiväys. Kuten koko väestön mielipiteissä, fokusryhmissäkin oli suuri yksimielisyys siitä, että naisen tulisi saada ensimmäisen lapsensa ennen kuin hän täyttää 40 vuotta ja miehen ennen 45 ikävuotta. Jos yksilöllä oli jo lapsia, rajoissa oli jonkun verran joustovaraa. Siten sosiaalinen takaraja oli jopa biologista takarajaa tiukempi.

Vähemmän koulutetuilta vastaajilta löytyi enemmän joustavuutta ja ymmärrystä varhaisemmalle vanhemmuudella. Tässä olennaista huomata, että ei puhuta teinivanhemmuudesta, vaan lasten saamisesta alle 25-vuotiaana. Myös vahinkoraskauksia tai tuoreeseen parisuhteeseen tapahtuvia raskauksia tuomittiin melko yleisesti ja jyrkästi, erityisesti korkeammin koulutetuissa ryhmissä. Tämä asenne on syvään juurtunut suomalaiseen kulttuuriin, joka korostaa vastuullista ehkäisyn käyttöä ja raskauksien suunnittelua. Perhesuunnitteluun liitetyt arvot ja tulkintakehykset poikkevat siten vahvasti esimerkiksi venäläisestä suhtautumisesta,

jossa vahinkoraskauksia saatetaan ymmärtää ”rakkauden hedelminä” ja kulttuurisesti hyväksyttynä tienä saavuttaa äitiys (Rotkirch & Kesseli 2010).

Tästä seuraa, että monille tämän päivän nuorille pienten lasten vanhemmuus sijoittuisi juuri 30 ja 40 ikävuoden välille. Ikkuna hyvin ajoitetulle vanhemmuudelle oli yhtä selkeä kuin kapea. Mielenkiintoista kyllä, kukaan ei maininnut, että juuri kolmekymppiset suomalaiset ovat myös usein kovimmassa uravaiheessa, ja tällöin työelämän vaatimukset ovat myös korkeimmillaan. Keskeistä on myös erityisesti naisten kokema ristipaine siitä, että toisaalta pitäisi hankkia lapsen riittävän aikaisin, mutta myös huolehtia koulutuksesta ja urasta. Tämä haastava yhtälö avautuu tarkemmin seuraavassa luvussa, jossa esitetään vanhemmuuden lykäämiselle annettuja syitä.

4 Lasten saannin lykkääminen

”tiiän kyllä että haluan lapsia, ja tavallaan haluais niitä piankin mutta se vaan aina niinku menee ((nauraen)) eteenpäin jotenkin, ajattelee että se on ajankohtaisempi sitten toisenlaisessa elämäntilanteessa.”

Suomen syntyvyyden laskun ytimessä on lasten saannin lykkääminen yhä myöhemmäksi elämässä. Kuten edeltävä, vanhemmuuden ajoittamista koskeva luku osoitti, nuorten aikuisten tietoiseen lykkäämiseen liittyy välillä myös epävarmuutta siitä, tuleeko koskaan sopiva aika tulla vanhemmaksi, tai ehtiikö saada niin monta lasta kuin mitä nyt ehkä toivoo saavansa. Lastenhankinnan lykkäämiseen annetut syyt ovat myös muuttuneet viime vuosien aikana. Tässä luvussa syvennymme niihin syihin, joita nuoret aikuiset itse ilmoittavat lastenhankinnan siirtymisen taustalla. On muistettava, että ihmisten käyttäytymiseen vaikuttavat syyt eivät aina vastaa sitä, mitä he itse ilmoittavat syyksi. On mahdotonta arvioida, missä määrin tässä esiin nostetut syyt siirtää lastenhankintaa todella ovat lisääntymiseen eniten vaikuttavia syitä. Silti useimmat lapset Suomessa syntyvät nimenomaan tietoisien perhesuunnittelun ja pitkien lähipiirissä käytyjen keskustelujen jälkeen. Ihmiset myös reagoivat siihen, millä lailla heidän ympärillään puhutaan lasten saamisesta. Siten on tärkeää ymmärtää, miten suomalaiset itse selittävät lasten saamisen pitkää viivettä.

4.1 ”Muut mielenkiinnon kohteet” kyselyaineistossa

Vanhemmuuteen suhtaudutaan Suomessa hyvin vastuullisesti. Pieni lapsi syntyy yhä useammin toivottuna ja saa varttuessaan enemmän huomiota, hoivaa ja vaurautta vanhemmiltaan kuin todennäköisesti koskaan aikaisemmin. Sekä äidit mutta erityisesti isät ovat lisänneet lapsille annettua aikaa, ja sukupuolten välinen ero vanhemmuudessa on pienentymässä (Mietinen & Rotkirch 2012). Nuoruuden pidentyessä vanhempien taloudellinen ja käytännöllinen apu lapsille ulottuu pitkään aikuisuuteen, asian minkä nuoret aikuiset itse hyvin tiedostavat. Näin vanhemmuus mielletään tärkeäksi, isoksi asiaksi joka edellyttää sitoutumista moneksi vuosikymmeneksi jollei loppuelämäksi.

Vastuullisen vanhemmuuden eräänlaisena käänköpuolena voi nähdä pitkittyneen lapsivapaan elämän ihannointia. Nuoreen aikuisuuteen liitetään sellaisia odotuksia tai toiveita, joiden yhdistäminen vanhemmuuteen tuntuu nuorista mahdottomalta: halutaan matkustella tai ”viettää vapaata elämää”, johon vastuu pienestä lapsesta ei kuulu. Näiden elämäntyyliin tai muusta elämästä luopumiseen liittyvien syiden merkitys näyttää korostuneen nuorten aikuisten mielissä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kehitys liittyy todennäköisesti sekä

vanhemmuuden muutoksiin että teknologian ja kansainvälistymisen tuomiin uusiin ajanviettomahdollisuuksiin.

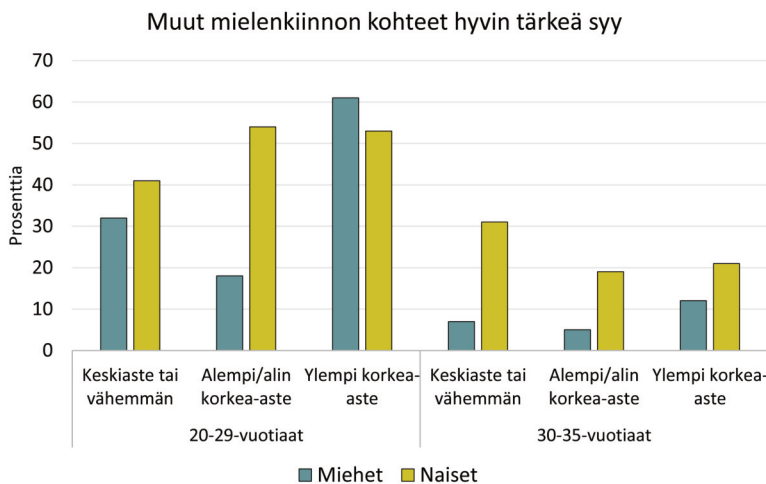
Väestöliiton perhebarometreissa on useaan otteeseen tiedusteltu aikuisväestöltä missä määrin erilaiset tekijät olivat tärkeitä syitä sille, miksi lapsen saaminen ei tuntunut ajankohtaiselta. Yksi väittämistä koskee muiden mielenkiinnon kohteiden merkitystä lapsen hankinnan esteenä ("Halu tehdä muita minua kiinnostavia asioita") ja toinen lapsen vaikutusta nykyiseen elämäntyyliin ("Joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni"). Nämä syyt olivat nousseet huomattavasti tärkeämmälle sijalle nuorten aikuisten mielissä vuonna 2015 verrattuna aikaisempaan, vuonna 2008 toteutettuun kyselyyn (Miettinen 2015). Kun 2008 vain joka kymmenes nuori aikuinen piti näiden syiden merkitystä hyvin tärkeänä, osuus oli kasvanut runsaaseen kolmasosaan vuonna 2015.

Vanhemmaksi tulo ja 'kilpailevat' elämänaalueet näyttivät asettuvan vastakkain varsinkin nuorten naisten vaakakupissa, sillä nuorten miesten vastauksissa kumppanin puuttuminen oli näitä syitä huomattavasti tärkeämmällä sijalla. Lapsettomista 20–35-vuotiaista naisista 40 prosenttia piti muita mielenkiinnon kohteita hyvin tärkeänä syynä sille, ettei lapsensaanti tuntunut ajankohtaiselta. Kumppanin puute oli tässä ryhmässä hyvin tärkeä syy 46 prosentille. Saman ikäryhmän miehistä muut mielenkiinnon kohteet olivat hyvin tärkeitä syitä 24 prosentille ja kumppanin puute yli puolelle, 53 prosentille.

Miten huikea "muiden kiinnostavien asioiden" kasvu vaihtelee eri sosiaaliluokkien välillä? Tarkastelemme seuraavaksi samoja vastauksia koulutustason mukaan.

Kuviossa 11 on kuvattu niiden lapsettomien 20–35-vuotiaiden vastaajien osuus, jotka pitivät 'muita mielenkiinnon kohteita' hyvin tärkeänä syynä siirtää lastenhankintaa sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan vuonna 2015.

Kuvio 11. "Halu tehdä muita minua kiinnostavia asioita" -syytä hyvin tärkeänä pitäneiden osuus (%), lapsettomat 20–35-vuotiaat miehet ja naiset iän ja koulutuksen mukaan, 2015.

Lähde: Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos, Perhebarometri
2015.

Muut mielenkiinnon kohteet kilpailevat varsinkin alle 30-vuotiaiden naisten mielissä lastensaannin kanssa. Lähes puolet kaksikymppisistä naisista pitää tätä syytä hyvin tärkeänä. Osuus pienenee edellisessä luvussa kuvatun 30-ikävuoden ”rajapyykin” jälkeen. Silti vielä lähes joka neljäs 30–35-vuotiaista lapsettomista naisista piti tätä syytä hyvin tärkeänä. On tärkeää muistaa, että näistä naisvastaajista valtaosa ilmoitti haluavansa tulla äidiksi joskus. Koulutusryhmittäiset erot olivat naisten kohdalla pienempiä kuin miehillä: muut mielenkiinnon kohteet houkuttelivat niin korkeasti koulutettuja kuin matalamman koulutuksen saaneita naisia. Vähiten koulutettujen kaksikymppisten naisten kohdalla osuus oli kuitenkin jonkin verran matalampi kuin muilla. Kolmenkymppin jälkeen vähiten koulutetut naiset kuitenkin nostivat nämä syyt tärkeämmälle sijalle jonkin verran useammin kuin koulutetummat naiset.

Miehillä nämä muut mielenkiinnon kohteet oli lähes kaikissa ikäryhmissä vähemmän tärkeä syy lykätä lasten saantia kuin mitä se oli naisilla. Korkeasti koulutetuilla nuorilla sukupuolten välinen ero oli kääntynyt toisin päin ja ero oli pienin. Myös 20–29-vuotiaiden korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneiden miesten keskuudessa muiden asioiden viehätys oli melkein samaa tasoa kuin naisilla. Muiden kiinnostavien asioiden merkitys isäksitulolle väheni miehillä iän myötä aivan kuten naisillakin.

4.2 Mikä siirtää lastensaantia myöhemmäksi? Nuorten aikuisten kertomat syyt

Millainen sitten on lastenhankintaa lykkäävän nuoren aikuisen elämäntyyli ja mistä hän kokee luopuvansa, jos hän hankkii lapsia? Fokusryhmistä nousi kolme eritasoista selitystä, jota voi ryhmittää elämäntyyliin, elämänsäntyyliin ja elämän tarkoitukseen. Elämäntyyliin liitetään ne vapaa-ajan toiminnot, ennen kaikkea matkustaminen mutta myös harrastukset tai aikatauluttomuus, joista olettaa että vanhempana joutuisi luopumaan ainakin jossain määrin, ja joiden vuoksi vanhemmuutta lykätään. Elämänsäntyyli koskee niitä opiskelua tai töitä koskevia suunnitelmia ja tulevaisuuden ovia, joita pieni lapsi uhkaa sulkea, ja niitä uralla etenevän tai asumisen tason suhteen edellytetyjä askeleita, joita halutaan ottaa ennen kuin on valmis vanhemmuuteen. Elämän tarkoitus liittyy siihen, millä lailla vanhemmuus ja vastuu toisesta ihmisestä ylipäänsä mielletään. Jotkut nuoret aikuiset kokevat vanhemmuuden uhkana ei vaan omalle ajankäytölleen vaan ”omalle elämälle”, toiset taas odottavat innolla saavansa hoitaa ja kasvattaa omaa lasta.

Tiivistys kokoa fokusryhmien mainitsemia syitä tämän jaottelun mukaisesti, vaikka tietenkin nämä eri tasot myös lomittuvat toisiinsa.

Tiivistys

Mistä perheellistyvä luopuu?

Elämäntyyli:

Matkustaminen

Parisuhdearki ilman lapsia

Nukkuminen

Harrastukset

Keho

Oma terveys

Ajanvietto ystävien kanssa

Spontaanisuus ja aikatauluttomuus

Uudet seksikumppanit

Elämänkulku:

Työnteko

Urahaaveet

Raha

Alanvaihto, toinen ammatti

Elämän merkitys:

Oma aika, oma elämä

Tunne omasta itsestä tai itsensä toteuttaminen

Itsenäisyys, vapaus, nuoruus

Itsekkyyys, vastuuttomuus

4.2.1 Elämäntyylil ja vapaa-aika

Haastatteluissa kysyimme suoraan vastaajilta, mitäköhän perhebarometrin kyselyyn vastaajat tarkoittivat, kun valitsivat ”muita kiintoisia asioita” syyksi lastenhankinnan lykkäämiseen. Taustaan ja sukupuoleen katsomatta matkustaminen sai ylivoimaisesti eniten mainintoja asiana, jonka haastateltavat halusivat tai uskoivat nuorten haluavan tehdä ennen lasten hankintaa. Puhuessaan matkustamisesta haastateltavat tarkoittivat jotain muuta kuin vierailuja naapurimaissa tai lomamatkoja turistikohhteisiin. He tarkoittivat ”maailmanympärysmatkoja”, ”reppureissaamista”, ”kulttuurien näkemistä” tai useamman kuukauden mittaisia kaukomatkoja. Matkustaminen ja siihen liittyvä vapaus näyttöytyy monien puheessa elämäntyylinä tai itsensä kehittämisenä ja ”reppu selässä” mainittiin kymmeniä kertoja. Erityisesti useiden kuukausien Aasian matkat näyttöytyvät tässä aineistossa suomalaisen nuoruuden huipentumana.

”Mikko: se voi olla sitte pienten lasten kaa vähän vaikeampaa, lähteä vaikka kuukaueksi, Aasiaan tai, vastaavaa niin semmoset ois ihan kiva kokea sitä ennen.

Ville: koska seuraavan kerran sitte varmaan eläkeiässä pystyy

Mikko : nii siinä nii vappaasti

((naurahdus))

Ville: no ei nyt sentään mutta sitte kuha lapset ois, aikuisia nii sitte ehkä, pystyis seuraavan, silleen vappaammin lähtiä.” (21-vuotiaat oululaismiehet, perus- tai keskiasteen koulu-

”itelläki on niin silleen et haluu, kaikkee kokee koko ajan, jos mä haluun kokee kaikkee koko ajan, niin, mä en vaan voi, hommata sitä lasta koska mulla voi tulla niinku viikon päästä sel-

lanen fiilis et mä haluun kiertää maailman nyt” (25-vuotias helsinkiläismies, töissä palvelualalla)

Monta vuotta avioliitossa elänyt korkeastikoulutettu 27-vuotias nainen kuvailee, miten matkasuunnitelmat nivoutuvat luontevasti pohdintaan mahdollisesta lapsisuunnitelmasta.

”meillä niinku keskusteluissa on monesti semmonen että jos me puhutaan matkahaaveista nii sit siinä niinku, käyään se lapsikeskustelu samalla, et – sillaa että ’no nyt me voidaan vielä mennä ku meillei oo lapsia’. ja niinku että ’ollaanko me nyt käyty siellä ja täällä missä me halutaan käydä ennen kun meillä on lapsia’ (...) semmonen itsensäkehittämismatkustaminen mikä jotenki on niinku kauheen semmonen et mennään, kolmeks kuukaudeksi johonki jooga-

ashramiin sinne Himalajan juurelle nii se nyt ei ehkä [sovi tehdä pienen lapsen kanssa]

((naurahdus))”

Vastakkaisia kantoja esitettiin myös. Muutama oli sitä mieltä, että lapsen kanssa voi matkustaa. Kaksi haastateltavaa koki, että oletus on, että nuorena halutaan matkustaa, vaikka kaikki eivät suinkaan sitä halua. Matkustelun lisäksi haastateltavat kertoivat, mistä muusta he joutuisivat elämäntyylissään luopumaan, jos he hankkisivat lapsia. Syitä oli monta, ja niistä omat harrastukset sekä ulkonäöstä huolehtiminen mainittiin usein.

”Oona: äidit ei pidä itestä huolta, – tuo on vaan semmonen hauska juttu emmää aattele ite niin, mutta sitä on jostaki just paljon luku, netistä (...) äiti antaa itensä rupsahtaa ja niinku, emmää oo ite sitä mieltä mutta sitä tosi paljon lukkee että ne niinku luovuttaa itensä suhteeseen siinä vaiheessa

*Martta: kyllähän siinä tärkeysjärjestys varmasti muuttuu jonkin verran mutta no, ei voi yleis-
tää*

Hilla: musta taas tuntuu että nykymaailmassa pitäis olla semmonen, sulla pitää olla se täydellinen työ täydellinen perhe ja täydellinen kroppa.

Oona: ja pitää meikata aina ko mennee kauppaan!” (21–25-vuotiaat keskiasteen koulutuksen saaneet naiset, Oulu)

”ehkä sellain yleinen kuva on et äidit ei ehi nukkuu ja niillon rankkaa ja sit niillä on jotkut, rumat verkkarit ja sellaset, hiukset takussa ja jotenki, – sit ne kyllästyy yksin kotona ku, ainut ihmissuhde on se vauva ni, sit sellanen ehkä et se on sellanen karu totuus mut sit ne, kai ne sit ku se on kuitenkin kuulemma sen arvosta et ku se lapsi on ihana ja sit, se vauva-aika kestää kuitenkin aika lyhyen aikaa” (19-vuotias lukion suorittanut nainen, Helsinki)

Vaikka naiset pohtivat selvästi enemmän ulkonäön muutoksia, myös nuoret miehet kommentoivat pienten lasten isien ”rupsahtunutta” olemusta. Joskus tuttavapiirin esimerkkien kautta oli havaittu, että äiti voi edelleen olla hoikka ja palata entisiin mittoihin raskauden jälkeen.

4.2.2 Elämänkulku ja suljetut ovet

Nykypäivän nuorella aikuisella on enemmän vaihtoehtoja ja avoimia mahdollisuuksia kuin edeltävillä sukupolvilla mitä tulee uran luomiseen ja elämäntyyliin. Lapsen tulon nähdään sulkevan mahdollisuuksia pois ja vähentävän vapautta toteuttaa itseään. Haastateltavat pohtivat: Mitä jos en haluakaan asua Suomessa? Mitä jos haluankin opiskella lisää? Perheellistymisessä pelottaa se, että joutuu luopumaan vapaudesta tehdä oman elämän suuntaa koskevia valintoja.

”Olavi: se on varmaan just, vaikeempi niinku lähteä silleen niinku spontaanisti mihinkään ja, just jos nyt olis se lapsi ku sitä täytyy miettiä sitä omaa elämää sitte sen lapsen kannalta et, mitä tekee mitä voi tehdä,

Elias: se sulkee, niinku tällä hetkellä, ovia jotka näyttää siltä et ne on avoimia nii se sulkee ihan älyttömästi niitä.

Olavi: no varmaan jos vaikka, ei koe sitä parisuhdetta välttämättä sellasena että onko tämä nyt se, mitä haluais niinkö jatkaa sitte, loppuun asti tai, mitä jos tää ammatti ei oookkaan sitä mitä mä haluan että jos mä haluaisinkin lähteä vielä opiskelemaan uutta nii, se aina, hankaloittuu vaikka uuden ammatin opiskelu siinä kohtaa että jos sulla on lapsi (...)tai että jos haluat vaikka muutta täysin toiseen maahan ja jos se ei vaikka tunnukaan omalta asua Suomessa ni, seki on aina hankalampaa että jos sulla on se lapsi mukana et”

(21-vuotiaita ammattikorkeakoulussa opiskelevia miehiä, Oulu)

”kaikki on vielä niin, niinkö alussa että, moni [haastateltavan alalla toimiva] on sillai että, haluaa vielä lähteä opiskelleen ja, niinkö, yrittää löytää semmosta omaa tietä niin, sitte taas lapset ei ehkä vielä sovi siihen vaiheeseen että” (24-vuotias palvelualalla toimiva nainen, Oulu)

4.3.3. Elämän merkitys: menettääkö vanhempi oman elämänsä?

Viimeisenä ja ehkä syvällisempänä lykkäämistä suosivana tekijänä on ajatus siitä, että vanhemmuuden myötä saattaa menettää oman identiteetin ja merkittäviä asioita itselleen tärkeistä asioista. On kuvaavaa, että useat haastateltavat eivät ainoastaan maininneet oman ajan vähenemistä vanhemmuuden myötä, vaan puhuivat oman elämän mahdollisesta menetyksestä. Tässä aineistossa vain naiset käyttivät ilmaisuja omasta elämästä, vaikka miehillä oli samansuuntaisia kokemuksia ja huolenaiheita. Yksi nainen kertoo, miten oli kauhuissaan kuunnellut, kun oma sisar tultuaan äidiksi kuvaili vanhemmuutta elämänsä tärkeämmäksi asiaksi. Haastateltavan silmissä vanhemmuuteen näytti liittyvän ”uskomaton työmäärä, pyykkiä ja vastuuta”, se on ”vaippaputki” ja ”tunneli” kun omaan elämään liittyi rauha, uni ja aikaa parisuhteelle.

”sitten ku valamistuu ja jos, kävis nii onnellisesti että sais – heti jonku, työpaikan, semmosen suhteellisen pysyvän ei mittään pätkätöitä, niin ei mulla siltikään tulis heti semmonene että no niin nyt äkkiä se perhe. Että kyllä mä haluaisin sitte – ellää semmosta omaa elämää, ensin, ja – niinku kahestaan kokea semmosia, kaikkea, – että on tavallaan semmonen oma elämä ja sitten niinkö niitä lapsia jos niitä, siinä vaiheessa haluaa nii” (23-vuotias nainen, yliopisto-opiskelija, Oulu)

"Kirsi: ...sehän on vaan niinku aivan, – todella ihanaa että saa jotenki olla silleen rauhassa ja, elää sitä omaa elämäänsä ja

Eveliina: aivan ku se arki ei ois muuten ihan siis sairaan hektistä ja niinku silleen, odotukset on hirveen kovat kaikilta suunnilta et, niinku sit vielä siel ois niinku, viikonloppuna ei sais nukkuu yhtään ja

Kirsi: aivan hirveetä" (24–32-vuotiaat yliopisto-opiskelijat, Helsinki)

Haastatteluissa tiedostettiin, että elämänarvot usein muuttuvat vanhemmuuden myötä, mutta joillekin nimenomaan tämä muutos tuntui sekä etäiseltä että pelottavalta ajatukselta.

"Kai se sit jotenki tulee luonnostaan koska miettii että jos kaikki vanhemmat tekee sitä niin pakko sen on tulla jostain, geeneistä tai hormoneista sitä ku nyt jos aattelee et hyvänen aika eihän nyt, mul on omaki elämä mut sitte ei näköjään enää oo" (19-vuotias lukion suorittanut nainen Helsingistä)

"jotenki semmonen et sit mä menetän itseni et mä joudun siihen vaippaputkeen jonka tunneli häämöttää ehkä kymmenen vuoden päästä tai joku semmonen et, – tavallaan kadotan itseni et ei saa toteuttaa enää itseään" (22-vuotias nainen, opiskelija, Helsinki)

4.3 "Ihanaa et mä saan tehdä tällaista!"

Lasta kaipaavat lykkääjät ja vauvakuumetta odottavat

Vaikka lapsia halutaankin, perhe-elämä elämäntyylinä ei houkuttele kovin monia – ja mahdollisesti vähiten niitä, jotka ovat korkeasti koulutettuja. He opiskelevat ja rakentavat uraansa pidempään, mikä tarkoittaa useampia vuosia lapsetonta aikuiselämää. Heille vaikiintuu elämäntyylä, joka voi olla yhdessä ammatin kanssa pohja identiteetille eli käsitykselle siitä, keitä he ovat. Perheellistyminen tarkoittaa heille mahdollisesti vaikeampaa elämänmuutosta kuin nuorempina lapsia hankkiville. Haastatteluissa korkeakoulutetut kuvailivat vanhemmuutta luopumisena itsestään, elämisestä itselleen ja itsestä huolehtimisesta.

Toki myös korkeakoulutettujen kesken oli toisenlaisia ääniä. Seuraavassa lainauksessa opiskelija korostaa luottamustaan siihen, että vanhemmuudesta selviää ja että siihen sisältyy paljon myönteisiä asioita. Hänen puheensa kuitenkin heijastaa ympäröiviä oletuksia siitä, että vanhemmuus olisi "työ" ja "kamala vaihe":

"miks pitäis ajatella että se on niinkö semmone, työ vain että jotenki mie ajattelen sitä enemmän että eletään sitä elämää, on se varmasti raskasta kyllä mie uskon sen mutta, emmie jotenki ossaa ajatella ite sitä semmosena, niinkö kamalana vaiheena jolloin pitäisi työntää kaikki omat

tarpeet niinkö sivuun vaan semmosena, jotenki tavallaan ihanana vaiheena kyllä myös.” (26-vuotias yliopisto-opiskelija, nainen, Oulu)

Vastaavia myönteisiä ja innokkaita odotuksia löytyi useammin hoitoalan opiskelijoilla sekä matalasti kouluttautuneilla. Heille ihanneikä vanhemmaksi tulolle oli myös matalampi kuin akateemisilla.

”Elina: se niinku et on sisaruksii ni, et haluis suoda sen niinku omille lapsilleen ja, sit tietää kans sen et ku on niin vauvarakas ja, raskaus ja semmonen on niin omaa aluetta et ei se riittäis se kaks, et sit tulis viel et pitää viel niinku saada olla raskaana ja vauvavaihe ja niinku Anna: nii ja et on semmonen et oikeesti ois tosi ihana imettää vaik kymmenen vuot putkeen ja vois synnyttää monta kertaa siis semmosii tosi ihania mielikuvia silleen, et ei mikään semmonen kauhee suoritus vaan ihana et mä saan, tehä tällästä”

Pieni perhe tai lapsettomuus eivät haastattelujen perusteella näytä olevan nousevia ihanteita nuorten aikuisten keskuudessa. Haastateltavien joukosta kuitenkin hahmottuu ryhmä, joille lapsenhankinta ei ole ensiarvoisen tärkeää. Todennäköisesti juuri tällaisille nuorille aikuisille ehtii syntyä ihannetta vähemmän lapsia. Tässä ryhmässä oli 21–34-vuotiaita enemmän tai vähemmän urasuuntautuneita tai korkeakoulutettuja miehiä ja naisia. Heistä tuntui, ettei lastenhankinta ole ajankohtainen asia eivätkä he tunteneet lapsenkaipua. Työ, parisuhde tai oma onnellisuus olivat heille ainakin haastatteluhetkellä lastenhankintaa tärkeämpiä ja he pitivät mahdollisena, ettei lastenhankinta mene myöhemminkään näiden edelle. Osa sanoi uskovansa, että jossain vaiheessa he saattaisivat alkaa haluta lasta. Eräs mies huomautti, että vaikka hän ei ollut koskaan sanonut, että ei haluaisi lapsia, hän ei myöskään ollut sanonut, että hän halusi niitä. Eräs nainen vuorostaan painotti, että hän haluaisi haluta lasta, ennen kuin hankkii sen, erotuksena niihin, jotka olivat hänen lähipiirissään hankkineet lapsia ”rationaalisesta” päätöksestä.

”mä olin pitkään sitä mieltä että mä en halua lapsia, ja mun tilanne on nyt tässä, ehkä puolentoista vuo sisällä muuttunu että, semmonen niinko avoin kanta. mutta mun parisuhteessa ja se on semmonen taloudellinen tilanne tällä hetkellä että se ei tunnu ajankohtaiselta.” (29-vuotias korkeasti koulutettu nainen)

”mul on oikeestaan nyt just semmonen et tuntuu et mä en välttämät haluis ollenkaan, mut en tiiä et muuttuiks nää ajatukset jossain vaihees sit ku on joku mies? mut nyt on ainaki silleen et ei niinku, ei emmä oo ikinä ollu semmonen hoitaja – tai niinku emmä oikeen, kyl mä lapsien kaa tykkään olla mut emmää niinku, ite haluis ehkä, hoitaa enkä sitä vastuuta” (21-vuotias kansanopistossa opiskeleva nainen)

”mä en kyl koskaan mitenkään niinku tietoisesti myöskään ollu sitä mieltä et mä haluisin lapsii (-) ja mä oon siis kuitenkin ollu, neljä vuotta aikoinaan naimisissa et silleen jonkinlaiset mahdollisuudet siihen ois kenties tarjoutunu mutta, ei se sit ei se vaan silloinki oli jotenki elämä muuten niin kesken... voi se elämä olla muullaki tavalla oikein mielekästä, ihan niinku aikuisenaki ku vaan lapsen kautta että” (33-vuotias korkeasti koulutettu mies)

Sen sijaan kaikissa ei-akateemisissa naisryhmissä ja ainoassa ei-akateemisten miesten ryhmässä haastateltavat puhuivat varmuudella perheen perustamisesta ja lapsen haluamisesta.

”kyl sen pystyy pitään sitte, sen niinku tason tavallaan. Mä tykkään et se ois – kuitenkin silleen et se elämänlaatu putoo sen lapsen takii vaan et se suurin piirtein vaan kasvaa” (25-vuotias mies, Helsinki)

Tuskin on sattuma että haastateltavien ainoa vastaaja, jolla oli jo lapsi, korosti äitiyden myönteisiä puolia:

”ei se oo pelekästään se vauvavaihe, siis se koko paketti, ei siinä oo mittään semmosta mikä niinkö tuntus, pahalta että, vaik siihen kuuluu kaikki nämä huolet ja kaikki tällöinen vastuu niin, se kuuluu siihen hommaan, ei se, hirvitä”.

4.4 Lykkääjät ja vauvauutisten jakajat sosiaalisessa mediassa

Sosiaalinen media on ollut haastateltavista vanhimpienkin elämässä lähes koko heidän aikuisikänsä. Onko sosiaalinen media muokannut nuorten aikuisten ajatuksia perhe-elämästä? Voiko sosiaalinen media vaikuttaa siihen, miten ajankohtaiselta perheen perustaminen tuntuu? Sosiaalisten medioiden sisältö muokkautuu käyttäjän aiempien mielenkiinnonkohteiden perusteella. Näin ollen lapsiperheisisältö lienee vähemmän näkyvää lapsettomien keskuudessa. Jonkin verran ihmiset myös välttävät lastensa kuvien julkaisemista, kun taas matkapäivitykset ovat yliedustettuina.

Haastatteluaineiston perusteella ei voi suoraan vastata edellä esitettyihin kysymyksiin, mutta aineistossa näkyy, että nuoret aikuiset käyttävät sosiaalisen median palveluita ja puhuvat tekemistään havainnoista, mm. siitä kenellä on lapsia ja miltä perhe-elämä näyttää sosiaalisessa mediassa.

Facebookin kaltaiset palvelut antavat mahdollisuuden nähdä oman lähipiirin ulkopuolelle, esimerkiksi vanhojen peruskoulukavereiden elämää. Sitä kautta lapsettomalle perhe-elämä voi näyttäytyä nimenomaan tietyn ihmisryhmän valintana. Tämä saattaa lisätä entisestään halua erottautua ulkoryhmistä ja tehdä valintoja, jotka muistuttavat oman lähipiirin, sosio-ekonomisen ryhmän tai sukupolven valintoja.

”et jotenki, ku näkee vaik jostain, instagramist tai jostain et aa et toi on raskaana et on silleen et apua et se on mua vuoden nuorempi, niin tulee ekana semmonen niinku et ’hui että’, et, eiks toi oo ajatellu vai onks se ollu vahinko vai onks se halunnu vai” (19-vuotias kansanopistossa opiskeleva nainen, Helsinki)

”mulla tuntuu että vähän niinkö jakkautuu et toiset niinkö juhlii ja bilettää ja viettää villiä sinkkuelämää ja sitte, toinen osa on, niinkö, plopsahellee facebookiin näitä, ((naurahdus)) ultraäänikuvia että jes meille tullee vauva”

”joku facebookkiki tosiaan ko siellä tulee niitä, hirveesti niitä ilmoituksia että no meille on nyt tullu perheenlisäystä ja plaaplaa niin sitte ku siellä tullee semmonen vastakkainen sota että sitte ne jotka ei halua niitä lapsia niin rupiaa tuleen päivityksiä ’taas mun facebookki on joku babybookki’ ja ((nauraa)) niinku että, mä en ymmärrä semmosta” (25-vuotiaat keskiasteen koulutuksen saanut nainen, Oulu)

”mä oon selalsessa inttileskikeskusteluryhmässä ((kaikki nauravat)) se on, aivan ihana ((naurua)) viihdettä, kyllä, no nyt siellä on ollu vähän kaikenlaista, siillon nyt muutama, yhelen kaks lasta jo, yks on raskaana ja yhelen yrittää lasta” (24-vuotias nainen, yhelen lapsen äiti)

4.5 Yhteenveto

Olemme tässä tarkastelleet suomalaisten antamia syitä vanhemmuuden lykkäämiselle. Edustavan kyselyaineiston valossa muut mielenkiinnon kohteet kilpailevat varsinkin alle 30-vuotiaiden naisten mielissä lastensaannin kanssa. Lähes puolet kaksikymppisistä naisista pitää tätä syytä hyvin tärkeänä. Osuus pienenee edellisessä luvussa kuvatussa 30-ikävuoden ”rajapyykin” jälkeen. Silti vielä lähes joka neljäs 30–35-vuotiaista lapsettomista naisista piti tätä syytä hyvin tärkeänä. Olennaista on, että näistä naisvastaajista valtaosa ilmoitti haluavansa tulla äidiksi joskus.

Muiden mielenkiintojen kohteiden suosio vaihtelee jonkun verran koulutusryhmien välillä. Erot olivat tämän suhteen naisten kohdalla pienempiä kuin miehillä: muut mielenkiinnon kohteet houkuttelivat niin korkeasti koulutettuja kuin matalamman koulutuksen saaneita naisia. Vähiten koulutettujen kaksikymppisten naisten kohdalla osuus oli kuitenkin jonkin verran matalampi kuin muilla. Mielenkiintoista kyllä kolmenkymppien jälkeen vähiten koulutetut naiset knostivat nämä syyt tärkeämmälle sijalle hieman useammin kuin koulutetummat naiset.

Muiden kiinnostavien asioiden merkitys isäksitulolle väheni miehillä iän myötä aivan kuten naisillakin. Miehillä nämä muut mielenkiinnon kohteet oli lähes kaikissa ikäryhmissä vähemmän tärkeä syy lykätä lasten saantia kuin mitä se oli naisilla. Korkeasti koulutetuilla

nuorilla sukupuolten välinen ero oli kuitenkin kääntynyt toisin päin ja ero naisten ja miesten välillä oli myös pienin. Myös 20–29-vuotiaiden korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneiden miesten keskuudessa muiden asioiden viehätys oli melkein samaa tasoa kuin naisilla.

Kyselyaineiston tulos lienee yhteydessä siihen, että naiset olettavat lapsen mullistavan elämän ja oman ajan enemmän kuin mitä miehet tekevät. Tämä ilmeni selkeästi fokusryhmistä, joista erityisesti korkeasti koulutetut naiset olivat eniten tietoisia ja ahdistuneita vanhemmuuden lykkäämisen hyvistä sekä huonoista puolista. Lykkäämisen syyt koskivat hyvin eritasoisia asioita, nukkumisesta ja matkustamisesta siihen, että pelkää menettää oman itsensä. Elämäntyylisiin liittyvissä näkökohdissa korostui ennen kaikkea matkustaminen mutta myös harrastukset ja ylipäänsä rauha ja aikatauluttomuus. Toinen syy lykätä lapsia koski elämänkulun, eli halu saada loppuun opiskellun tai työntekoon liittyvä vaihe ja myös olla sulkematta ovia. Kolmas syy lykätä lastenhankintaa oli ekistentialinen: sitä liitettiin elämän tarkoitukseen ja siihen, onko vastuu toisesta yksilöstä uhka omalle identiteetille vain päinvastoin sen odotettu täyttymys.

”Muiden asioiden” moninaisuus tekee siitä vaikeasti tulkittavan ilmiön. Ehkä keskeisintä onkin se, että juuri tämä moninainen syy on noussut yhä tärkeämmäksi, perinteisten ja aika yksiselitteisen syiden kuten puolison puutteen ja taloudellisen ahdingon rinnalle. Mielenkiintoista kyllä kukaan haastatteluissa ei mainitse älypuhelinien ja sosiaalisen median leviämistä, vaikka se on ehkä ainut asia joka selkeästi erottaa lasten saantia Suomessa 1990-luvulla ja 2000-luvulla (jolloin kokonaishedelmällisyys oli aika korkea) 2010-luvun elämästä (jolloin syntyvyys on laskenut). ”Oman ajan” ja ”oman elämän” korostuksissa saattaa tietenkin heijastua yhä kansainvälistyneemmän ja runsaammin mahdollisuuksia ja houkuttimia tarjoavan maailman epäsuoraa vaikutusta.

5 Perhe, tulot ja tasa-arvo

”sit ku itse on nainen nii äitinä sulla on vielä vastuu niistä lapsista et se isä on kuitenkin siinä ((nauraen)) sivuroolissa”

Lasten saaminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan (tulevat) vanhemmat tekevät siihen liittyviä päätöksiä koulutuksen, työuran ja taloudellisen tilanteen puitteissa. Vanhemmuus muuttaa ajankäyttöä, puolisoiden välistä työnjakoa ja taloudellista tilannetta monella lailla. Lasten saaminen on myös taloudellinen riski. Lasten saamiseen liittyvät katkokset työllä ja sen vaikutukset omaan elintasoon mietityttävät perheen perustamista pohtivia nuoria aikuisia. Suomessa naiset käyttävät perhevapaista ylivoimaisesti suurimman osan ja saattavat kokea syrjintää työmarkkinoilla, minkä vuoksi naiset ovat alttiimpia lastensaannin taloudellisille vaikutuksille.

Tässä luvussa tarkastelemme vanhemmuuden vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Esitämme ensin tietoa vanhemmaksituloian yhteyksistä aikuisuuden tulotasoon suomalaisilla naisilla ja miehillä. Sen jälkeen analysoimme fokusryhmiin osallistuneiden nuorten aikuisten oletuksia sukupuolten välisestä työnjaosta parisuhteissa ja vanhemmuudessa.

5.1 Tulojen yhteys ensimmäisen lapsen ajoitukseen

Useiden tutkimusten mukaan äidit ansaitsevat noin viidestä kymmeneen prosenttia vähemmän kuin saman ikäiset lapsettomat naiset (esim. Davies & Pierre 2005). Tulorot lapsettomien naisten ja äitien välillä näyttävät tosin olevan pienempiä Pohjoismaissa (Cools & Strøm 2016), joissa vanhempainvapaiden korvaukset ovat verrattain hyviä suhteessa palkkatasoon ja keskimääräinen lapsiluku on melko samanlainen eri tavoin kouluttautuneiden äitien kesken. Suomessa äitiys- ja vanhempainvapaan korvaustaso on kuitenkin Pohjoismaiden matalin (Miettinen, 2017), mikä vaikuttaa naisten ansioihin. Sen sijaan miehille lastensaamisesta näyttäisi päinvastoin olevan hyötyä: isät ansaitsevat keskimäärin enemmän kuin saman ikäiset lapsettomat miehet (Prince Cooke 2014). Naisten ja miesten väliset erot selittyvät osin sillä, että äidit tekevät useammin osa-aikatyötä ja ovat olleet pidempiä aikoja pois työelämästä verrattuna isiin. Ne miehet, joista tulee isiä, ovat taas lapsettomia miehiä keskimäärin korkeammin koulutettuja (Barthold, Myrskylä, Jones 2012) ja usein parempipalkkaisissa töissä.

Äitiyteen liittyä siten usein ”palkkarangaistus” ja isyyteen ”palkkapalkinto”. Yhteydet

eivät välttämättä ole aina suoraviivaisia, vaan niihin voivat vaikuttaa monet muut tekijät kuten se, miten paljon yksilö lähtökohtaisesti arvostaa uraa tai perhettä. Nämä perheellistymiseen liittyvät tulotasokerot näyttäisivät aiemman tutkimuksen mukaan myös vaihtelevan sosiaaliluokan mukaan (Prince Cooke 2014).

Tarkastelemme tässä ensin, miten nämä ilmiöt näyttäytyvät Suomessa selvittämällä, miten vanhemmuus ja vanhemmaksi tulon ajoitus vaikuttavat aikuisuuden palkkakertymään. Käytössämme oli suuri, edustava suomalaisten perheiden aineisto (ks. luku 1.6). Tässä tarkastelussa mukana on vuosina 1960, 1965 ja 1970 Suomessa syntyneitä miehiä ($N = 14\,174$) ja naisia ($N = 13\,704$). Tarkastelun kohteena on muuttujia, jossa yksilön jokaisen vuoden inflaatiokorjatut valtionveronalaiset tulot ikävuosilta 27–42 on laskettu yhteen. Puuttuvat tulotiedot on korvattu kahden edellisen vuoden keskiarvolla. Jos puuttuvia tietoja oli enemmän kuin kahdelta vuodelta, kyseistä henkilöä ei ole otettu mukaan analyysiin. Regressioanalyysissä mallinsimme tulokertymää suhteessa henkilön korkeimpaan saavutettuun koulutukseen, vanhemmuuteen ja vanhemmaksituloikään. Tuloksia havainnollistetaan kuvioissa 12 ja 13.

Vertasimme ensin isiä ja lapsettomia miehiä kokonaisuudessaan, ilman että otimme huomioon vanhemmaksituloikää. Isät ansaitsivat enemmän kuin lapsettomat miehet kaikissa koulutusluokissa. Erityisesti korkeammin koulutetut miehet hyötyivät isyydestä. Kun sitten tarkastellaan vanhemmaksituloikää, nähdään että isät ansaitsivat lapsettomia miehiä enemmän riippumatta siitä, minkä ikäisenä he olivat tulleet isäksi (ks. Kuvio 12). Ainoastaan teini-ikäisenä tai toisaalta lähes viisikymppisenä isäksi tuleminen ei näiden analyysien perusteella olisi edullista miehelle tulokertymän suhteen verrattuna lapsettomiin miehiin.

Seuraavaksi tarkastelimme, miten ensimmäisen lapsen saanti vaikutti tuloihin eri ikäisenä lapsensa saaneiden, mutta saman koulutusluokan miesten kesken. Isillä lastensaannin lykkääminen oli edullista – eli yhteydessä korkeampiin tuloihin – varhaiseen keski-ikäen asti. Ylemmissä koulutusluokissa isyyttä kannatti taloudellisesti lykätä noin 29–30-vuotiaaksi ja alemmissa koulutusluokissa jopa noin 32–34-vuotiaaksi. Tämän rajapyykin jälkeen lastensaannin lykkääminen oli yhteydessä alhaisempaan tulokertymään verrattuna muihin isiin.

On muistettava, että nämä tulokset eivät välttämättä kerro itse isyyden tuomista muutoksista miehen työskentelymahdollisuuksiin ja uraan. Ilmiöt voivat johtua myös siitä, että vähemmän ansaitsevilla miehillä on ollut elämässään muita tekijöitä, jotka ovat vaikeuttaneet parisuhteen muodostamista tai mahdollisuuksia lasten saantiin ja tätä kautta isyys on lykkäntynyt tai mies on jäänyt kokonaan lapsettomaksi.

Naisilla vanhemmuus vaikuttaa hyvin eri lailla tulokertymään kuin miehillä. Vertaamme jälleen ensin vanhempia ja lapsettomia kokonaisuudessaan, ilman että otamme huomioon äidiksi tulon ikää. Verrattuna lapsettomiin naisiin äitiyden vaikutus naisen aikuisuuden tulokertymään vaihteli koulutusluokkien mukaan. Äitiydellä sinänsä ei ollut vaikutusta tuloihin niillä, joilla korkein koulutus oli ammattikoulu, eikä myöskään ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla. Pelkästään peruskoulun suorittaneilla ja niillä, joilla korkein koulutus

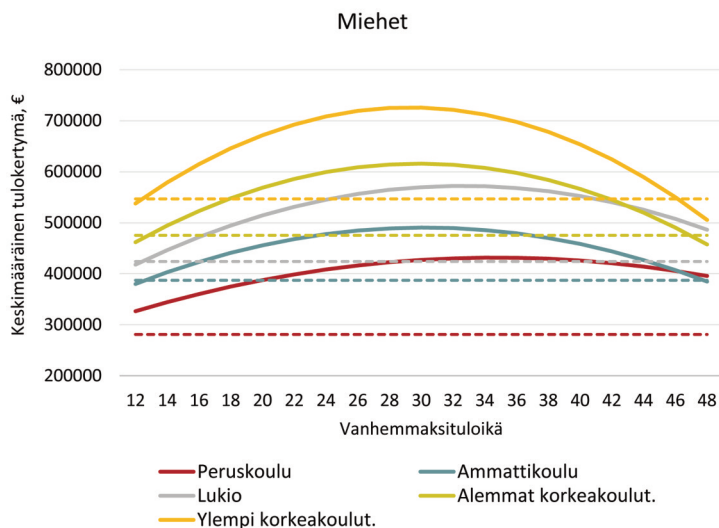
oli lukio, äitiydestä oli taloudellista hyötyä, eli näissä koulutusluokissa äidit ansaitsivat enemmän kuin lapsettomat naiset. Opistotasaisen tai alemman korkeakoulututkinnon suorittaneilla naisilla äitiydestä sen sijaan oli taloudellista haittaa: näissä koulutusluokissa äidit ansaitsivat vähemmän kuin lapsettomat naiset.

Kuten kuvioista 13 nähdään, paitsi äitiydellä sinänsä, myös äidiksi tuleminen iällä oli vaikutusta aikuisuuden palkkakertymään. Varhain äidiksi tulleet naiset ansaitsivat selvästi lapsettomia naisia vähemmän lähes kaikissa koulutusryhmissä. Ainoastaan naiset, joiden korkein koulutustaso oli peruskoulu tai lukio, eivät kokeneet ”palkkarangaistusta” edes varhaisesta äitiydestä verrattuna siihen, että eivät saisi lainkaan lapsia. Tässäkin tapauksessa on hyvä pitää mielessä, että kyse ei välttämättä ole äitiyden vaikutuksista sinänsä. Vähän koulutetuilla lapsettomilla naisilla saattaa olla elämässään muita kuormittavia tekijöitä, esimerkiksi terveyteen liittyviä huolia, jotka ovat vaikuttaneet niin kouluttautumiseen kuin perheellistymiseen.

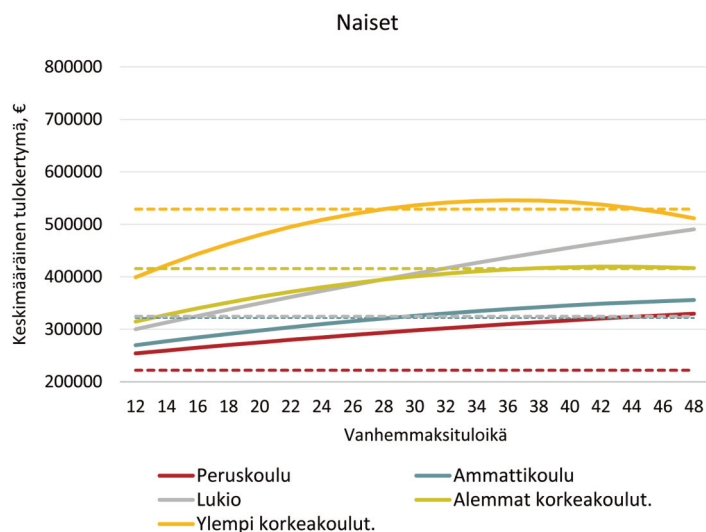
Ylemmän korkeakoulututkinnon ja ammattikoulun suorittaneet äidit ansaitsivat yhtä paljon tai vähän enemmän kuin lapsettomat naiset, jos lykkäsivät lastensaantia noin 28–29-vuotiaaksi. Nyt tarkastelluissa kohorteissa vähän koulutettujen naisten keskimääräinen ikä ensimmäisen lapsen syntymän aikaan oli noin 23–24 vuotta ja korkeimmin koulutettujen 29–30 vuotta (ks. Johdantoluku). Suurin osa ammattikoulutetuista äideistä siis sai lapsensa varhain ja ansaitsi näin vähemmän kuin samoin koulutetut lapsettomat naiset. Sen sijaan suurin osa korkeakoulutetuista äideistä sai lapsensa edellä mainitun 28–29 vuoden rajapyykin jälkeen ja ansaitsi siten vähintään yhtä paljon tai vähän enemmän kuin vertaisensa lapsettomat naiset. Näiden analyysien perusteella siis, toisin kuin usein oletetaan, lapsettomuus ei ole taloudellisesti ”kannattavaa” korkeasti koulutetuilla naisilla Suomessa. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet äidit saavuttivat samalla lailla koulutettujen lapsettomien naisten tulokertymän vain jos lykkäsivät lastensaantia noin 36-vuotiaaksi. Tällä tavoin koulutetut naiset saattavat olla esimerkiksi hoiva- tai sosiaalialan töissä, jotka tarjoavat vähän joustoja työn ja perheen yhdistämiseen. Nämä tulokset ovat samankaltaisia kuin hiljattain julkaistu naisten palkkakertymää ja lastensaannin ajoitusta tarkastellussa tutkimuksessa Tanskasta (Leung ym. 2016). Äitiys on yhteydessä alhaisempiin tuloihin verrattuna lapsettomiin naisiin vähemmän koulutetuilla, varhain lapsensa saaneilla naisilla.

Kun verrataan äitejä toisiinsa, lastensaannin lykkääminen oli edullista tulokertymän suhteen myös naisille, aivan kuten se oli miehillekin. Korkeimmin koulutetuilla naisilla lastensaannin lykkääminen oli edullista aina noin 36-vuotiaaksi, minkä jälkeen lykkääminen oli yhteydessä alhaisempaan tulokertymään verrattuna muihin samoin koulutettuihin äiteihin. Muissa koulutusluokissa lastensaannin lykkääminen oli yhteydessä korkeampaan tulokertymään verrattuna muihin äiteihin läpi hedelmällisen iän.

Kuvio 12. Miesten keskimääräinen tulokertymä ikävuosilta 27–42 koulutustason ja vanhemmaksituloian mukaan (yhtenäiset viivat) sekä lapsettomiin miesten keskimääräinen tulokertymä koulutustason mukaan (katkoviivat).

Kuvio 13. Naisten keskimääräinen tulokertymä ikävuosilta 27–42 koulutustason ja vanhemmaksituloian mukaan (yhtenäiset viivat) sekä lapsettomiin miesten keskimääräinen tulokertymä koulutustason mukaan (katkoviivat).

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, FINNFAMILY-aineisto.

Aikuisuuden tulokertymää koskeva tarkastelumme osoittaa, että varhainen lastensaanti on taloudellinen riski sekä miehille että naisille ja lastensaannin lykkääminen voi urakehityksen kannalta olla kannattavaa. Aiempien sukupolvien kokemusten perusteella lastensaaminen mahdollisesti heikentää omaa elintasoa, etenkin naisilla. On siis ymmärrettävää, että tulotason ja urakehitykseen liittyvät kysymykset mietityttävät lastensaantia pohtivia nuoria aikuisia.

5.2 Näkemyksiä työn ja vanhemmuuden yhteensovittamisesta

Fokusryhmissä kysimme näkemyksiä ja toivomuksia siitä, miten nuoret aikuiset yhdistäisivät palkkatyön ja vanhemmuuden. Suomalaisten perhepalveluiden hyvä taso mainittiin usein. Silti perheen ja työn yhdistäminen nähtiin vaativana taitolajina sukupuolesta ja koulutustas- teesta riippumatta. Sekä nuorten miesten että naisten haastatteluissa tuli esiin melko perin- teinen malli sille, miten työ ja perhe yhdistetään pikkulapsivaiheessa. Lähes kaikki tuntuivat olettavan, että äiti jää kotiin pitämään suurimman osan perhevapaista ja isä voi ikään kuin ”täydentää” tätä pitämällä vapaata jonkin aikaa. Jotkut, lähinnä akateemisesti koulutetut naiset, arastivat lasten aiheuttamaa katkoa urakehityksessä ja pohtivat erilaisia keinoja sen välttämiseksi. Ei-akateemisesti koulutetut vastaajat taas korostivat usein, että talous ei kestä, jos on kauan pois työelämästä, joskin muutama heistä myös haaveili hoitotuen mahdollista- mista pitkistä hoitovapaista.

Naiset pohtivat miehiä paljon tarkemmin, mistä työsuhteista olisi mahdollista jäädä van- hempainvapaille. Määräaikaisissa työsuhteissa koettiin olevan vaikeaa ja riskialtista ilmoittaa raskaudesta: ”ei nuorena, lisääntymiskelpoisena naisena, hirveesti viitti huudella pomolleen näistä suunnitelmista”. Sen lisäksi useampi nainen pohti oman työpaikkansa kannalta, olisiko reilua jäädä äitiyslomalle esimerkiksi, kun vakituinen työpaikka on tuore. He korostivat ylei- sesti ottaen vanhempien oikeutta ottaa perhevapaita, mutta kokivat sen silti haasteellisena ja ikävänä asiana työyhteisölle, etenkin jos jäisi pidemmäksi aikaa pois.

”Kristiina: mä oon -- ensimmäistä vuotta vakituksena, niin se ois vähän semmonen että olen- kohan mä kuukautta töissä ja ’hei lähen mammalomalle!’ ((nauraen)) Sitä kokee vastuuta koska mulla on hyvä työyhteisö, johon mä haluan osallistua ja jota mä haluan rakentaa. Se on vähän semmonen – stereotypia et kolmekymppinen nainen tulee ja saa viran ja on puolen vuen päästä mammalomalla ja on siellä vähintään neljä viis vuotta, niin tuota, se ei oo musta vaan silleen reilua.”

Karoliina: ja sitten on myös se että, nää on taas näit uranäkökulmia et, miten pitkään mä oon poissa, – työelämästä? miten pitkä tauko tulee miten paljon mä tipun siitä, mitä mä haluan

*tehä mitä mä rakastan? oon niinku skenen ulkopuolella yhtäkkiä koska mä kävin pyöräyttä-
mässä kaks lasta melkein, peräjäälkeen.”*

(26–30-vuotiaiden korkeasti koulutettujen naisten ryhmä, Oulu)

Minimoidakseen urakatkoa joidenkin akateemisten naisen suunnitelmissa oli ajoittaa lasten-
hankinta esimerkiksi työpaikanvaihdokseen tai opiskelujen ja työelämän väliin. Useat heistä
ajattelivat palaavansa äitiysloman jälkeen mahdollisimman pian töihin, esimerkiksi puolen
vuoden tai jopa yhden kuukauden jälkeen.

Osa naisista toi esiin lastenhankinnan ajoituksen koordinoitua haasteita puolison kanssa.
Muutama avioliitossa elävä haastateltava kertoi, että heillä oli puolison kanssa hyvin erilaiset
näkemykset ajoituksesta tai lastenhankinnasta ylipäätään. Yksi oli huolissaan siitä, uskaltaako
hän jättää lasta tulevalle puolisolleen ja palata itse töihin. Miehet taas pohtivat sitä, miten
he voivat tukea puolisoansa perhevapaiden aiheuttaman työelämän katkoksen jälkeen.

Vain muutama haastateltava puhui tässä yhteydessä enemmän kuin yhden lapsen aiheut-
tamasta katkoksesta tai siitä, että raskaaksi tuleminen voi kestää suunniteltua kauemmin.
Yksi tosin mainitsi, että hedelmöityshoidot ja adoptiokin vaativat aikaa ja taloudellisia re-
sursseja. Naisten ryhmissä keskusteltiin myös siitä, että valittu lapsettomuus olisi työmark-
kinoilla etu.

Myös miehet näkivät perheen ja työn yhteensovittamisessa haasteita. Akateemiset miehet
toivat jossain määrin akateemisten naisten tavoin esiin lastenhankinnan ajoituksen merki-
tyksen urasuunnitelmiin.

Miesten mielikuvissa heijastui toivo olla läsnä lastensa kasvatuksessa ja harrastuksissa vä-
hintään yhtä paljon, jollei enemmän, kuin mitä oma isä oli tehnyt. Perheen ja työn yhteen-
sovittaminen tarkoitti enimmäkseen sitä, että miehet eivät voisi tehdä niin paljon työtä, koska
he viettäisivät lapsen kanssa aikaa. Pohdittiin myös, että pitää joustaa parisuhteessa, jotta
kumppani voi myös harrastaa tai tehdä työtä.

Miesryhmissä ei tosin puhuttu pitkistä vanhempainlomista vaan enemmän siitä, että työ-
päivät eivät saa venyä ylipitkiksi. Isien työn tulisi pysytellä 8 ja 4 välillä, että ”ei oo ne työasiat
ykkösenä sitte enää illalla” ja voi ”pikkusen tasapainottaa”. Tässä heijastuu mahdollisesti
nuorten oma, suhteellisen tuore kokemus omasta lapsuudesta työssäkäyvien vanhempien
perheessä. Toisaalta nämä tavallisen pituiset työpäivät nähtiin myös uhkana uralle ja ”nousu-
kiidossa” olevalle elämälle ja etenemiselle.

*”Väinö: tulevaisuuden työelämä tulee oleen aika semmost poukkoilevaa epävarmaa, joutuu te-
keen tosi joustavasti myös sitä työtä. Mutta sitte toisaalt ku on se oma lapsi, niin, kyl sitä ha-
luais pikkasen tasapainottaa myös sitä elämää sen lapsen ulkopuolella siihe että, pystyy, fokusoi-
maan täysillä sillon kun on sen aika, et haluaa viettää oman lapsensa kans aikaa
Vilho: mulla on sellanen, tuttavapiiri et tehään aika paljon töitä ja pitkii päiviä. Nii kyl se on*

silleen tosi jaettu käsitys kyl ne niinkun työpäivät, lyhenee [lapsen myötä] (...) se ehkä, pysäyttäs sitä nousukiitoo (...)

Toivo: siinä on ehkä se yks syy et, mikä takia se [lasten saanti] ei oo nytkään, ajankohtast ku ajattelee että nyt on niinku parhaas vaihees elämää et, tästä, on suunta vaan eteenpäin ja ylöspäin.” (24–33-vuotiaat akateemiset miehet)

Tiivistykseen on koottu työn ja perheen yhteensovittamiseen liitetyt uhkakuvat ja houkuttimet. Työn ja perheen toimivina ja houkuttelevina puolina mainittiin erityisesti yhteiskunnan tarjoamat perhepalvelut. Sen lisäksi muutama nainen oli kuullut erityisen perheystävällisistä työpaikoista, esimerkiksi lakifirmasta, jossa maksettiin bonuksia syntyvistä lapsista. ”Mä toivoisin että missä ikinä työskentelenkään et siin ois sellanen mentaliteetti että, lapset on hyvä asia eikä hidaste”, korosti yksi helsinkiläisnainen.

Perhepalveluista mainittiin päiväkodit ja pitkät perhevapaat. Eräs mies kuvasi päiväkoteja paikoiksi joihin lapset saa ”työpäivän alta pois”, kun taas naiset pohtivat, miten pitkään on hyvä olla hoitovapailla – milloin lapsen haluaa laittaa hoitoon, ja missä vaiheessa itse palaa osa-päivätöihin. Näissä vastauksissa korostui optimistinen ajatus siitä, että perhe ja työelämä yhdistyy toimivaksi kokonaisuudeksi.

”Suomessa on hyvät päivähoiot ja, iipekerhot koululla ja – sen lapsen saa kyllä niinku sen työpäivän alta pois jonnekki, tungettua” (21-vuotias mies, Oulu)

”Johanna: mää haluaisin ainaki olla, lasten kaa niin paljon kotona, ku vaan pystyy. siis, olikse nyt tyyliin maksimissaan se kolme vuotta mitä pystyy olla vanhempain hoitovapaalla ja, koska, – emmä haluis antaa ihan pienenä hoitoon”

Sofia: kyl ainaki aluks äitinä varsinkin niin totta kai haluis olla siin kotona. Mut sit mä luulen kans et jossain vaihees mä en tiedä oisko se ihan kolmea vuot oikeesti haluis olla kotona et jossain kohtaa haluis ehkä osa-aikasta työtä tai silleen, puolta päivää tai, kolmipäivästä työviikkoo. Mut voi olla est niinku, taloudellisista syistä et pitää tehdä ihan täyttä päivää (...) mut todennäköisesti nyt ainaki suurin osa elämästä ois silleen töissä ja ois ne lapset” (19–23-vuotiaat perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneet naiset, Helsinki)

”mää ootan sitä että pystyy just keskittymään siihen sen lapsen, hyvinvointiin ja sen hoitamiseen, tavallaan se on ehkä se, idyllisin minun mielikuvissa että se elämä on sitä lapsen hoitamista vähän aikaa. mut – siinä sitte, tulee kaikkea järjestelemistä hirveesti kun jossain vaiheessa palaa, työelämään. ja sitten just tämmöset kasvatukselliset asiat mistä pitää sitte olla suunnilleen sammaa mieltä sen, siipan kanssa, ellei sitte – itekseen kasvata.” (21–24-vuotiaat perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneet naiset, Oulu)

Tiivistys

Työn ja perheen yhdistämiseen liittyviä huolia ja haaveita

TYÖN JA PERHEENYHDISTÄMISEEN LIITTYVIÄ HUOLIA

Kaikkien ryhmien mainitsemia huolia:

- Epävarma työsuhde ja työttömyys
- Urakehityksestä tippuminen
- Palkka ja asema työelämässä jäävät pysyvästi huonommiksi
- Työn vaativuus, työmatkat tai vaikeat työajat

Vain naisten mainitsemia huolia:

- Uraa pääsee rakentamaan vasta lasten kasvettua
- Lasta ei pidä tehdä, kun on määräaikaisessa tai työsuhhteessa tai kun vakituinen paikka on tuore
- Voiko lapsen jättää huoletta puolisolle, jos haluaa itse palata töihin
- Vain vähemmän koulutettujen ryhmien mainitsemia huolia:
 - Pärjääkö taloudellisesti, jos tekee osa-aikatyötä
 - Jaksaako, jos on raskas työ, esim. vuorotyö

TYÖN JA PERHEENYHDISTÄMISEEN LIITTYVIÄ HAAVEITA

- Perhemyönteinen työnantaja
- Lapsen voi ottaa mukaan töihin
- Mahdollisuus osa-aikaiseen työhön
- Mahdollisuus hoitaa lasta kotona pitkään ja palata sen jälkeen työelämään
- Mahdollisuus jäädä työstä isyyslomalle tai vanhempainvapaalle
- Joustava sopiminen hoidosta puolison kanssa, lapsirakas puoliso
- Vain korkeasti koulutettujen mainitsemia haaveita:
 - Mahdollisuus olla tekemättä ylipitkiä työpäiviä
 - Mahdollisuus etätööhön
 - Lapsen laittaminen hoitoon mahdollisimman pian

5.3 Tasa-arvo, ei mikään itsestäänselvyys

Haastatteluihin osallistuneet nuoret ovat itse kasvaneet yhteiskunnassa, jossa äitien ja isien tasavertaista osallistumista työelämään pidetään jo itsestäänselvyytenä. Hoivavastuiden jakaminen perheissä ei kuitenkaan ole edennyt samaa tahtia: yhä edelleen naiset käyttävät valtaosan perhevapaista tai muita työn joustomahdollisuuksia huolehtiakseen lapsista tai muista omaisista. Isien osallistuminen on kuitenkin kasvanut vähitellen, ja tällä hetkellä suomalaisisät käyttävät esimerkiksi noin 10 prosenttia vanhempainvapaista. Väestöliiton perhebarometrien perusteella nuoret miehet ovat myös aikaisempaa valmiimpia jakamaan hoivavastuuta perheessä. Vuonna 2014 tehdyn kyselyn perusteella peräti lähes kolmasosa 20–40-vuotiaista isistä olisi ollut valmis jäämään kotiin hoitamaan pientä lastaan vähintään puolen vuoden ajaksi tai pidempään (Lainiala 2014). Vaikka isien todellisuudessa pitämät perhevapaat jäävät tästä vielä paljon jälkeen, kertoo tulos kuitenkin vähitellen tapahtuvasta hoivavastuun jakamista koskevasta asennemuutoksesta nuorten keskuudessa. Myös isien lasten kanssa vietetty aika on viime vuosikymmenten aikana selvästi noussut, joskin äidit antavat edelleen enemmän aikaa lapsilleen kuin isät.

Fokusryhmissä kysyttiin, millä lailla vastaajat ajattelivat jakaa vastuuta perheestä ja vanhemmuudesta puolisonsa kanssa omassa perheessään. Muutaman nuoren miehen mukaan tasa-arvo näyttäytyi itsestäänselvyytenä, ainakin julkisissa mielikuvissa.

”mä mietin et, julkinen vanhemmuus, menee – enemmän ja enemmän siihen että on kaksi vanhempaa ja, se vastuu on ihan yhtäläisesti molemmilla” (21-vuotias yliopisto-opiskelija, Oulu)

”nykyään on semmonen trendiki että miehet haluaa kans jäähä, isyyslomalle. (...) ehkä nykyään enemmän semmosta tasa-arvoa että naiset kans haluaa käyä töissä ja sitte miehet kans haluaa tehän sen oman hommansa” (21-vuotias ylioppilas, Oulu)

Miehet tiedostivat lasten kielteisen vaikutuksen naisen työuraan, mutta katsoivat että asiaa voi perhevapaiden jälkeenkin korjata. Muutama mies korosti, että isyysvapaan lisäksi mies ja nainen voivat halutessaan jakaa perhevapaita tasan. Kummankin työura voi onnistua, joskin se vaatii ”tosi paljon järjestelyjä”. Onnistuneita esimerkkejä molempien vanhempien työuraan sopivista ratkaisuista löytyi tuttavapiiristä.

Miesten taholta korostettiin joustavuutta ja sitä, että tilanne ratkaisee, kuka käytännössä hoitaa lapsia enemmän. Kahdessa miesryhmässä vieroksuttiin haastateltavien käyttämää ilmaisua kotitöiden ’jakamisesta’ puolisoitten kesken. Jakaminen ymmärrettiin mahdollisesti viestinä siitä, että jako on sama kuin täsmällinen puolitus, mitä ei nähty välttämättä toivotavana asiana. Sen sijaan ajateltiin, että elämäntilanne ja omat sekä puolison toiveet ohjaavat joustavasti kohti ratkaisua. Yhdessä miesryhmässä pohdittiin myös perinteisemmän työnjaon mahdollisuutta, jossa mieselättäjän rooli korostuu, mikäli vaimo niin toivoisi.

Usein perhevapaat siis miellettiin miesten kohdalle lähinnä isyyslomiksi. Tosin seuraavassa ryhmäkeskustelussa yksi haastateltava puhuu ensin siitä, miten hän haluaisi olla isyyslomalla ”vähän”, toisen korostaessa, että hän kyllä voisi jäädä kotiin pidemmäksikin aikaa. Tämä valinta herättää puolestaan sitten heti ajatuksia mahdollisista kielteisistä vaikutuksista miehen uraan.

”Mikko: mää uskon että meillä menis ainaki aika tasan että, molemmat pystyy joutaan jos tarvii, me ollaan kumpiki aika semmosia, joustavia ihmisiä, että meidän on heleppo sopia asiosta, mittään turhaa vääntöä ei oikeen mistään. nii, silleen uskon et menis aika joustavasti, ja toivottavasti tasan että kyllä määki tykkäisin olla, isyyslomalla vähän”

Juhani: mustki se ois ihan mukavaa oikeesti jäähä kotia, tai se kuulostaa iteltä ihan mukavalta että en tiä miten se sitte käytännössä toimis

Mikko: siinä voi olla vähän töistäki painetta sitte jos on, uraputkessa.” (21-vuotiaat perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneet miehet, Oulu)

Miten naisten kesken sitten suhtauduttiin sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja vanhemmuuden vastuun jakamiseen? Kukaan naispuolisista vastaajista ei olettanut, että työt jakautuisivat itsestäänselvästi tasa-arvoisesti heidän lastensa isien kanssa. Kuten edellä esitettiin, naiset pohtivat monelta eri kannalta lapsensaannin vaikutuksia nimenomaan naisen uraan ja tuloihin. Lähtökohta oli, että lisääntymisessä naisia syrjitään työmarkkinoilla ja että he pärjäävät huonommin kuin äidit tai suhteessa miehiin. Tätä lähtökohtaa ei näissä fokusryhmissä sanallistettu vihaisesti tai poliittiseksi protestiksi, vaan asiaa kuvailtiin ”ikäväksi”, ”vähän epäreiluksi” ja sellaiseksi, joka asettaa yksittäiselle naiselle ”vaikeita valintoja”. Työmarkkinoilla vallitsevaa asetelmaa pidettiin niin syrjivänä, että vapaaehtoisesti lapsettomilla naisilla katsottiin jopa olevan selvä etulyöntiasema, mikäli työnantaja asiasta tietäisi. Yksi vastaaja korostaa myös, miten epäreilua on kehottaa yhteiskunnan taholta naisia synnyttämään, vaikka se ei mitenkään sovi urasuunnitelmiin.

”haluaisin ihan hirveesti uran mut sit just se että, – jos neljäkymppisenä nainen pääsee taval- laan takasin siihen työelämään se tuntuu aika niinku pahalle, et ku se tippuu niin selkeesti siitä, – perinteiseltä corporate ladder meiningiltä. Siin vaihees ku sä oot raskaana nii se on vaan fakta et sä niinku tipahdat siitä. sitä mieltii välil et se on ehkä vähän epäreilua et naisil on aika paljon vastuuta silleen – se on kumminki naisen homma loppujen lopuksi kasvattaa se lapsi, ja sit jos haluais uranki niin, se on aika vaikeit valintoja silleen.” (24–31-vuotiaita yliopisto-opiskelijoita, Helsinki)

”Facebook-ryhmässä joku kysy et, – kannattaako mun sanoo työhaastattelussa että mut on steri- lisoitu, ja sit siithän lähti sehän lähti aivan – se meni tunteisiin se homma aika nopeesti että ei. Ei koettu solidaarisena sitä, et se nainen tois sen esille etten pysty saamaan lapsia koska se aset-

tais hänet etusijalle, muihin naisiin verrattuna.” (24–31-vuotiaita yliopisto-opiskelijoita, Helsinki)

”nyt ku, viimisen viiden vuoden aikan tosi paljon uutisis siitä et Suomes syntyvyys laskee ja sit tavallaan tuntuu et joka tuutis tulee sitä painostusta et hankkikaa nuorempina lapsia hankkikaa paljon lapsia! (...) ja sit se on tosi ikävää, koska ei se vaan istu yhtään urakehitykseen”

5.4 Yhteenveto

Tässä luvussa olemme pohtineet vanhemmaksi tulon erilaisia vaikutuksia naisen ja miehen elämänculkuun. Aikuisuuden tulokertymää koskeva tarkastelumme rekisteriaineistoja hyödyntäen osoittaa, että varhainen lastensaanti on taloudellinen riski sekä miehille että naisille ja lastensaannin lykkääminen voi urakehityksen kannalta olla kannattavaa. Tuloksissa oli kuitenkin merkittäviä eroja sukupuolen ja sosiaaliluokan mukaan.

Miehillä isäksi tulo ylipäätään oli yhteydessä suurempaan tulokertymään lapsettomiin miehiin verrattuna. Lapsensaannin lykkääminen kannatti kaikissa koulutusryhmissä aina kolmenkymmenen ikävuoden tienoille tai jopa siitä hieman pidemmälle. Korkeimmin koulutetuilla miehillä tulokertymän nousu oli jyrkintä: jokainen ikävuosi lähemmäs 30. ikävuotta kasvatti selvästi tulokertymää. Vähiten koulutettujen miesten kohdalla taas lykkääminen kannatti aina lähes 35. ikävuoteen asti.

Naisten kohdalla varhainen lastensaanti oli selvästi epäedullista tulokehityksen kannalta lähes kaikissa koulutusryhmissä. Korkeimmin koulutetut äidit eivät kuitenkaan jääneet merkittävästi jälkeen saman koulutusryhmän lapsettomista naisista mikäli saivat lapsensa hieman alle kolmikymppisinä. Lastenhankinnan lykkääminen kannatti myös ammattikoulun suorittaneilla naisilla. Vaikka myös ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla naisilla lastensaannin siirtyminen kannatti, heidän tulokertymänsä jäi silti jälkeen saman koulutustason omaavien lapsettomien naisten tulokertymästä.

Se, miten eri tavoin vanhemmuus ja erityisesti varhainen vanhemmuus vaikutti miesten ja naisten tulokertymiin, miehillä myönteisesti ja naisilla kielteisesti, on yhteiskunnallinen kysymys, johon voidaan vaikuttaa poliittisilla päätöksillä kuten perhepolitiikalla ja tasa-arvokasvatuksella. Fokusryhmien perusteella vanhemmuuden tasa-arvo ei ole tämän päivän Suomessa itsestäänselvyys työpaikoilla eikä perheissäkään.

Nuorten aikuisten haastatteluissa lähtökohtainen oletus oli, että vanhemmuus on aivan eri asia naisen ja miehen kohdalla. Miesten laajempi osallistuminen lasten hoitoon erityisesti isyysvapaiden ja kohtuullisen pituisten työpäivien kautta nähtiin kyllä tervetulleena ja ajankohtaisena trendinä. Silti sekä naiset että miehet olettivat, että vaimo jää pitkille vapaille, ja että juuri naisen opiskelu tai ura kärsii lapsista.

Naisten puheessa korostuivat selvästi miehiä enemmän lastenhankinnan aiheuttamat kat-

kot uralle ja työsuhteet, joiden aikana ei ole sopivaa tai ei haluttu hankkia lapsia. Naiset myös pohtivat erilaisia tapoja ajoittaa perhevapaiden aiheuttamia poissaoloja elämänsä aikana ja osallistua mahdollisuutta. Halu, tai koettu velvoite hoitaa lasta itse ja työelämän tai uran tuomat vaatimukset koettiin ristiriitaisina ja vaikeasti yhteensovittavina. Työnantajilta ei yleensä juuri odotettu ymmärrystä lisääntymisessä olevia naisia kohtaan, sen sijaan avoimesti perheystävällisiä työpaikkoja kiitettiin. Miesten puheissa lähtökohtaisesti lapsen tulon ei nähty juuri aiheuttavan katkoksia, tai ainakaan kovin pitkiä (miehen) työssäkäynnille.

Sekä vähemmän että enemmän kouluttautuneet naiset näkivät lapsen ja työn joko-tai-ratkaisuna: jos on lapsi, ei voi tai ei saa osallistua työelämään enää niin kuin haluaisi. Jos taas nainen haluaa tehdä töitä ja edetä ammatissaan, siihen ei sovi lapsi, koska työ vie niin paljon voimavaroja ja aikaa.

Hieman yllättävää oli, että naiset eivät pohtineet tai edes maininneet, miten puoliso on tai voisi olla resurssi työn ja perheen yhteensovittamisessa. Useimmissa perheissä on kuitenkin kaksi huoltajaa, mutta haastatellut (naiset) tuntuivat ajattelevan sellaista tilannetta, jossa äiti on päävastuussa lapsesta ja lapsi on äidin työn kannalta uhka. Toinen, optimistisempi mielikuva voisi olla että taloudessa on kaksi aikuista, jotka voisivat olla toistensa resursseja ja sovittelua yhteen töitä ja lapsen hoitoa, niin kuin muutama nuori mies asian hahmotti.

Niin rekisteritulosten kuin fokusryhmissä nousseiden mielipiteiden pohjalta Suomen nuoret aikuiset elävät keskeneräisen tasa-arvokehityksen puristuksessa. Naisten ansiotyö on itsestäänselvyys ja edellytys, jota kukaan ei kyseenalaista, mutta isien osallistuminen tasa-arvoisesti kotona ei edelleenkään kuulu kaikkien elämänsuunnitelmiin.

6 Tiedetäänkö hedelmällisyydestä riittävästi?

”ennen aatteli et vois hankkii kolmekymppisenä, mut sit ku on lukuun aika paljon siit lapsettomuudest nii sit on silleen okei no kyl mä itse asias haluisin niit varmaan vähän aikasemmin”

Lastensaannin lykkääminen myöhempään ikään tapahtuu kehittyneissä maissa huolimatta siitä, että naisten hedelmälliset vuodet eivät ole biologisesti muuttuneet. Monet tulevat onnistumaan hyvin lastensaantinsa ajoituksessa. Toisten kohdalla odottamattomat elämänmuutokset ja kriisit tai vaikeudet raskaaksitulossa vaikeuttavat lastensaantia. Kyse on eräänlaisesta ”uhkapelistä”, pyritään parhaaseen mahdolliseen opiskelun, työn, ansiotulojen kehityksen, parisuhteen, oman kypsymisen sekä lisääntymiskyvyn yhdistämiseen. Harva kuitenkaan onnistuu kaikkien osatekijöiden hallitsemisessa.

Kuten aiemmista luvuista ilmeni, nuoret aikuiset tiedostavat ainakin osittain lykkäämisen ja hedelmällisyyden välisen riskipelin luonteen. Tässä viimeisessä tulosluvussa käsittelemme tarkemmin suomalaisten tietoja naisten ja miesten hedelmällisyydestä. Pohdimme väestön tietotasoa eri koulutusryhmissä sekä hedelmällisyyttä ja perhesuunnittelua koskevan neuvonnan tarpeellisuutta. Milloin ja miten lastensaannista kannattaisi keskustella ja valistaa, jotta se parhaiten kannustaisi nuoria ja aikuisia heitä itseään koskevassa päätöksenteossa?

6.1 Naisen ja miehen iän yhteydestä hedelmällisyyteen

Lastensaannin siirtyminen myöhemmälle iälle lisää tahattoman lapsettomuuden riskiä sekä raskauteen ja synnytykseen liittyvien komplikaatioiden ja lasten terveyteen kohdistuvia riskejä. Vaikka vanhemmuus myöhemmässä ikävaiheessa voi merkitä vakaampaa tai kypsempää vanhemmuutta, siihen liittyy myös selviä lääketieteellisiä haasteita.

Noin 15 prosenttia suomalaisista lasta yrittävistä naisista ja miehistä hakeutuu hedelmöityshoitoihin raskaaksi tulemisen vaikeuksien vuoksi (Koskinen ym. 2012). Mitä vanhempi pariskunta on aloittaessaan lastenhankinnan, sitä todennäköisempää on, että pari ei tule luonnollisesti raskaaksi ja joutuu turvautumaan henkisesti ja taloudellisesti raskaisiin hedelmöityshoitoihin tai jää kokonaan lapsettomaksi (Schmidt et al. 2012).

Myöhäisemmän iän tuomat riskit liittyvät erityisesti fyysisen vanhenemisen vaikutuksiin. Munasolujen ja siittiöiden laatu heikkenee iän myötä. Fyysisen iän ohella elämäntyyliin liittyvät tekijät kuten yli- tai alipaino, tupakointi, psykologinen stressi ja liikkumattomuus hei-

kentävät hedelmällisyyttä (Sharma et al. 2013). Ihmisten hedelmällisyys myös vaihtelee väestöstä toiseen sekä yksilöiden välillä: siinä missä jonkun hedelmällisyys alenee jo 20-vuotiaana, toinen voi saada lapsia 45-vuotiaankin.

Iän vaikutusta hedelmällisyyteen on arvioitu laskemalla syntyneiden lasten määriä puolison kanssa elävillä heteropareilla väestöissä, joissa ei käytetä ehkäisyvälineitä. Kehittyneissä länsimaissa, joissa suuri osa aikuisväestöstä käyttää ehkäisyvälineitä, arvioidaan sen sijaan esimerkiksi sitä, miten nopeasti pariskunta tulee raskaaksi, tai sitä, miten todennäköistä on, että syntyy elävä lapsi yhtä kuukautiskiertoa kohti, kun raskautta yritetään. (Baird ym. 2005; Schmidt ym. 2012.)

Hedelmällisyyttä arvioidessa yksilön aikaisemmalla lapsiluvulla on myös merkitystä. Yritettäessä ensimmäistä lasta ennusteet ovat hieman alhaisempia kuin seuraavien lasten kohdalla. Tämä johtuu siitä, että ensimmäisen lapsen kohdalla mukana ovat myös lääketieteellisesti hedelmättömät yksilöt. Sen lisäksi naisen ruumis tulee kokeneemmaksi ensimmäisen raskauden ja synnytyksen myötä, mikä fysiologisestikin näyttää edesauttavan seuraavan raskauden alkamista.

Yleistäen voi sanoa, että molemmat sukupuolet ovat hedelmällisimmillään 20-vuotiaana tai hieman sen jälkeen. Naisten keskimääräinen hedelmällisyyden huippu on noin 20–24-vuotiaana. Sen jälkeen hedelmällisyys alkaa laskea, mutta voi jatkua suhteellisen korkeana melkein 30-vuotiaaksi asti. Jyrkempi lasku alkaa sen jälkeen ja viimeistään noin 35-vuotiaana väestöstä ja mittaustavoista riippuen.

Esimerkiksi avioliitossa elävillä Kanadan hutteriittinaisilla, jotka eivät käytä moderneja ehkäisyvälineitä, kuukausittainen raskaaksitulon todennäköisyys oli korkeimmillaan, 34 prosentissa, noin 21-vuotiailla naisilla. Sen jälkeen todennäköisyys laski hutteriittinaisen vanhetessa melko tasaisesti ja oli 24 prosenttia 25-vuotiailla, 17 prosenttia 30-vuotiailla, 12 prosenttia 35-vuotiailla ja 5 prosenttia 40-vuotiailla. Tässä on hyvä pitää mielessä, ettei tällaisilla ”luonnollisen hedelmällisyyden” aineistoilla voida huomioida sellaisia tekijöitä kuin halua tulla raskaaksi tai pariskuntien yhdyntätiheyttä eri ikävaiheissa. (Larsen & Yan 2000.)

Hollannissa selvitettiin 1943–1967 syntyneiden, tutkimushetkellä 25–49-vuotiaiden naisten lapsensaantitoiveita sekä aikaa siihen, että pariskunta yrittäessään sai alkuun elävään lapseen päätyvän raskauden. Jälleen naisen hedelmällisyys oli korkeinta 20-vuotiaana, jolloin noin 80 prosenttia naisista tuli raskaaksi kuuden kuukauden yrittämisen aikana. Noin 33. ikävuoteen asti kuuden kuukauden sisällä onnistui 65–70 prosenttia. 33–35-vuotiaiden kohdalla vastaava luku oli 50 prosenttia. (van Bavel ym. 2007.) Kun samassa tutkimuksessa mitattiin sitä, kuinka monta pariskuntaa ei onnistunut aloittamaan lapsen syntymään johtavaa raskautta kahden vuoden yrittämisen aikana, osuus oli noin seitsemän prosenttia 19–28-vuotiaiden naisten kohdalla ja 20 prosenttia 35-vuotiaiden naisten kohdalla. Toisen, eurooppalaista aineistoa hyödyntävän tutkimuksen samansuuntaisen tuloksen mukaan raskaaksitulomahdollisuus vähenee noin puolella kun verrataan vähän päälle 20-vuotiaasta ja vähän alle 40-vuotiaasta naista (Dunson, Colombo ja Barid 2002).

Miesten hedelmällisyyden käyrä seuraa toista muotoa. Miehen todennäköisyys siittää lapsi heteroyhdynnässä laskee suoraan mutta hitaammin kuin naisen todennäköisyys tulla raskaaksi. Miesten kohdalla muutos johtuu muun muassa siittiöiden liikkuvuuden heikentymisestä ja mutaatioiden lisääntymisestä. (Kidd, Eskenazi ja Wyrobek 2001). Tutkijat puhuvat 40 ikävuodesta miehen ”varoitussalona”, sillä sen jälkeen hedelmällisyys on jo selvässä laskussa (de la Rochbrochard, McElreavey ja Thonneau 2003.) Vastaavasti naisen ”keltainen valo” syttyy noin 35-vuotiaana. Naisen kohdalla ”punainen valo” tulee kuitenkin vastaan jo noin kymmenen vuoden päästä. Siinä missä harva nainen voi synnyttää lapsia 45. ikävuoden jälkeen, mies saattaa biologisesti tulla isäksi vielä 80-vuotiaana. Suomessa miesten lisääntymistä rajoittaakin enemmän kumppanin ikä kuin oma ikä. Koska parisuhteiden ikäerot ovat meillä maltillisia, harvempi kuin joka viides mies elää itseään enemmän kuin viisi vuotta nuoremman naisen kanssa.

Vanhemmaksituloikä on myös yhteydessä äitiin ja lapseen kohdistuviin terveysriskeihin. Monet riskit koskevat toisaalta hyvin varhaisia, alle 20-vuotiaiden raskauksia ja synnytyksiä ja toisaalta iäkkäämpien, yli 35-vuotiaiden vanhempien lisääntymistä. Useat lääketieteelliset tutkimukset löytävät yhteyden äidin korkeamman iän ja raskaus- ja synnytyskomplikaatioiden, vauvan syntymäpainon sekä vauvan terveyden välillä. Ikääntyneillä synnyttäjillä on esimerkiksi useammin pitkäaikaisia sairauksia, kuten korkeaa verenpainetta, sokeritautia, ja sydänperäisiä ongelmia. Keskenmenot ja istukan toimintaan liittyvät ongelmat ovat tässä ryhmässä yleisempiä, samoin keisarileikkaukset, synnytyksen käynnistäminen ja ennenaikaiset synnytykset. Naisen ikä on yhteydessä alhaiseen lapsen syntymäpainoon, joka vuorostaan on yhteydessä moniin muihin lapsen terveysriskeihin (Hemminki & Gissler 1996). Jälleen vaikutukset vaihtelevat muun muassa sen mukaan, onko kyse naisen ensimmäisestä lapsesta vai ei, sekä muiden terveysindikaattorien mukaan. (Lawlor, Mortensen ja Nybo Andersen 2011.)

Myös miesten ikääntyminen vaikuttaa syntyvän lapsen terveyteen sekä sikiövaiheessa että lapsuudessa ja koko elämänkulun aikana. Tätä aihetta on tutkittu paljon vähemmän kuin äidin iän vaikutuksia, mutta tulokset ovat samansuuntaisia, joskin lievempiä. Siittiömutaatioiden lisääntyminen iän myötä voi nostaa muun muassa keskenmenoriskiä (Slama ym. 2005; Alio ym., 2012) tai syntyneen lapsen riskiä sairastua syöpään (Nybo Andersen ja Urhoj 2017). Vaikka isän iän vaikutukset lapsen terveyteen saattavat olla yksilötasolla vakavia, ne ovat väestötasolla kuitenkin varsin pieniä.

Tutkimustulokset osoittavat siis kiistatta, että iäkkäämpi vanhemmuus tarkoittaa kohonneita riskejä tahattoman lapsettomuuden ja terveyden kannalta. Tästä huolimatta monissa länsimaissa toteutetuissa tutkimuksissa on todettu, että nuorten aikuisten tiedot hedelmällisyyden ikään liittyvästä laskusta ovat puutteellisia (Hashiloni-Dovel ym. 2011; Lampic 2005; Virtala ym. 2011). Tietoisuus monista muista iän ohella hedelmällisyyttä alentavista tekijöistä (esimerkiksi tupakointi tai merkittävä yli- tai alipaino) on tätäkin heikompaa (Ekelin ym. 2012; Daniluk & Koert 2015). Miesten tiedot hedelmällisyydestä ja siihen vaikutta-

vista tekijöistä ovat yleensä virheellisempiä kuin naisten. Lisäksi ihmisten on usein vaikea mieltää hedelmällisyyden laskun koskevan itseään, vaikka jonkinlainen käsitys keskimääräisestä hedelmällisyyden kehityksestä heillä olisikin (Birch Petersen 2016). Niissäkin tutkimuksissa, joissa ihmisten tiedot hedelmällisyydestä ovat olleet verrattain hyvät, suurin osa aikoo tästä tiedosta huolimatta itse aloittaa lapsen hankkimisen vasta, kun naisen hedelmällisyys on jo laskussa (Vassard ym. 2016).

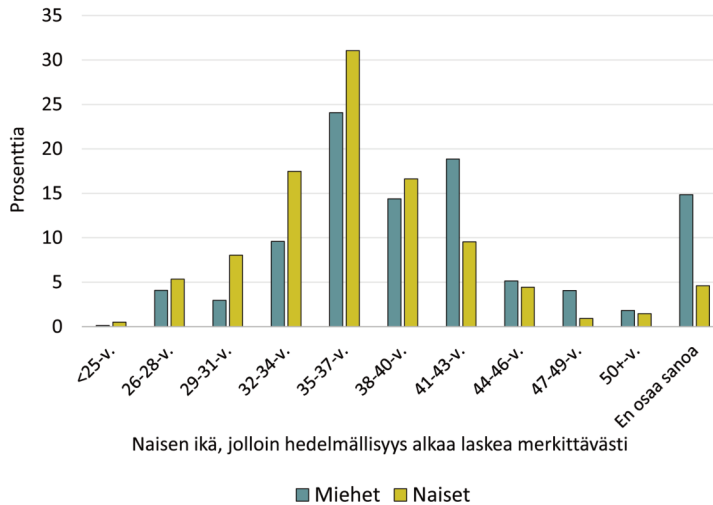
6.2 Suomalaisen tiedot hedelmällisyydestä

Mitä suomalaiset tietävät iän yhteydestä hedelmällisyyteen? Suomessa toteutettiin vuonna 2008 tutkimus, jossa korkeakouluopiskelijoilta kysyttiin heidän lastensaantitavoistaan ja hedelmällisyyttä koskevista tiedoista (Virtala ym. 2011). Tässä tutkimuksessa noin 30 prosenttia naisista ja yli puolet miehistä luuli naisen hedelmällisyyden laskevan merkittävästi vasta 45-vuotiaana, eli vähintään kymmenen vuotta myöhemmin kuin todellisuudessa tapahtuu. Myös Väestöliiton vuoden 2015 perhebarometrikyselyssä tiedusteltiin aikuisilta suomalaisilta käsityksiä siitä, missä ikävaiheessa naisen hedelmällisyys alkaa merkittävästi alentua.

Minkälaisia käsityksiä nuorella aikuisväestöllä on naisen iän merkityksestä hedelmällisyyteen? Kuviossa 14 on kuvattu 20–35-vuotiaiden perhebarometrivastaajien näkemys siitä, missä ikävaiheessa he uskoivat naisen hedelmällisyyden alkavan laskea merkittävästi. Lisä-äntymisterveyttä koskevan tutkimustiedon mukaan naisen hedelmällisyys alkaa laskea selvästi 35. ikävuoden jälkeen. Tämän mukaisesti luokiteltiin 'huonot tiedot iän merkityksestä'-ryhmään ne vastaukset, joiden mukaan hedelmällisyyden merkittävä lasku sijoittuu vasta 40. ikävuoden jälkeen tai jotka eivät osanneet sanoa kantaansa.

Heikosti naisen iän vaikutuksesta tietävien osuus oli odotetusti suurempi nuorilla miehillä naisiin verrattuna. Lähes 45 prosenttia nuorista miehistä tiesi huonosti iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen, naisilla tämä osuus oli 21 prosenttia. Tiedot olivat erityisen heikkoja kaikista nuorimpien, 20–24-vuotiaiden kohdalla: tässä ikäryhmässä naisista runsas kolmasosa (35 %) ja miehistä lähes 60 prosenttia ei tiennyt iän vaikutuksesta naisen hedelmällisyyteen.

Kuvio 14. Minkä ikäisenä mielestäsi naisen hedelmällisyys ja mahdollisuus tulla raskaaksi alkaa heikentyä merkittävästi? 20–35-vuotiaat naiset ja miehet.

Lähde: Perhebarometri 2015, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

Mitä varttuneempi vastaaja oli, sitä paremmin iän vaikutuksesta tiedettiin. Silti 30–35-vuotiaista naisista hieman runsaampi kuin joka kymmenes (12 %) ei tiennyt iän merkityksestä tai arveli, että naisen hedelmällisyys alkaa heikentyä vasta 40. ikävuoden jälkeen. Saman ikäisillä miehillä tiedot olivat kuitenkin edelleen melko huonot. Melkein puolet eli 44 prosenttia miehistä katsoi, että merkittävä lasku tapahtuu vasta naisen 40. ikävuoden jälkeen tai ei osannut sanoa kantaansa. Matalasti koulutetuilla (korkeintaan perusasteen varassa olevat) miehillä ja naisilla oli tästä asiasta muita heikommät tiedot. Yliopistokoulutuksen saaneilla vastaajilla taas oli jonkin verran muita paremmat tiedot – silti tässäkin ryhmässä useammalla kuin joka kymmenennellä naisella ja lähes joka neljännellä miehellä oli heikot tiedot iän vaikutuksesta naisen hedelmällisyyteen.

Barometrissa tiedusteltiin myös, kaipaivatko vastaajat lastenhankinnan päätöksentekoon tai hedelmällisyyteen liittyvää neuvontaa. Tämän kaltainen palvelu ei kuitenkaan juuri kiinnostanut nuoria aikuisia. Hieman harvempi kuin joka kymmenes (8 %) 20–35-vuotias vastaaja toivoi tällaista neuvontaa (naiset 10 %, miehet 6 %), 10 prosenttia oli epävarma ja hieman yli 80 prosenttia ilmoitti, ettei kaivannut tällaista neuvontaa. Koulutusryhmien välillä ei juuri ollut eroja. Naisten kohdalla ne, joiden tiedot iän yhteydestä hedelmällisyyden laskuun olivat heikot, olivat hieman muita kiinnostuneempia (13 % vs. 9 %) tämän kaltaisesta palvelusta.

6.2 Ajatuksia lisääntymisterveydestä ja tahattomasta lapsettomuudesta

Kysyimme fokusryhmähaastatteluissa, olivatko vastaajat kuulleet kokemuksia tahattomasta lapsettomuudesta tai itse ajatelleet tai kokeneet sitä. Kysyimme myös, miten he ajattelivat iän vaikuttavan lasten saantiin naisilla ja miehillä. Emme haastattelun aikana antaneet tie-teellisesti oikeaa vastausta (vaikka sitä usein kysyttiin) vaan kehoitimme keskusteluun ja omiin mielipiteiden ilmaisemiseen. Emme myöskään kysyneet suoraan iän tuomista terveysterveysriskeistä syntyvälle lapselle, mutta muutama naisvastaaja pohti itse tätä asiaa.

Haastateltavien tietotaso lisääntymisterveydestä oli hyvin vaihtelevaa. Melkein jokainen tunsikin lapsettomuudesta kärsineitä sukulaisia tai työtovereita. Monet myös korostivat esi-merkkejä siitä, miten sukulainen tai tuttava oli saanut lapsia hyvin vanhalla iällä ilman eri-tyisiä ongelmia.

Peruskoulun opetussuunnitelma tarjoaa seksuaalivalistusta sekä tietoa lisääntymisen fy- siologiasta ja terveydestä. Mitä nuoret aikuiset muistavat siitä, ja mistä tietoa lisääntymis- terveydestä hankitaan peruskoulun jälkeen? Fokusryhmien perusteella koulun seksivalistuk- sesta muistetaan lähinnä painotus raskauden ehkäisyyn. Perhesuunnittelun toinen puoli, eli suunnitellun raskauden toteutus, ei noussut kenenkään muistissa asiana, josta olisi koulussa saatu tarkemmin tietoa. Koulun seksivalistuksen antamaa mielikuvaa kuvailtiin sellaiseksi, että ehkäisyn pois jättäminen johtaa raskauteen. Toisaalta korostettiin usein, että tämä ei ole yläasteella kovin ajankohtainen tieto, ”voi olla että siihen aikaan se otollisempi tieto on että älkää tehkö mitään tyhmää vaan”, kuten yksi nuori mies asian tiivistä. Peruskoulun jälkeen tietoa haetaan internetistä tai tietoon törmätään medioissa ja läheisten kautta. Lukion bio- logiassa on kurssi ihmisen biologiasta, mutta useimmissa muissa koulutusasteissa lisäänty- misterveyttä ei enää opeteta.

Näin 27–29-vuotiaat korkeasti koulutetut naiset Oulussa pohtivat omien seksuaali- ja li- sääntymisterveyteen liittyvien mielikuvien muutosta ehkäisyn käytöstä epävarmuuteen siitä, että raskaus ei aina heti onnistu.

”Riina: se mielikuva oli että jos jätät ehkäisyn pois niin pam solet heti raskaana.

Venla: mut sit toisaalta se on kääntynyt ehkä enemmän siihen et sit ku sen ehkäisyn jättää pois ja haluais niit lapsia niin sitte niitä ei saa – et sit enää ei oo mahdollista se että – se iskis ekasta kerrasta.

Karoliina: mutta tuoki näkökulma on tullu vasta sen jälkeen kun on ite luku jostakin, medi- asta.”

Tahaton lapsettomuus oli kulkenut muutamien naisten mielessä pelkona siitä, että se saattaisi koskea heitä itseään. Käytännössä kaikki olivat kuulleet raskaaksitulovaikeuksista tai tiesivät tuttavapiireissä tapauksia. Vastentahtoisesti lapsettomia säällitiin ja asiaa pidettiin surullisena riippumatta omista lastensaantisuunnitelmista. Puhuttiin myös siitä, miten tuttavien ja suku- laisten olisi oltava hienotunteisia lapsettomien kohdalla, sillä syitä lapsettomuuteen ei tiedetä.

”ohan meilläki toimistolla ollu sellassii tyyppei jotka avoimesti puhuu siit lapsettomuudesta, niin sit onhan se jotenki, niinku se, – suru on – sellanen joka – menee kyllä omiinki tunteisiin” (24-vuotias nainen, Helsinki)

”mitä äitiltä on kuullu nii, ja sitte on jotaki vanhoja kuvia kateltu ja on jotain juttuja kertonu niin, on ollut, varsinki sille, [sukulaiselle] ollu kova paikka siinä ku, muut lähisukulaiset tullee lapsia koko ajan ja sitte ei ite saa lapsia” (21-vuotias mies, Oulu)

”yks työkaveri on, joka on pitkään koittanu, – se on siitä joskus kahavihuoneessa, sillai privaatisti puhunu, aika rankkaa, onhan se niin pitkään, yrittänyt lasta, ja on pari kappaletta keskenmenoja sitte” (25-vuotias nainen)

Kun kysyttiin haastateltavien näkemyksiä siitä, miten ikä vaikuttaa hedelmällisyyteen, yleinen näkemys oli, että näin tapahtuu ja etenkin 40 ikävuoteen mennessä. Miesten iän vaikutuksesta ei ollut minkäänlaisia käsityksiä. Ottaen huomioon tutkimusalan tuoreuden, tämä ei ole kovin yllättävää. Naisten hedelmällisyydestä naiset tiesivät odotetusti enemmän kuin miehet, ja korkeammin koulutetuilla oli myös enemmän tietoa muihin verrattuna. Koulutus-
alasta riippuen korkeasti koulutetut naiset suhtautuivat kuitenkin tähän hyvään tietotasoonsa enemmän tai vähemmän ahdistuneesti. Jotkut akateemiset naiset korostivat, että kokevat median tiedonvälityksen painostavana. Sen lisäksi moni fokusryhmähaastateltava kertoi sukulaisistaan tai tuttavistaan, jotka olivat hankkineet lapsia keskimäärästä iäkkäämpinä.

”Haastattelija: milloin naisen ikä alkaa kolkutella takarajoja?

Ville: onk se ((naurua)) neljäkymmenen viiva viienkymmenen välillä että – tiiän yhen, perheen joka, nainen niinkö on saanu viiskymppisenä lapsen, ei kai siinä mittään –

Juhani: mulla sai serkku – serkku oliko se neljäkymmentä ja sillä tais olla lähemmäs neljäkymmentä kanssa vaimo

Ville: [miehen ja naisen kohdalla] ei kai sillä oo niinkään takaraja, emmää ainakaan aattele sitä sillee” (21-vuotiaat perus- tai keskiasteen koulutetut miehet, Oulu)

Eräs haastateltava korosti, että julkiset puhteet vanhemmaksituloian noususta voidaan vahingossa tulkita viestinä siitä, että biologinen lisääntymisen takaraja ei olisikaan sama kuin aikaisemmin.

”ku koko ajan niinku ensisynnyttäjän keski-ikä on noussu ja tälläst tilastoa niinku mikä, viesti on niin sit, ei ookkaan semmost kiirettä, huomataan et voidaan ensin tehdä nää muut tavoitteet ensin et pääsee siihen uran syrjään kiinni et ku ei, vaikka samal taval biologinen kello mukamas tikit kun on luultu vielä viiskyt vuotta sitten.” (24-vuotias yliopisto-opiskelija, Helsinki, mies)

Haastattelujen perusteella naiset pohtivat aktiivisemmin lisääntymisterveyttä. Tosin muutama mies kuvaili, miten vaikeaa ja surullista pariskunnalle varmasti on, jos toivottua lasta ei synny. Miehet mielsivät lisääntymisterveyden usein naisen, ei miehen eikä pariskunnan yhteiseksi asiaksi. Useampi nainen myös koki, että ehkäisy jää enemmän naisten vastuulle, ja että miehet saattavat lykätä lasten saamista ymmärtämättä, mitä se naisen hedelmällisyydelle merkitsee.

”tuntuu että naiset kyllä tietää sen ainaki että se on vähän niinkö että miesten ei periaatteessa es tarvis tietää, onko ne saanu sellasen luennon että millon saa parhaiten lapsia että” (21-vuotias tekniikkaa opiskeleva mies, Oulu)

”Susanna: oon selkeesti havainnu et itte mieltii aika paljon just sitä et – no mihin, kohtaan ikäänku kannattais ruveta yrittään [lasta], suhteet siihen omaan työuraan jossa on kuitenkin kunnianhimosii haaveita, versus se et munkin poikaystävä joka on samanikänen ni on sit ehkä vähän silleen ’noo katotaan kymmenen vuoden päästä’ ja sit yrittää ite olla vähän silleen et no se ei ehkä toimi tavallaan silleen. Et on sitä kautta sit saanu ehkä jotenki sitä keskusteluu enemmän auki mut et ei tunnu olevan silleen mitään liikkuvan päässä silleen et tähän liittyis jotain niinku –

Eveliina: ((täydentää)) – biologiaa”

Useat haastatellut nuoret sanoivat, että he eivät kaipa lisää tietoa iän merkityksestä tai että olemassa oleva tieto ei vaikuta omiin suunnitelmiin. Tästä selvin poikkeus oli tämän luvun alussa oleva lainaus 20-vuotiaalta helsinkiläisnaiselta, joka kertoi, että lisääntynyt tieto on saanut hänet harkitsemaan lapsen saamista hieman nuorempana eli alle 30-vuotiaana. Seuraavat lainaukset päinvastoin korostavat, miten monet saattavat onnistua lykkäämisen uhkapelissä.

”kyl mä niinku tiedostan tilanteen [iän yhteys hedelmällisyyteen] mut ei mua oikeen silleen oo kiinnostanu (...) toisaalt mä – tiedän et mun vanhemmat on saanu esim myöhemmin lapsii ja me ollaan ihan ookoo ja silleen (...) ja oon nähny – muutenki suvustani ja niinku joka paikas et on saatu myöhemminki niit lapsia. Tai emmä niinku koe et se ois mikään ongelma jos mä hommaan ne joskus – myöhemminki.” (21-vuotias nainen, Helsinki)

”riskit kasvaa niin, on se riski mut sit toisaalt, kui iso se on, ja että, – monet on saanu, just, yli reilusti yli kolmikymppisenä niinku et ei oo käyny äidille eikä lapselle mitään (...) ehkä siit tulis, jotenki lähemmälle tai iholle jos ite ois, 25 vaikka ja lähipiiris sattuis oikeesti jotain, niinku tosi ikävää semmoselle vanhemmalle äidille, niin sitte, et tulisko siin kohtaa itelle sit semmonen et apua et mä haluun nyt ne lapset?” (19-vuotias helsinkiläisnainen)

”mun äiti oli 41 silloin kun mä oon syntynyt, niin tota, kyl mä koen et jos on iäkkäät vanhemmat niin, se niitten oma elämäntilanne on niin paljon stabiilimpi, siinä kohtaa ne pystyy tarjoon paremman nuoruuden myös sille lapselle, ainaki mun oman kokemuksen mukaan.” (24-vuotias yliopisto-opiskelija, mies)

6.3 Toiveita hedelmällisyydestietouden parantamiseksi

Fokusryhmähaastattelujen lopuksi pyysimme ehdotuksia siitä, miten hedelmällisyyttä koskevaa neuvontaa kannattaisi ja ei kannattaisi antaa. Muun muassa Iso-Britanniassa ja Tanskassa on perustettu asiantuntijaverkostoja ja lääketieteellisiä yrityksiä, jotka keskittyvät tarjoamaan yksilökohtaista hedelmällisyysneuvontaa (ks. esim. Fertility Education Initiative 2017). Suomessa vastaavaa tarjoaa kohdistetusti muun muassa muutama yksityinen lääkeyritys hedelmöityshoitojen tarjonnan yhteydessä. Haasteena on, että ne tavoittavat vain pienen osan väestöstä ja usein vasta siinä vaiheessa, kun yksilö tai pariskunta on jo kohdannut raskaaksitulovaiveuksia. Siksi kansainvälisissä keskusteluissa on esitetty esimerkiksi, että 25-vuotiaille naisille tehtyjen papa-kokeiden yhteydessä voisi olla sopiva mahdollisuus kutsua myös munasolujen toimintaa mittaaviin testeihin ja tarjota mahdollisuutta keskusteluun lasten saannista psykologin kanssa.

Ajatus räätälöidystä tuesta koskien omaa lisääntymisterveyttä ja pohdintaa herätti kiinnostusta fokusryhmiin osallistuneiden naisten parissa.

”mää taas pelekäsin, siis mulla oli ajatus että mää en varmaan saa lapsia (...) nii, tavallaan kyllä mää olisin halunnu, tavallaan tietää ja sitte joku ois voinu mulle jotaki neuvoa että mitä jos?” (24-vuotias nainen, Oulu)

Moni kiinnitti huomiota hedelmällisyyttä koskevan tiedonsaannin ajoitukseen ja muotoon, koska aihe voi olla arka. Naishaastateltavat suhtautuivat hyvin myönteisesti ajatukseen, että hedelmällisyyden voisi vapaaehtoisesti tarkistuttaa esimerkiksi munasolujen toimintaa selvittämällä tai siittiötestin avulla. Asiaan liittyen nousi kuitenkin huoli siitä, että se saattaisi joko lisätä paineita entisestään tai sitten se tuntuisi turhalta, jos lastenhankinta ei olisi ajan-kohtaista. Esimerkiksi ehkäisyneuvola tuntuisi väärältä paikalta ottaa asia puheeksi, koska siellä asioiville lastenhankinta ei yleensä ole ajankohtainen asia ja vihjaukset hedelmällisyyden laskusta saatetaan kokea hyvinkin tunkeilevina ja asiattomina. Näin asiaa pohti korkeasti koulutettujen 24–31-vuotiaiden naisten ryhmä Helsingistä:

”Eveliina: ...se et miten asia otetaan puheeksi kun se on just niin, siis sairaan sensitiivinen juttu (...) musta tuntuu et kaikista terveydenhuollon ammattilaisista ei välttämättä löydy sitä – herkkyyttä, sen asian esiintuomiseen (...) mut onhan nämä perheneuvolat missä monet nuoret

*naiset käy hankkimassa ehkäisy pillerit sun muut tarpeet niin –
 Kirsi: niin ja sit, muutamanki kerran ku on tavallaan hankkinu jotain ehkäisyjuttuja, niin jos
 siinä aletaan silleen kuumottelemaan että, – ’meinasitko nyt sit joskus’, niin se on tosi ahdistavaa.
 Jos sä meet hakeen ne pillerit, ja sun tarkoitus on, ehkäistä raskautta, niin sulle aletaan ni-
 inku siinä puhumaan siitä että no tiesitkö että sun hedelmällisyys laskee päivä päivältä ((nau-
 rua)) että no, joo ’mä nyt niinku toivon että – ei sattuisi sitä hedelmöitystä tässä et anna nyt
 vaan ne niinkun hormonit mulle jumalauta’ ((naurua))”*

6.4 Yhteenveto

Muodostuuko lisääntymisiässä olevalle nuorelle aikuiselle realistinen kuva hedelmällisyydestä peruskoulun opetuksen perusteella ja peruskoulun jälkeisistä hajanaisista tietolähteistä? Onko heillä käsitystä raskaaksitulovaikeuksien yleisyydestä? Hedelmöityshoitojen kasvava tarve ei näy ulospäin, ja tahattomasti lapsettomat puhuvat tilanteestaan kenties vain lähimmille ystävilleen. Sen sijaan poikkeuksellisen vanhana perheellistyvät saavat julkisuudessa suhteellisen paljon näkyvyyttä.

Edustavan kyselyaineiston valossa nuorilla aikuisilla on merkittäviä puutteita lisääntymisterveyttä koskeissa perustiedoissa. Lähes 45 prosenttia nuorista miehistä tiesi huonosti iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen, naisilla tämä osuus oli 21 prosenttia. Tiedot olivat erityisen heikkoja 20–24-vuotiaiden kohdalla, joiden parissa naisista 35 prosenttia ja miehistä lähes 60 prosenttia ei tiennyt iän vaikutuksesta naisen hedelmällisyyteen. Myös 30–35-vuotiaiden naisten kohdalla 12 prosenttia ei tiennyt iän merkityksestä tai arveli, että naisen hedelmällisyys alkaa heikentyä vasta 40. ikävuoden jälkeen.

Saman ikäisillä miehillä tiedot olivat tätäkin paljon huonommat: 44 prosenttia miehistä katsoi, että merkittävä lasku tapahtuu vasta naisen 40. ikävuoden jälkeen tai ei osannut sanoa kantaansa.

Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, matalasti koulutetuilla miehillä ja naisilla oli muita heikommat tiedot, ja yliopistokoulutuksen saaneilla vastaajilla taas oli jonkin verran muita paremmat tiedot. Silti tässäkin ryhmässä useammalla kuin joka kymmenennellä naisella ja lähes joka neljännellä miehellä oli heikot tiedot iän vaikutuksesta naisen hedelmällisyyteen. Tulos on huolestuttava jos pitää mielessä, että tässä tiedusteltiin perusasiaa eli iän vaikutusta naisen hedelmällisyyteen hyvin karkeasti. Tietoisuus lisääntymisterveyteen vaikuttavista muista asioista lienee tätä paljon huonompi.

Kuten edellä luvussa 3 ilmeni, varsinkin naisilla käsitys biologisesta kellosta ja iän yhteydestä hedelmällisyyteen on usein varsin vahvasti mielessä. Tästä huolimatta fokusryhmissä nousseet mielikuvat siitä, missä ikävaiheessa lastensaamisen oletetaan vielä onnistuvan melko helposti ja mihin ikään lastenhankintaa ollaan valmiita siirtämään, olivat hyvin optimistisia.

Fokusryhmähaastatteluissa joidenkin kohdalla paljastui, että vaikka riskeistä tiedetään, ne eivät välttämättä vaikuta asenteisiin. Sukulaisten poikkeukselliset esimerkit tai mediassa toisinaan esiintyvät ”iäkkäät” ensisynnyttäjät voivat osaltaan vahvistaa mielikuvia siitä, että iällä ei ole merkitystä lastensaannissa, tai että lääketieteen avulla jokainen voi tulla vanhemmaksi paljon iäkkäämpänä kuin aikaisemmin.

Miesten iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen fokusryhmiin osallistuvilla ei ollut mitään tietoa. Ylipäänsä hedelmällisyyttä ja lisääntymisterveyttä ei mielletty miesten asiaksi vaan naisen vastuuksi.

Fokusryhmissä korostui, että lasten saantia, raskaaksituloa ja perhesuunnittelua sanan laajassa mielessä ei opeteta missään. Nuori aikuinen törmää näihin asioihin tiedotusvälineissä ja joskus (yleensä vastantahtoisesti) lääkärin vastaanotolla. Fokusryhmiin osallistuvat suhtautuivat ristiriitaisesti hedelmällisyysneuvontaan. Sitä pidettiin tärkeänä mutta mahdollisuudet ylilyönteihin suurena. Ajatus räätälöidystä neuvonnasta, eli henkilökohtaisesta ja vapaaehtoisesta mahdollisuudesta tehdä lääketieteellinen tarkastus tai keskustella psykologin kanssa, sai eniten tukea.

7 Lopuksi: Yhteenveto ja suosituksia

Perhebarometri 2017 selvitti lastensaantiin vaikuttavia tekijöitä Suomessa. Syntyvyys laskee nyt jo seitsemättä vuotta. Monella lailla yllättävä kehitys herättää pohtimaan, millä tavoin suomalainen lastensaantimaisema on muuttumassa. Haastattelimme tätä barometria varten nuoria aikuisia eri puolilta Suomea heidän lastensaantiin ja perheeseen liittyvistä toiveistaan ja odotuksistaan. Kannen kuvassa yksinäinen haikara lentää sinivalkoisella taivaalla. Maailma on avara, mahdollisuuksia ja unelmia täynnä. Mahtuuko tähän maisemaan perhe, ja milloin?

Lapsia on viime vuosien aikana syntynyt aiempaa vähemmän erityisesti kaksikymppisille mutta myös kolmekymppisille suomalaisille miehille ja naisille. Niin esikoisia kuin toisiakin lapsia syntyy vähemmän, mutta kolmansia lapsia on viime vuosina syntynyt aivan erityisen vähän. Puolison puute on edelleen keskeinen lasten saamisen este, mutta lapsettomat vuodet lisääntyvät myös niillä, jotka elävät puolison kanssa. Syntyvyyden lasku ei kohdistu selkeästi tiettyihin maakuntiin tai alueisiin, mikä auttaisi syiden erittelemisessä, vaan koskettaa koko maata. On myös tärkeää huomata, että samansuuntainen muutos on nähtävissä myös muissa Pohjoismaissa kuten Norjassa ja Islannissa, missä syntyvyys on tosin lähtökohtaisesti ollut korkeammalla tasolla kuin Suomessa.

Emme vielä tiedä, miten tämänhetkinen lasku kokonaishedelmällisyysluvuissa tulee vaikuttamaan tällä hetkellä hedelmällisessä iässä olevien naisten ja miesten toteutuneeseen lopulliseen lapsilukuun. Nimenomaan alhaisen syntyvyyden maissa vuosittaisten syntyvyyslukujen vaihtelu on usein jyrkkää ja johtopäätösten tekeminen pitkän aikavälin trendeistä siten hankalaa (Sobotka 2017). Jos Suomen kokonaishedelmällisyys vuodesta 2018 lähtien alkaisi nousta vahvasti, tulevaisuus näyttäisi erilaiselta. Jonkinlainen nousu tai ainakin laskun pysähdys lieneekin lähivuosina odotettavissa.

Toisaalta jo nyt tapahtuneen kokonaishedelmällisyyden laskun kesto ja jyrkkyys merkitsee melko varmasti pysyviä väestöllisiä muutoksia. Meille on syntynyt lukumääräisesti vähemmän lapsia kuin moniin vuosikymmeniin. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suomalaisnaiset ovat saaneet keskimäärin noin 1,9 lasta. Näyttää todennäköiseltä, että tämä luku tulee pienentymään 1980-luvulla ja sen jälkeen syntyneillä aikuisilla. Aikanaan nämä pienet ikäluokat ovat avainasemassa sosiaaliturvan, eläkkeiden tai hoivan järjestämisen kannalta.

Suomalaisten hedelmällisyys on tähän asti jakautunut epätasaisesti: suuri osa on jäänyt kokonaan vaille omia lapsia ja suuri osa on saanut vähintään kolme lasta. On ennakoitavissa, että lapsettomien osuus kasvaa tulevaisuudessa. Useampi kuin joka viides nainen ja joka neljäs mies tulee todennäköisesti jäämään lapsettomaksi. Samoin on todennäköistä, että Suomessa on tulevaisuudessa vähemmän suurperheitä. Nykyinen johtoasemamme eurooppalaisten suurperhetilastoissa saattaa olla uhattu (Eurostat 2017). Toteutunutta lastenhankintaa pys-

tytään kuitenkin varmuudella arvioimaan vasta, kun nykyiset nuoret aikuiset ovat saavuttaneet 45–50 vuoden iän.

Vanhemmuuden lykkääminen on suurin yksittäinen tekijä syntyvyyden laskun taustalla. Ensimmäisen lapsen saaminen on myöhentynyt eurooppalaisten elinkaareissa, niin myös Suomessa. Suomessa alle 25-vuotiaana vanhemmaksi tulleiden osuus on kuitenkin ollut selvästi EU-maiden keskiarvoa suurempi (Eurostat 2017). Suomalaisten ensisynnyttäjien keski-ikä on jatkanut nousuaan 2010-luvulla, samalla kun myös ihanteelliseksi katsottu vanhemmaksi tiloilikä on noussut. Olemmeko ”eurooppalaistumassa” tässäkin suhteessa?

Johdantoluvussa esitimme viisi eri selitysmallia syntyvyyden vaihtelulle ja sille, että syntyvyys laskee pysyvästi alle uusiutumistason (eli alle 2,1 lapseen naista kohti): (i) yksilöllistyminen, (ii) lasten kustannusten nousu ja sosiaalisen aseman tavoittelu, (iii) taloudellisten syklien vaikutus, (iv) alhaisen syntyvyyden kierre, sekä (v) keskeneräinen tasa-arvokehitys. Jokainen näistä malleista sai osittaista tukea tämän Perhebarometrin tuloksista. Kuitenkin taloudelliset lasku- ja nousukaudet (kolmas selitysmalli), eli tässä tapauksessa vuonna 2008 alkanut taloudellinen epävarmuus, saavat nyt vähemmän painoarvoa kuin arvioimme muutama vuosi sitten. Mikäli se olisi ollut keskeinen syy, Suomen syntyvyyden olisi pitänyt lähteä nousuun viimeistään kuluneen, vuoden 2017 aikana. Taloudellinen tilanne Suomessa alkoi kohentua selvästi vuoden 2016 aikana, jolloin työttömyys kääntyi laskuun ja BKT nousuun (Tilastokeskus).

Eurooppalaisessa vertailussa on myös arvioitu, että Suomen syntyvyys laski jyrkemmin vuodesta 2010 lähtien kuin taloudellisten tai nuorten työllistymistä koskevien indikaattoreiden perusteella olisi voitu ennustaa (Matysiak, Sobotka ja Vignoli 2016). Yhteiskunnassa vallinnut taloudellinen epävarmuus on toki myötävaikuttanut lastensaannin lykkäämiseen. Ehkä sen myötä Suomi joutui alhaisen syntyvyyden kierteseen (Lutz, Skirbekk ja Testa 2006), jossa oman aseman epävarmuus ja vanhemmuutta lykkäävän kulttuurin leviäminen ruokkivat myöhäistä ja vähäistä lisääntymistä?

Taloudellisen tilanteen rinnalla syntyvyyden laskun syitä on kuitenkin haettava myös muualta. Työelämän vaatimukset ja lastensaannin vaikutus ansiotulojen kehitykseen ja uraan sekä erityisesti näiden vaikutusten erot äitien ja isien välillä näyttävät tämän Perhebarometrin tulosten mukaan osaltaan suosivan vanhemmaksi tulon lykkäämistä. Sen lisäksi joidenkin nuorten aikuisten mielikuvissa vanhemmuus näyttää nykyään vaativana elämänvaiheena, jossa ei ole sijaa omalle ajalle tai omalle elämälle – median välittämien uhkakuvien vahvistuksessa osaltaan näitä käsityksiä.

Käsitlemme seuraavassa tämän perhebarometrin keskeisiä tuloksia sekä niiden pohjalta nousevia suosituksia.

”Kaksi lasta kahden vuoden välein”: yhden totuuden perhenormi

Eurooppalaisissa vertailuissa suomalaisten lapsilukutoiveet olivat 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa suhteellisen korkeat, keskimäärin noin kahdesta kolmeen lasta. Niin Eurostatin kuin Väestöliitonkin tutkimusten mukaan toivottu lapsiluku on 2010-luvulla laskenut noin kahteen lapseen (Miettinen 2015). Vaikuttaa siltä, että pienempi toivottu lapsiluku heijastaa ennen kaikkea vanhemmuuteen liitettyä suurta vastuuta.

Lasten ”kustannuksiin” voidaan laskea kaikki se aika, raha, ja muut resurssit, joita vanhemmat lapselle antavat. Nämä kustannukset ovat nyky-Suomessa korkeita. Nuoret aikuiset korostivat poikkeuksetta, miten tärkeää on, että lapselle voi taata turvaton ja hyvän lapsuuden. Lapsen hyvinvoinnin korostaminen on tietenkin sinänsä tärkeä ja myönteinen asia. Samalla siihen voi liittyä vanhemmuuden kustannusten ”lumipalloefekti”, jolloin odotukset hyvän lapsuuden edellyttämästä aineellisesta ja henkisestä turvallisuudesta kasvavat koko ajan (Mace 2008).

Tulostemme perusteella kahden lapsen perheen ylivertainen asema mallina, ihanteena ja tavoitteena suomalaisessa lastenhankintamaisemassa ei ole uhattuna. Kolmeen tai neljään lapseen pyrittiin lähinnä tietyissä ryhmissä, kuten korkean syntyvyyden Oulussa tai tietyissä hoiva-alan ammattiteissa.

Vastaajille oli samoin hyvin selvää, miten nopeasti lasten tulisi seurata toisiaan. Ensimmäinen ja toinen lapsi syntyvät nykyisin Suomessa pienemmällä ikäerolla kuin aikaisemmilla sukupolvilla (Berg ja Rotkirch 2014). ”Kaksi lasta noin kahden vuoden välein” on vallitseva perheihanne.

Emme huomanneet merkkejä vapaaehtoisen lapsettomuuden tai yhden lapsen perhe-mallin leviämisestä trendinä. Päinvastoin, vapaaehtoinen lapsettomuus oli haastateltujen nuorten puheissa edelleen monella tavalla stigmatisoitu. Sitä pidettiin fokusryhmissä usein outona ja selitystä vaativana. Sen sijaan ymmärrettiin paremmin sellaisia ihmisiä, jotka olivat lapsettomia elämäntyylin tai kumppanin puutteen vuoksi.

Myös yhden lapsen perheeseen kohdistuu vahvaa epäluuloa. Oletus sisarusten tuomasta ilosta ja hyödyistä oli hyvin vahva iästä, sosiaaliluokasta tai sukupuolesta riippumatta. Oletuksella ei juuri ole tutkimuksellista tukea, sillä ainokaiset pärjäävät yleensä niin sosiaalisesti kuin taloudellisesti vähintään yhtä hyvin kuin lapset, joilla on sisaruksia.

On hämmäntävää, miten lujasti tietyt mallit ”hyvän perheen” koosta ja muodosta istuvat ihmisissä. Siinä missä samaa sukupuolta olevien parien perheet olivat jo laajasti hyväksyttyjä, vapaaehtoinen lapsettomuus tai yhden lapsen perheet herättivät nuorissa aikuisissa herkemmin kielteisiä arvioita. Yhtä lailla käsitykset siitä, mikä on sopiva lasten ikäero, tuntuvat melko joustamattomilta. Suomalainen ”perhepaketti” näyttäytyikin nuorten aikuisten mielessä kovin vaihtoehdottomana, mikä saattaa osittain tehdä siitä ahdistavankin.

Vanhemmuuden ajoituksen uhkapeli

Vastaajat korostivat sukupuolesta ja koulutustasosta riippumatta elämäntilanteen vakautta, omaa kypsyyttä ja toimivan parisuhteen merkitystä lastensaannin edellytyksinä. Lapsia suunnitellaan aikaisintaan silloin, kun opinnot on hoidettu alta ja tehty muutama vuosi töitä. Suomalaiset nuoret aikuiset rakentavat siis itselleen suunnitelmallisesti ”valmista elämää”, jonka saavuttamisen jälkeen on valmis tulemaan vanhemmaksi. Tämä voidaan tulkita niin sosiaalisen statuksen tavoittelun kuin vanhemmuuden kustannusten optimoinnin kautta: miten paljon ehtii itse kehittyä ja menestyä, jotta vanhemmuus tapahtuisi mahdollisimman vakaassa ja vauraassa tilanteessa?

On myös muistettava, että nyt lastensaanti-iässä olevat suomalaiset ovat monesti niitä, jotka itse varttuivat 1990-luvulla. ”Laman lapset” ovat usein nähneet työttömyyttä ja turvattomuutta läheltä omassa lapsuudessaan. Korostuvatko vanhempien omistautuminen ja elintaso tästä syystä hyvän lapsuuden edellytyksenä?

Haastateltujen nuorten aikuisten mielestä lapsen saaminen nuorena merkitsi ”paikalleen jämähtämistä”, ja se yhdistyi alempaan elintasoon, jopa köyhyYTEEN. Lastensaantia ja sen ajoitusta pohdittiin paljon myös siitä näkökulmasta, minkälaiseen ryhmään haluaa identifioitua: onko osa matkustelemaa, elämästä nauttivaa, huolista vapaata lapsettomien nuorten aikuisten joukkoa, vai kuuluuko tuulipuvuissa suhisteleviin alennusjauhelihaa metsästäviin prismaperheisiin. Varsinkin korkeammin koulutetut nuoret kavahtivat arkista tai tavanomaista lapsiperhe-elämää, joka monille näyttäytyi omista haaveista luopumisena. Vähemmän koulutetuilta vastaajilta löytyi jonkin verran enemmän joustavuutta ja ymmärrystä varhaisemmalle vanhemmuudelle. On hyvä huomata, että tässä ei suinkaan puhuta teinivanhemmuudesta, vaan lasten saamisesta alle 25-vuotiaana.

Sopivan vanhemmaksituloiän suhteen 30. ikävuosi nousi haastatteluissa vanhemmuuden rajapyyksi etenkin naisilla. Varsin haasteelliseksi muodostuu kuitenkin se, että 30 vuotta näyttäytyy tällä hetkellä useilla sekä ensimmäisenä että viimeisenä sopivana ikänä tulla äidiksi: ennen sitä on ”liian varhain”, ja sen jälkeen ei voi lykätä etenkin jos toivoo useampia lapsia, kuten valtaosa toivoo.

Suomessa puhutaan paljon vanhemmaksituloiän noususta, ja myös haastateltavat viittasivat tähän yleisenä tietona. Ilmiössä on kuitenkin merkittäviä eroja koulutuksen tason mukaan: vähiten koulutettujen äitien joukossa keskimääräinen ikä tulla äidiksi on 22 vuotta, kun se korkeasti koulutetuilla naisilla on yli 29 vuotta. Miesten kohdalla koulutusryhmien väliset erot vanhemmaksi tuleamisen iässä ovat samansuuntaisia, joskin pienempiä, kuin naisilla.

Suomalaisten äidiksitulon ihanneikä keskiarvo vaihteli 26 ja 28 ikävuoden välillä koulutustason mukaan, ja isäksitulon ihanneikä vastaavasti 28 ja 33 ikävuoden välillä. Näin ollen korkeasti koulutetut saavat todellisuudessa ensimmäisen lapsensa usein selvästi myöhemmin kuin mitä he pitävät ihanteellisena. Tämän ryhmän kohdalla työn tai opintojen ja perheen yhteensovittamisen tukeminen voisi ehkä edistää toiveiden mukaista perheellistymistä.

Keskiasteen koulutuksen saaneet naiset ja miehet ovat onnistuneet hyvin ajoittamaan en-

simmäisen lapsensa ihanteidensa mukaan. Myös perusasteen koulutuksen saaneet miehet ovat ajoittaneet isäksi tulonsa lähelle vanhemmaksituloikää koskevia ihanteitaan. Sen sijaan perusasteen koulutuksen naiset pitivät ihanteellisena jonkin verran myöhäisempää ikää kuin mihin keskimäärin päätyvät. Tässä vähän koulutettujen naisten joukossa on toisaalta lapsettomien osuus poikkeuksellisen korkea Suomessa (Rotkirch ja Miettinen 2017). Sekä toivottua varhaisempi äitiys että ei-toivottu lapsettomuus korostavat ehkäisyvalistuksen ja lisääntymisterveyttä koskevan neuvonnan tärkeyttä vähemmän koulutettujen naisten ryhmässä.

Pidentyneen nuoruuden kulttuuri

Perhebarometrien mahdollistaman vertailun ansiosta tiedämme, että ”muut mielenkiintoiset asiat” ovat nousseet yhä tärkeämmäksi tekijäksi siinä, että suomalaiset lykkäävät lasten saantia. ”Muiden asioiden” moninaisuus ja epämääräisyys tekevät niistä vaikeasti tulkittavan ilmiön. Ehkä keskeisintä onkin se tosiasia, että tämä moninainen syy on noussut yhä tärkeämmäksi, muiden syiden kuten puolison puutteen rinnalle. Myös lapsettoman vaiheen piteneminen parisuhteessa elävillä kertoo siitä, että laatuaikaa puolison kanssa arvostetaan. Lapsen syntymä pian liiton solmimisen jälkeen ei enää kuuluu parisuhteen ”normaaliin” kulkuun. Nämä muutokset kielivät vahvasti vauraan yhteiskunnan ja yksilöllistyneen kulttuurin vaikutuksista perhearvoihin, niin sanotun toisen väestötransition teorian mukaan (Les-thaeghe 2014).

Muut mielenkiinnon kohteet kilpailevat varsinkin alle 30-vuotiaiden naisten mielissä lastensaannin kanssa. Lähes puolet kaksikymppisistä naisista piti tätä syytä hyvin tärkeänä tekijänä sille, että lastensaantia lykätään. Myös joka neljäs 30–35-vuotiaista lapsettomista naisista piti tätä syytä hyvin tärkeänä. Muut mielenkiinnon kohteet houkuttelivat niin korkeasti koulutettuja kuin matalamman koulutuksen saaneita naisia. Miehillä ”muut mielenkiinnon kohteet” oli lähes kaikissa ikäryhmissä vähemmän tärkeä syy lykätä lasten saantia kuin naisilla (lukuun ottamatta korkeasti koulutettuja nuoria miehiä, joilla se oli myös hyvin tärkeä). Tämän syyn korostuminen varsinkin naisilla voi merkitä myös sitä, että naiset kokevat entistä vaikeammaksi yhdistää lapsiperhe-elämää ja näitä muita kiinnostuksen kohteita – olivatpa ne sitten omaa työuraa, matkustamista, opiskelua tai harrastuksia.

Kysyimme haastatteluissa tarkemmin, mitä ”muut mielenkiinnon asiat” vastaajille edustavat. Lykkäämisen syyt koskivat hyvin eritasoisia asioita, nukkumisesta ja matkustamisesta siihen, että pelkää menettävänsä oman itsensä, jopa ”oman elämänsä”. Tässä ajallemme ominaisessa ”oman ajan” ja ”oman elämän” korostamisessa saattaa heijastua mobiililaitteiden ja sosiaalisen median vaikutus. Tarjolla on jatkuvasti jännittäviä virikkeitä, jolloin vaativaksi koettu vanhemmuus saattaa näyttäytyä entistä vähemmän houkuttelevalta. Sosiaalisen median samoin kuin arjen muun digitalisoinnin vaikutusta parisuhteisiin ja perheellistymiseen olisi tärkeää tutkia tarkemmin.

Lapsettomilla nuorilla aikuisilla oli hyvin vähän myönteisiä mielikuvia pienten lasten kanssa elämisestä. Vanhemmuuden vetonauloja näytti olevan kovin vähän, mutta pelon aiheita paljon. Useimmat lapsiperheisiin ja vanhemmuuteen liitetyt mielikuvat olivat syvästi ristiriitaisia. Myönteisistä mielikuvista oli puutetta etenkin niiden kohdalla, joiden omassa elämässä ei ollut luontevaa yhteyttä lapsiperheisiin tai lapsiin ylipäänsä. Silloin oma tuttava-piiri koostuu iloisista sinkuista ja pareista. Lisäksi median kautta altistuu ”lapsiperhekamaluudelle”, kuten eräs nuori aikuinen kuvaili lapsiperheitä koskevaa uutisointia.

Hedelmällisyystiedon heikko taso

Haastattelemamme nuoret aikuiset olivat melko yksimielisiä siitä, että omalla vanhemmuudella on parasta ennen -päiväys. Ajateltiin, että naisen tulisi saada ensimmäinen lapsensa ennen kuin hän täyttää 40 vuotta ja miehen ennen 45. ikävuotta.

Vaikka sopivaksi katsottu takaraja vanhemmuudelle oli vastaajien mielessä yleensä selkeä, suomalaisilla on puutteellisia tietoja iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen. Sekä naisen että miehen hedelmällisyys laskee 25. ikävuodesta lähtien, minkä jälkeen naisten kohdalla jyrkempi lasku tapahtuu keskimäärin noin 35. ikävuodesta lähtien ja miesten kohdalla 40. ikävuodesta lähtien. Tätä ikää voi pitää kummankin sukupuolen ”keltaisena valona”. Lastensaannin myöhentymiseen liittyy raskaaksitulovaikeuksien lisäksi muita riskejä, esimerkiksi äidin sekä syntyvän lapsen terveydelle (Fall ym. 2015).

Perhebarometrin tuloksista ilmeni, että huomattava osa naisista ja etenkin miehistä ei tunne perusasioita iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen. Melkein joka toinen mies ja joka viides nainen tiesi huonosti iän vaikutuksesta naisen hedelmällisyyteen: ajateltiin, että hedelmällisyys laskee vasta naisen täytettyä 40 vuotta tai ei osattu sanoa lainkaan, missä iässä lasku tapahtuu.

Vääristynyt käsitys iän vaikutuksesta hedelmällisyyteen voi johtaa siihen, että lasten hankinnan lykkäämisessä ei nähdä riskejä. Sen lisäksi hedelmällisyyttä koskevan uhkapelin vaarat ohitetaan mielellään omalla kohdalla. Fokusryhmissä moni kertoi sukulaisistaan tai tuttavistaan, jotka olivat hankkineet lapsia keskimääräistä iäkkäämpinä. Yksittäisellä lähipiirillä merkittävästi saattaa olla vahvempi vaikutus asenteisiin kuin väestötason tiedolla.

Hedelmällisyyttä koskevaa perustietoa olisi tärkeää ja suhteellisen helppoa lisätä niin koulujen kuin toisen asteen opetussuunnitelmiin. Sen lisäksi tulisi pohtia räättälöidyn, yksilöä kannustavasti lähestyvän perhesuunnittelun tapoja. Useat haastateltavat osasivat mainita huonoja esimerkkejä painostavasta lisääntymispuheesta samalla, kun kaipasivat mahdollisuutta tietää enemmän omasta hedelmällisyydestä tai keskustella asiantuntijan kanssa.

Keskeneräinen tasa-arvokehitys

Niin rekisteritulosten kuin fokusryhmissä nousseiden mielipiteiden pohjalta Suomen nuoret aikuiset elävät keskeneräisen tasa-arvokehityksen puristuksessa. Naisten ansiotyö on itsensäselvyys ja edellytys, jota kukaan ei kyseenalaista, mutta isien osallistuminen tasa-arvoisesti kotona ei edelleenkaan kuulu kaikkien elämänsuunnitelmiin.

Naisten puheessa korostuivat selvästi miehiä enemmän lastenhankinnan aiheuttamat katkot uralle ja työsuhteet, joiden aikana ei ole sopivaa tai mahdollista hankkia lapsia. Naiset myös pohtivat osa-aikatoita ja erilaisia tapoja ajoittaa perhevapaita. Äitiys ja työelämän tai uran tuomat vaatimukset koettiin usein ristiriitaisina ja vaikeasti yhteen sovitettavina, erityisesti korkeammin koulutettujen naisten kohdalla. Työnantajilta ei yleensä juuri odotettu ymmärrystä lisääntymisessä olevia naisia kohtaan. Miesten puheissa hoivavastuu tarkoitti lyhyitä isyyysvapaita sekä tarvetta tehdä tavallisen pituisia, ei ylipitkiä työpäiviä. Miehet eivät pohtineet sitä, miten lastensaanti vaikuttaa heidän työuraansa, mutta he korostivat tarvetta tukea puolisoa hänen paluussaan työmarkkinoille.

Naisten ja miesten erilaiset suhtautumiset perheellistymisen ja työuran yhteensovittamiseen heijastavat monelta osin vallitsevaa yhteiskunnallista todellisuutta, kuten rekisteriaineistoa koskeva tarkastelumme osoitti. Ainakin edeltävien sukupolvien kohdalla varhainen lastensaanti oli selvä taloudellinen riski aikuisuuden ansiotulokertymän kannalta sekä miehille että naisille. Näin ollen lastensaannin lykkääminen voi urakehityksen kannalta olla kannattavaa. Tuloksissa oli kuitenkin merkittäviä eroja koulutusasteen ja erityisesti sukupuolen mukaan.

Äitiys sinänsä ja erityisesti varhainen äitiys oli naisille taloudellisesti epäedullista monissa koulutusryhmissä (lukuun ottamatta peruskoulun tai lukion varassa olevia äitejä, jotka ansaitsivat paremmin kuin vertaisensa lapsettomat naiset). Äitiydellä oli siis hintansa. Silti korkeimmin koulutetut äidit eivät jääneet merkittävästi jälkeen saman koulutusryhmän lapsettomista naisista, mikäli saivat ensimmäisen lapsensa vasta hieman alle kolmekymppisinä. Kysymys ei siis ole siitä, että korkeasti koulutetut lapsettomat naiset aina menestyisivät taloudellisesti paremmin kuin oman vertaisryhmänsä äidit, vaikka näin usein väitetään. Sen sijaan äitien kesken tulokertymä kärsi enemmän tai vähemmän riippuen siitä, milloin oli tullut äidiksi. Kaikkien naisten kannatti taloudellisessa mielessä lykätä lasten saantia. Kaikissa koulutusryhmissä, paitsi ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla, noin kolmenkymmenen kieppeillä äidiksi tulleet saavuttivat saman tulotason kuin lapsettomat naiset.

Miehillä lasten ajoituksen vaikutukset tuloihin olivat hyvin erilaisia kuin naisilla. Isät ansaitsivat poikkeuksetta enemmän kuin vertaisryhmänsä lapsettomat miehet. Kun verrattiin vain isiä toisiinsa, lapsensaannin lykkääminen kannatti taloudellisesti kaikissa koulutusryhmissä aina kolmenkymmenen ikävuoden tienoille tai jopa siitä hieman pidemmälle. Korkeimmin koulutetuilla miehillä tulokertymän nousu oli jyrkintä: jokainen lapseton ikävuosi lähes 30. ikävuoteen asti kasvatti selvästi tulokertymää. Vähiten koulutettujen miesten kohdalla taas lykkääminen kannatti lähes 35. ikävuoteen asti.

Se, miten eri tavoin vanhemmuus ja erityisesti varhainen vanhemmuus vaikuttaa miesten

ja naisten tulokertymiin, miehillä myönteisesti ja naisilla kielteisesti, on yhteiskunnallinen kysymys, johon voidaan vaikuttaa poliittisilla päätöksillä, kuten perhepolitiikalla ja tasa-arvokasvatuksella. Tällä hetkellä naiset kantavat miehiä selvästi suuremman riskin perheellistymisen vaikutuksista omaan elintasaan ja työuraan. Ymmärrettävästi nämä tekijät vaikuttavat myös halukkuuteen saada lapsia.

Paitsi lastensaannin taloudellisia vaikutuksia, haastattelemamme nuoret pohtivat runsaasti mahdollisuuksiaan yhdistää perheellistymisen ja työuran rakentaminen. Tällä hetkellä yhteiskunnassamme pyritään parantamaan nuorten mahdollisuuksia yhdistää vanhemmuus ja opiskeluaika esimerkiksi korottamalla tai selkeyttämällä opiskelijan saamia perhetukia. Nämä uudistukset ovat sinänsä tärkeitä ja tervetulleita. Mutta vaikka opiskelijoiden perheellistymisen parantaminen on erittäin tärkeää opiskelijavanhempien hyvinvoinnin kannalta, se tuskin toimii laajamittaisesti perheellistymisen houkuttimena. Nuorten mielestä perheellistymisen kompastuskivi ei näet ollut opiskeluaika, vaan sitä seuraavat työelämässä vakiintumisen vuodet.

Perheellistymistä helpottavassa perhepolitiikassa keskeistä olisi madaltaa rajoja perhevapaiden ja muun elämän kuten työelämän tai opiskelun välillä. Erityisesti haastateltujen naisten mielessä vanhemmuus ja työ näyttäytyivät toistensa vaihtoehtona: joko ollaan töissä tai hoidetaan lasta. Jos nainen haluaisi panostaa työntekoon ja edetä ammatissaan, lapsi ei sovi siihen, koska työ vie liikaa voimavaroja ja aikaa. Tulos on hieman yllättävä ottaen huomioon, että Suomessa kuten muissa Pohjoismaissa korkeasti koulutetuilla naisilla on keskimäärin lähes yhtä paljon lapsia kuin vähemmän koulutetuilla naisilla. Perhepoliittiset etuudet – erityisesti tulonsiirrot, uvanhempainvapaat ja päivähoido – ovat tukeneet hyvin 1960-luvulla syntyneiden naisikäluokkien perheellistymistä, mutta eivät välttämättä enää vastaa riittävästi uusien ikäpolvien tarpeisiin. Tämä kääntää katseen työpaikoille ja työnantajiin ja näiden mahdollisuuksiin tukea perheystävällisiä käytäntöjä työssä. Samalla tarvitaan myönteisiä esimerkkejä vanhemmuuden ja erilaisten työnkuvien yhdistämisestä julkisessa keskustelussa.

Siinä missä tasa-arvo ei toteudu työmarkkinoilla, ei se toteutunut fokusryhmien perusteella myöskään parisuhteessa ja kotona. Nuorten aikuisten haastatteluissa lähtökohtainen oletus oli, että vanhemmuus on aivan eri asia naisen ja miehen kohdalla. Naiset olettivat lapsen mullistavan heidän oman elämänsä ja ajankäyttönsä paljon perusteellisemmin kuin miehet. Miehet lähinnä puhuivat puolisonsa ”tukemisesta” tämän mullistuksen aikana.

Isien entistä laajempi osallistuminen lasten hoitoon erityisesti isyysvapaiden ja kohtuullisen pituisten työpäivien kautta nähtiin kyllä tervetulleena ja ajankohtaisena trendinä. Silti sekä naiset että miehet olettivat, että äiti saattaa jäädä pitkille vapaille ja että juuri naisen opiskelu tai ura kärsii lapsista.

Hieman yllättävää oli, että naiset eivät nostaneet esiin tai pohtineet sitä, miten puoliso on tai voisi olla resurssi työn ja perheen yhteensovittamisessa. Useimmissa perheissä on kuitenkin kaksi huoltajaa, mutta haastatellut (naiset) tuntuivat ajattelevan sellaista tilannetta, jossa he ovat päävastuussa lapsesta ja lapsi on äidin työn kannalta uhka. Toinen, optimisti-

sempi mielikuva voisi olla, että taloudessa on kaksi aikuista, jotka voisivat olla toistensa resursseja ja sovitella yhteen töitään ja lapsen hoitoa, niin kuin muutama nuori mies asian hahmotti. Tasa-arvoisempaa vanhemmuutta on mahdollista edistää eri tavoin, esimerkiksi nuorten koulutuksessa opetussuunnitelmien samoin kuin tiedostusvälineiden välittämien esimerkkien kautta. Suunnitteilla oleva perhevapaauudistus ja sen ympärillä käytävä keskustelu vaikuttaa myös omalta osaltaan ihmisten odotuksiin siitä, mitä lapsen tulo maailmaan merkitsee äideille ja isille.

Oma tie vanhemmuuteen

Tätä tutkimusta varten haastatelluilla nuorilla aikuisilla oli usein hämmästyttävän selkeä näkemys siitä, minkälaista lapsiperheen arki tulee olemaan. Kuva ei ollut ruusuinen eikä siihen juurikaan mahtunut kuin yhdenlainen perhe-elämä, johon kuului omakotitalo, kaksi lasta, kultainen noutaja ja volvo. Joskus juuri tämä oletettu arki ahdisti: vaikka nuori halusi lapsia, sen toteutuminen tuntui pakkopaidalta, jota haluttiin lykätä niin pitkälle kuin mahdollista. Niin ei tarvitsisi olla. Todellisuudessa perheiden kirjo on huomasti moninaisempi kuin nuorten aikuisten mielikuvissa.

Monilta nuorilta kuitenkin puuttuu kosketus lapsiin ja lapsiperheisiin – niitä ei lähipiirissä ole. Ainakin kulttuurisesti olemme alhaisen syntyvyyden kierteessä: myöhentynyt vanhemmuus ja pienet perheet vähentävät entisestään kosketusta lapsiperheiden ja muiden välillä. Yhä useampi nuori aikuinen on mediasta tulevien mielikuvien varassa. Toisaalla siintävät reppureissut Aasiassa, toisaalla automarketin kassajono.

Kansainvälisistä vertailuista tiedämme, että Suomessa on maailman parhaat mahdollisuudet elää äitinä ja isänä ja toteuttaa vanhemmuutta itselleen sopivalla tavalla, mutta tämä viesti ei aina välity nuorten aikuisten maailmaan. Satavuotias Suomi tarvitsee esimerkkejä iloisesta ja onnellisesta vanhemmuudesta ja perhe-elämästä. Keskeistä olisi tarjota perheelistymistä pohtiville oivallus siitä, että jokaisen tie vanhemmuuteen on yksilöllinen ja oman näköinen. Perheiden moninaisuus on rikkaus: kirjo kattaa suuren vaihtelun lasten ajoituksessa, määrässä ja syntymäväleissä, vanhempien määrässä ja sukupuolissa sekä tavoissa olla vanhempi eri-ikäisille ja erilaisille lapsille. Toivomme kaikille lasta haluaville nuorille aikuisille uskallusta hypätä haikaran matkaan.

Lähteet

- Aarnio, K. (2014). Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. *Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi*, 6, 2014.
- Alio, A. P. et al. (2012). The Effect of Paternal Age on Fetal Birth Outcomes. *American Journal of Men's Health*, 6, 427–435.
- Alvergne, A. & V. Lummaa (2014). Ecological variation in wealth–fertility relationships in Mongolia: the ‘central theoretical problem of sociobiology’ not a problem after all? *Proceedings of the Royal Society B*, 281, 1796.
- Anderton, D. L., N. O. Tsuya, L. L. Bean, & G. P. Mineau (1987). Intergenerational transmission of relative fertility and life course patterns. *Demography*, 24(4), 467–480.
- Baird, D. T., J. Collins, J. Egozcue, L. H. Evers, L. Gianaroli, H. Leridon, H., ... & P. G. Crosignani (2005). Fertility and ageing. *Human Reproduction Update*, 11(3), 261–276.
- Barthold, J. A., M. Myrskylä & O. R. Jones (2012). Childlessness drives the sex difference in the association between income and reproductive success of modern Europeans. *Evolution and Human Behavior*, 33(6), 628–638.
- Basten, S., W. Lutz & S. Scherbov (2013). Very long range global population scenarios to 2300 and the implications of sustained low fertility. *Demographic Research*, 28, 1145–1166.
- Berg, V., & A. Rotkirch (2014). Faster Transition to the Second Child in late 20th Century Finland: A Study of Birth Intervals. *Finnish Yearbook of Population Research*, 49, 73–86.
- Billari, F. C., A. Goisis, A. C. Liefbroer, R. A. Settersten, A. Aassve, G. Hagestad & Z. Spéder. (2011). Social age deadlines for the childbearing of women and men. *Human Reproduction*, 26(3), 616–22.
- Birch Petersen, K. (2016). Individual fertility assessment and counselling in women of reproductive age. *Danish Medical Journal*, 63(10).
- Booth, A. L. & H. J. Kee (2009). Intergenerational Transmission of Fertility Patterns. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 71(2), 183–208.
- Coleman, D. (2004). Why we don't have to believe without doubting in the “Second Demographic Transition”—some agnostic comments. *Vienna Yearbook of Population Research*, 2, 11–24.
- Cools, S. & M. Strøm (2016). Parenthood wage penalties in a double income society. *Review of Economics of the Household*, 14(2), 391–416.
- Daniluk, J. C. & E. Koert (2015). Fertility awareness online: the efficacy of a fertility education website in increasing knowledge and changing fertility beliefs. *Human Reproduction*, 30(2), 353–363.
- Davies, R. & G. Pierre (2005). The family gap in pay in Europe: A cross-country study. *Labour Economics*, 12(4), 469–486.

- de, la Rochebrochard, E., K. McElreavey & P. Thonneau. (2003). Paternal age over 40 years: The “amber light” in the reproductive life of men?. *Journal of Andrology*, 24, 459–465.
- Dunson, D. B., B. Colombo & D. D. Baird (2002). Changes with age in the level and duration of fertility in the menstrual cycle. *Human Reproduction*, 17(5), 1399–1403.
- Easterlin R. (1980) Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare. New York: Basic Books.
- Eurostat (2017) Statistics explained. Fertility. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics#Main_statistical_findings
- Falbo, T. & D. F. Polit (1986). Quantitative review of the only child literature: Research evidence and theory development. *Psychological Bulletin*, 100(2), 176–189.
- Fall, C. H. D. ym. (2015). (2015) Association between maternal age at childbirth and child and adult outcomes in the offspring: a prospective study in five low-income and middle-income countries (COHORTS collaboration). *Lancet* 3, e366–77.
- Fertility Education Initiative (2017) <https://britishfertilitysociety.org.uk/special-interest-groups/fertility-education-initiative/about-fei/fei-taskforce/>
- Goldstein, J. R., W. Lutz & M. R. Testa (2003). The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe. *Population Research and Policy Review*, 22, 479–462.
- Goldstein, J., M. Kreyenfeld, A. Jasilioniene, & D. D. K. Örsal (2013). Fertility reactions to the “Great Recession” in Europe: Recent evidence from order-specific data. *Demographic Research*, 29, 85–104.
- Goodman, A., I. Koupil, & D. W. Lawson (2012). Low fertility increases descendant socioeconomic position but reduces long-term fitness in a modern post-industrial society. *Proceedings of the Royal Society B*, 279(1746), 4342–4351.
- Hashiloni-Dolev, Y., A. Kaplan & S. Shkedi-Rafid (2011). The fertility myth: Israeli students’ knowledge regarding age-related fertility decline and late pregnancies in an era of assisted reproduction technology. *Human Reproduction*, 26(11), 3045–3053.
- Hemminki, E. & M. Gissler (1996). Births of young and old mothers in a population of late and regulated childbearing: Finland 1991. *Acta Obstetrica Gynecologica Scandinavica* 75, 19–27.
- Huber, S., F. L. Bookstein & M. Fieder (2010). Socioeconomic status, education, and reproduction in modern women: an evolutionary perspective. *American Journal of Human Biology*, 22(5), 578–87.
- Jalovaara, M. (2012). Socio-economic resources and first-union formation in Finland, cohorts born 1969–81. *Population Studies*, 66(1), 69–85.
- Kidd, S. A., B. Eskenazi & A.J. Wyrobek (2001). Effects of male age on semen quality and fertility: a review of the literature. *Fertility and Sterility*, 75(2), 237–248.
- Kontula, O. (2017) Miten seksielämän aloittaminen on muuttunut? Tietovuoto, helmikuu. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tietovuodot/.
- Koskinen, S., A. Lundqvist & N. Ristiluoma (toim.) (2012). Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. *Raportti 68/2012*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Lainiala, L. (2014). Perhepolitiikka kriisin aikana. Perhebarometri 2014. Helsinki: Väestöliitto Väestötutkimuslaitos.

- Lampic, C., A. S. Svanberg, P. Karlström & T. Tydén (2005). Fertility awareness, intentions concerning childbearing, and attitudes towards parenthood among female and male academics. *Human Reproduction*, 21(2), 558–564.
- Lappegård, T. (2000). *New fertility trends in Norway*. *Demographic Research*, 2(3).
- Lappegård, T. & T. Noack (2015). The meaning of partnership for childbearing when cohabitation is widespread. *Demographic Research*, 32, 287–310.
- Larsen U. & S. Yan (2000). The age pattern of fecundability: an analysis of French Canadian and Hutterite birth histories. *Social Biology* 47, 34–50.
- Lawlor, D. A., L. Mortensen, & A-M Nybo Andersen (2011). Mechanisms underlying the associations of maternal age with adverse perinatal outcomes: a sibling study of 264 695 Danish women and their firstborn offspring. *International Journal of Epidemiology*, 40, 1205–1214.
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112–18115.
- Leung, M. Y. M., F. Groes & R. Santaclalia-Llopis (2016). The relationship between age at first birth and mother's lifetime earnings: Evidence from Danish data. *PloS one*, 11(1), e0146989.
- Li, N. P., A. J. Lim, M. H. Tsai & O. Jiaqing (2015). Too materialistic to get married and have children?. *PloS one*, 10(5), e0126543.
- Liu, J., A. Rotkirch & V. Lummaa (2012). Maternal risk of breeding failure remained low throughout the demographic transitions in fertility and age at first reproduction in Finland. *PLOS one*, 7(4), e34898.
- Livingston, G. (2015). *For most highly educated women, motherhood doesn't start until the 30s*. Noudettu 16. marraskuuta 2017, osoitteesta <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/01/15/for-most-highly-educated-women-motherhood-doesnt-start-until-the-30s/>
- Lutz, W., V. Skirbekk & M. R. Testa (2006). The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 4, 167–192.
- Mace, R. (2008). Reproducing in cities. *Science*, 319(5864), 764–766.
- Matysiak, A., T. Sobotka & D. Vignoli (2016). The impact of the great recession on fertility in Europe. PAA 2016 Annual Meeting, Washington.
- McDonald, P. (2000). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427–439.
- Miettinen, A. (2017). *Kolme myyttiä perhevapaista. Pohjoismaiden vanhempainvapaat vertailussa*. Helsinki: Ajatushautomo Agenda.
- Miettinen, A. & A. Rotkirch (2012). *Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäytön muutoksia 2000-luvulla. Perhebarometri 2011*. Katsauksia E42. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, A. (2011). *Äidiksi ja isäksi hedelmöityshoidolla*. Katsauksia E40. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, A. & A. Rotkirch (2008). *Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet*. Perhebarometri 2008. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

- Miettinen, A., A. Rotkirch, I. Szalma, A. Donno & M. L. Tanturri (2015). Increasing childlessness in Europe: Time trends and country differences. *Families and Societies. Working Paper Series*, 3.
- Miettinen, A., S. Gietel-Basten & A. Rotkirch. (2011). Gender equality and fertility intentions revisited: Evidence from Finland. *Demographic Research*, 24, 469–496.
- Murphy, M. (1999). Is the relationship between fertility of parents and children really weak? *Social Biology*, 46(1–2), 122–145.
- Murphy, M., & L. B. Knudsen (2002). The intergenerational transmission of fertility in contemporary Denmark: The effects of number of siblings (full and half), birth order, and whether male or female. *Population Studies*, 56(3), 235–248.
- Myrskylä, M., J. R. Goldstein & Y. A. Cheng (2013). New cohort fertility forecasts for the developed world: Rises, falls, and reversals. *Population & Development Review*, 39, 31–56.
- Myrskylä, M., K. Barclay, & A. Goisis (2017) Advantages of later motherhood. *Der Gynäkologe* 50, 10, 767–772.
- Nikander, T. (1992). *Suomalaisnaisen perheellistyminen*. Väestö 1992:10. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nybo Andersen, A. M., J. Wohlfahrt, P. Christens, J. Olsen & M. Melbye (2000). Maternal age and fetal loss: population based register linkage study. *British Medical Journal*, 320, 1708–1712.
- Nybo Andersen, A.-M. & S. K. Urhoj (2017). Is advanced paternal age a health risk for the offspring? *Fertility and Sterility* 107, 312–318.
- Paajanen, P. (2002). *Saako haikara tulla käymään. Suomalaisen lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus*. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Paajanen, P. (2005). *Eri teitä vanhemmuuteen. Kaksikymppisenä ja kolmekymppisenä lapsen saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta*. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Prince Cooke, L. (2014). Gendered parenthood penalties and premiums across the earnings distribution in Australia, the United Kingdom, and the United States. *European Sociological Review*, 30(3), 360–372.
- Rendall, M., E. Aracil, C. Bagavos, C. Couet, A. DeRose, A., P. DiGiulio, ... G. Verropoulou (2010). Increasingly heterogeneous ages at first birth by education in Southern-European and Anglo-American family-policy regimes: A seven-country comparison. *Population Studies*, 64(3), 209–227.
- Rindfuss, R. R. & C. St. John (1983). Social determinants of age at first birth. *Journal of Marriage and Family*, 45(3), 553–565.
- Rotkirch, A & A. Miettinen (2017) Childlessness in Finland. Teoksessa M. Kreyenfeld & D. Konietzka (toim.) *Childlessness in Europe: Contexts, Causes and Consequences*, ss. 139–158. Lontoo: Springer.
- Rotkirch, A. (2007). “All that she wants is a(nother) baby”? Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *Journal of Evolutionary Psychology*, 5(1), 89–104.
- Rotkirch, A., & Kesseli, K. (2010). 'The first child is the fruit of love'. On the Russian tradition of early first births. Teoksessa T. Huttunen & M. Ylikangas (toim.) *Witnessing Change in Contemporary Russia*, ss. 201–220. Helsinki: Kikimora.

- SCB Statistiska Centralbyrån (2012). Betydelsen av tid i Sverige för fruktsamheten. Bakgrundsmaterial om demografi, barn och familj. 2012:1. Stockholm: SCB.
- Schmidt, L., T. Sobotka, J. G. Bentzen, & A. N. Andersen (2012). Demographic and medical consequences of the postponement of parenthood. *Human Reproduction Update*, 18(1), 29–43.
- Sharma, R., K. R. Biedenharn, J. M. Fedor, & A. Agarwal (2013). Lifestyle factors and reproductive health: taking control of your fertility. *Reproductive Biology and Endocrinology*, 11(1), 66.
- Slama, R., J. Bouyer, G. Windham, L. Fenster, A. Werwatz & S. H. Swan (2005). Influence of paternal age on the risk of spontaneous abortion. *American Journal of Epidemiology*, 161, 816–823.
- Sobotka, T., V. Skirbekk & D. Philipov. (2011). Economic recession and fertility in the developed world. *Population and Development Review*, 37(2): 267–306.
- Sobotka, T. (2017). Post-transitional fertility: Childbearing postponement and the shift to low and unstable fertility levels. Vienna Institute of Demography Working Papers, 1/2017.
- Szreter, S. (1996). *Fertility, Class, and Gender in Britain, 1860–1940*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Testa, M. (2013). Family Sizes in Europe: Evidence from the 2011 Eurobarometer Survey Contents. European Demographic Research Papers. https://www.oecaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/EDRP/edrp_2012_02.pdf
- THL (2014). *Edistä, ehkäise ja vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020*. Toim. R. Klemetti & E. Raussi-Lehto. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2015). Perinataalilasto – synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet 2014. Terveys 2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- van Balen, F., Verdurmen, J. E., & Ketting, E. (1997). Age, the desire to have a child and cumulative pregnancy rate. *Human Reproduction*, 12(3), 623–627.
- Vassard, D., C. Lallemand, A. Nyboe Andersen, N. Macklon & L. Schmidt (2016). A population-based survey on family intentions and fertility awareness in women and men in the United Kingdom and Denmark. *Uppsala Journal of Medical Sciences*, 121(4), 244–251.
- Verkasalo, A. (2010). Asukasaktiivien sosiaaliset suhteet Arabianrannan yhteispihakorttelissa. Pro Gradu –tutkielma. Helsingin Yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201009162442>
- Virtala, A., S. Vilksa, T. Huttunen & K. Kunttu (2011). Childbearing, the desire to have children, and awareness about the impact of age on female fertility among Finnish university students. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 16(2), 108–115.
- Yucel, D., & Downey, D. B. (2015). When quality trumps quantity: siblings and the development of peer relationships. *Child Indicators Research*, 8(4), 845–865.

Syntyvyys on laskenut Suomessa jo seitsemän vuotta peräkkäin. Lapsettomia on yhä enemmän ja suurperheitä yhä vähemmän. Muutos herättää pohtimaan sitä, mitä on tapahtunut suomalaisessa lastensaantimaisemassa. Perhebarometri 2017 selvittää, mitä nuoret suomalaiset ajattelevat lasten saamisesta ja vanhemmuudesta.

Syntyvyyden lasku johtuu suurelta osin siitä, että vanhemmuutta lykätään yhä myöhemmäksi. Vanhemmuuden ajoittumisessa on suuria, jopa kymmenen vuoden eroja koulutusryhmien välillä. Opiskeluvuodet, huoli asemasta työmarkkinoilla ja pidentyneen nuoruuden kulttuuri vaikuttavat perheellistymisen ajankohtaan.

Miltä tuntuu, kun yhteiskunnalliset odotukset kilpailevat yhä kiivaammin ihmisten hedelmällisten vuosien kanssa? Vaikuttavatko äitiys ja isyys muuhun elämään samalla tavoin, toteutuuko tasa-arvoinen vanhemmuus? Tutkimuksessa haastateltiin nuoria aikuisia heidän lastensaantitoiveistaan ja elämänsuunnitelmistaan. Lisäksi tarkasteltiin vanhemmuuden ajoitusta ja taloudellisia vaikutuksia edustavilla aineistoilla.

ISBN: 978-952-226-192-2 (Painettu)
ISBN: 978-952-226-193-9 (Verkko)
ISSN: 1455-2191